

Poutní místa ve vzdělávání

Diplomová práce

Studijní program:

N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obory:

Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základní školy

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Jan Šnorbert

Vedoucí práce:

RNDr. Jaroslav Vávra, Ph.D.

Katedra geografie

Zadání diplomové práce

Poutní místa ve vzdělávání

Jméno a příjmení: **Bc. Jan Šnorbert**
Osobní číslo: P19000345
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra geografie
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Zapojení hodnotové geografie (tzv. morální geografie) do výuky a její význam. Zaměření na poutní místa v Hradecké diecézi – hodnotová geografie vysvětlována na příkladech jednotlivých poutních míst, jejich osudy, jejich vznik, apod.

Rešerše jednotlivých učebnic zeměpisu pro ZŠ. Návrh zařazení hodnotové geografie do výuky zeměpisu. Stručná rešerše zahraničních zdrojů (literatura, dokumenty, apod.).

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Bible

KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. Poutní místa a duchovní památky. Brno: CPress, 2013, 144 s. Kam v ČR. ISBN 978-80-264-0144-5.

MATLOVIČ, René, 2001. Geografia rellígií: Náčrt problematiky. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 247 s.

ŠNORBERT, J., 2018. *Poutní místa v královéhradecké diecézi: religiózně-geografická analýza*. Liberec: TUL, s. 89, Bakalářská práce.

Vedoucí práce:

RNDr. Jaroslav Vávra, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání práce:

18. prosince 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. RNDr. Kamil Zágoršek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 2. června 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

13. července 2021

Bc. Jan Šnorbert

Poděkování

V první řadě bych chtěl poděkovat mému školiteli a konzultantovi panu RNDr. Jaroslavu Vávrovi, Ph.D., který měl se mnou vždy strpení, za to, že vždy měl cenné rady, za jeho odborné vedení a trpělivost.

Dále mé poděkování patří všem, kteří mě od začátku mého studia podporovali, ať již finančně, psychicky, ale také fyzicky.

Dále bych chtěl poděkovat mé milé Heleně, která se stala mojí motivací dokončit toto dílo, všem svým blízkým a dalším, kteří mě motivovali.

Poděkování patří také společnostem Fraus, Nová Škola a TakTik, které mi poskytly své učebnice, ať už v elektronické podobě, či tištěné (TakTik).

Dále bych chtěl poděkovat oběma učitelům, kteří se výzkumu zhostili a poslali ho svým žákům. Jedná se o pana učitele Vladimíra Opletala z Gymnázia Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči a pana učitele Petra Řeháka z Církevní Základní školy v Hradci Králové. A samozřejmě poděkování patří všem jejich žákům – žákům kvarty (9. třídy) GSŘMR a žákům 8. a 9. třídy CZŠ.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat také své kmotře, která si dala tu práci a provedla českou jazykovou korekci této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá výzkumem kolem religiózní geografie a morální geografie. Dále je zde analýza učebnic zeměpisu a to konkrétně k pojetí náboženství. Navrhuje výuku morální geografie a následně terénní výuku o poutních místech. Dalším je výzkum na církevních školách v královéhradecké diecézi o tom, jak žáci vnímají poutní místa.

Klíčová slova: poutní místa, morální geografie, učebnice zeměpisu, religiózní geografie, náboženství

Abstract

This Master's Thesis deals with the research concerning religious and moral geography, as well as the geography textbooks - especially how they view the topic of religion. This thesis proposes a concept of a school subject of "moral geography", also considering pilgrimage sites in terrain education. The other research looks into the views of the pilgrimage sites at the religious schools in the Roman Catholic Diocese of Hradec Králové.

Key words: pilgrimage sites, moral geography, textbooks of geography, religious geography, religion

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a grafů	7
Seznam použitých zkratk	9
Úvod.....	12
1 Literatura.....	13
1.1 Religiózní geografie	13
1.1.1 Co je to religie.....	13
1.1.2 Judaismus.....	18
1.1.3 Křesťanství.....	21
1.1.4 Islám.....	23
1.1.5 Hinduismus	26
1.1.6 Buddhismus	28
1.1.7 Vztah religie a geografické sféry	31
1.2 Morální geografie.....	42
2 Analýza učebnic zeměpisu.....	48
2.1 Učebnice TakTik.....	48
2.1.1 Hravý zeměpis – 8. třída – Evropa	48
2.1.2 Hravý zeměpis 9. třída	49
2.2 Učebnice FRAUS.....	51
2.2.1 Zeměpis 8.....	51
2.2.2 Zeměpis 9.....	52
2.3 Učebnice Nová Škola	53
2.3.1 Zeměpis 8 – 2. část	53
2.3.2 Zeměpis 9.....	54
2.4 Aplikace morální geografie do výuky.....	54

2.5	Shrnutí	57
3	Dotazník.....	59
3.1	Dotazník – sekce 1	59
3.2	Dotazník – sekce 2	59
3.3	Výsledky dotazníku.....	60
3.3.1	Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči	60
3.3.2	Církevní Základní škola Jana Pavla II. v Hradci Králové	64
3.4	Shrnutí	75
4	Pracovní listy	76
4.1	Hora Tábor	78
4.1.1	Pracovní list	80
4.2	Rokole	81
4.2.1	Pracovní list	84
4.3	Neratov	85
4.3.1	Pracovní list	88
4.4	Králíky.....	89
4.4.1	Pracovní list	91
4.5	Želiv	92
4.5.1	Pracovní list	95
4.6	Číhošť.....	96
4.6.1	Pracovní list	99
4.7	Malé Svatoňovice.....	100
4.7.1	Pracovní list	102
4.8	Kutná Hora – Sedlec	103
4.8.1	Pracovní list	105

4.9	Broumov.....	106
4.9.1	Pracovní list	109
4.10	Chlumek v Luži	110
4.10.1	Pracovní list	112
	Závěr	113
	Seznam použitých zdrojů.....	114
	Seznam příloh	118
	Přílohy.....	119
	Příloha A	119
	Příloha B	120

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obrázky jsou zaneseny do textu a do přílohy (příloha B)

Obr. 1 Google účet (e-mail) -> Google disk

Obr. 2 Google disk -> Přidat -> Více -> Moje mapy Google

Obr. 3 Již vytvořená mapa s dvěma vrstvami – první na zkoumané území „Praha“ a druhá již s otázkou, kde se cítím dobře a nastaveným emotikonem a bodem s nadpisem a popiskem.

Obr. 4 Broumovský klášter (součástí přílohy B)

Obr. 5 Klášter nad Králíky (součástí přílohy B)

Obr. 6 Kostel sv. Jakuba Staršího v Církvici (součástí přílohy B)

Graf 1 Tabulka návštěvnosti PM žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Graf 2 Zařazení Broumova do správného kraje žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Graf 3 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Graf 4 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci kvarty GSŘMR ve Skutči

Graf 5 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Graf 6 Tabulka návštěvnosti PM žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 7 Zařazení Broumova do správného kraje žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 8 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 9 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci 8. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 10 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 11 Tabulka návštěvnosti PM žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 12 Zařazení Broumova do správného kraje žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 13 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 14 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci 9. A CZŠ v Hradci Králové

Graf 15 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Seznam použitých zkratek

ad.	A další.
Akce K	Akce, která posloužila StB a KSČ k internaci mnichů a jeptišek
apod.	A podobně
atd.	A tak dále
cca	Circa, přibližně
č.	Číslo
ČR	Česká republika
CZŠ	Církevní základní škola
Dr.	Doktor
GDPR	Obecné nařízení o ochraně osobních údajů
GSŘMR	Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů
hl. n.	Hlavní nádraží
CHKO	Chráněná krajinná oblast
JUDr.	Doktor práv
JZ	Jihozápad
km	Kilometr
KSČ	Komunistická strana Československa
KS StB	Krajská správa Státní bezpečnosti
LO	Lehký objekt
LO vz. 37	Lehký objekt vzor 37, zvaný „řopík“
m n. m.	Metry nad mořem
Mons.	Monsignore, církevní hodnost
MS	Malé Svatoňovice
n.	Nad
nám.	Náměstí

např.	Například
NS	Naučná stezka
obr.	Obrázek
odb.	Odbočka
O. h.	Orlické hory
O. S. L. J.	Člen vojenského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalemského
P.	Páter, označení člověka kněžského svěcení
P. Maria	Panna Maria
PaedDr. h. c.	Čestný doktorát z pedagogiky
plk.	Plukovník, vojenská a policejní hodnost
PM	Poutní místo/poutní místa
pozn.	Poznámka
ppor.	Podporučík, hodnost (vojenská, policejní)
r.	Rok
RVP G	Rámcový vzdělávací program pro gymnázia
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
s.	Strana
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SNB	Sbor národní bezpečnosti
srov.	Srovnání
StB	Státní bezpečnost
sv.	Svatý, označení svatého
ThDr.	Doktor teologie
ThLic.	Licenciát teologie
tj.	To jest
tzn.	To znamená

tzv.	Tak zvaně
TOP 09	Politická strana v České republice, založena 2009
UNESCO	Organizace OSN pro památky
vz.	Vzor
ZŠ	Základní škola
ZUŠ	Základní umělecká škola
zříc.	Zřícenina
žst.	Železniční stanice

Úvod

Úvodem bych chtěl zmínit, že cílem této diplomové práce je rozprava o religiózní geografii, morální geografii, poutních místech ve vyučování a zařazení morální geografie do výuky. Budeme také zjišťovat, jak na tom jsou žáci z církevních škol s poutními místy. Jestli je poznají podle obrázku, atd.

V první kapitole se dozvíme něco o religiózní geografii, o jednotlivých vybraných náboženstvích a o vztahu mezi religii a geografickou sférou. Vycházím z textu Reného Matloviče z roku 2001. Některé informace jsem si musel v souvislostech aktualizovat k dnešnímu světu. Dále se budeme věnovat morální geografii, která byla součástí rigorózní práce pana Pavla Doboše z roku 2016.

Dále se podíváme na učebnice zeměpisu a jejich obsah. Jedná se zvláště o učebnice z řad: Fraus, TakTik a Nová Škola. Provedeme analýzu těchto učebnic v tématu náboženství, případně poutní místa a morální geografie. Následně navrhnou úlohu z morální geografie do výuky zeměpisu – do 9. třídy.

Třetí kapitola obsahuje výzkum, který jsem prováděl v únoru a březnu roku 2021 na dvou církevních školách v královéhradecké diecézi a její výsledky jsem následně shrnul. Jednalo se o dotazník, který jsem navrhl přes platformu Google forms. Samotný dotazník se nachází v přílohách A a B.

Poslední kapitola je zařazení poutních míst do terénní výuky. Jedná se o vybraná poutní místa z královéhradecké diecéze a pracovní listy k nim, které by měly být součástí výuky v přírodě.

1 Literatura

1.1 Religiózní geografie

1.1.1 Co je to religie

Podle Matloviče (2001, s. 25) je důležité si uvědomit, co to je religie. To je však dosti složitá otázka. Pro stanovení je velmi důležitá historická metoda a také ve vztahu, co je religie vůči sacro. Dále podle Matloviče (2001, s. 25) sacrum představuje hodnotu typicky náboženskou, která se nedá přesně definovat a je uznávána za nejvyšší hodnotu, rozhodující o osudu člověka a reálného světa. Už E. Durkheim (1915) odlišoval posvátné věci – sacrum od věcí světských – profanum. Dále důležitým člověkem byl M. Eliade (1959), který se zabýval také prostorovým rozměrem sacro (srov. Matlovič, 2001, s. 25).

I. Kant tvrdil, že religie je soubor všech našich povinností, chápané jako Božské přikázání – tudíž formuloval religii ve smyslu etické platformy. Dále již zmiňovaný E. Durkheim začal tvrdit, že religie je jednolitý systém vyznání víry a praktik, vztahující se k posvátným věcem, spojující je do jednoho morálního celku, který jeho členové nazývají církev. Avšak nejdůležitější definicí religie je definice od N. Söderbloma a C. P. Tielema: „Religií nazýváme ve všeobecném smyslu vztah mezi člověkem a nadpřirozenou podstatou, v které on (člověk) věří a od které se cítí být závislý. Tento vztah nachází svůj výraz ve speciálních pocitech (doufání, prosby, strach), představách (víra) a činnostech (modlitba, obřady, oběti) jako v plnění morálních přikázání“. Velmi důležitým elementem je vztah mezi člověkem a předmětem uctívání (sacrum) bez usuzování o jeho existenci (srov. Matlovič, 2001, s. 25).

Podle Matloviče (2001, s. 26) jsou za nejvýznamnější strukturální elementy religie považovány: náboženská doktrína (dogmata), náboženský kult a náboženská organizace.

Doktrína je teoretickým základem náboženského přesvědčení, jehož obsahem jsou pohledy, týkající se povahy a snahy nadpřirozených podstat (sacrum), jako také týkající se i člověka a světa. Vyčleňujeme tři hlavní části: teorie boha (teologie), teorie světa (kosmologie) a teorie člověka (antropologie). Prvními pokusy, jak vysvětlit podstatu nadpřirozena, byly mýty. Může to být například vypravování (příběh) o počátku lidstva. Následně se opakuje a to se nazývá rituál. Vznikají také protirečené názory, a proto se následně formují do tzv. mytologií. Na těchto bázích vznikají dogmata. Taktéž se jedná o transformaci mezi ústním podáním k písemné formě. Jelikož se v jednotlivých řečech formulovala tato dogmata, proto se formují kněží, kteří se starají o ověření těchto textů (srov. Matlovič, 2001, s. 26).

Dále jsou důležité teorie boha. Jedná se o to, jaký mají původ, znaky, atributy a kompetence. K hlavním typům božstev patří například Božstva sil neživé přírody, Božstva sil živé přírody a Božstva sociálních sil. Také je rozdíl mezi monoteistickými bohy (většinou vševědoucí a všemohoucí) a polyteistickými bohy (každý má svůj úkol, kompetenci) (srov. Matlovič, 2001, s. 26–28).

Druhou teorií je teorie světa. Zde jde o to, jak vznikl svět, Země a život na Zemi. Současně se zabývá cíli stvoření světa, smyslem existence a objasňuje také jeho zánik (eschatologie). U monoteistických náboženství je jasné, že Bůh stvořil svět z ničeho. Dále podle jiných kosmologií byl svět zahrnut v prvotním chaosu a Božstva je pouze uspořádala. Je také rozdílné chápání smyslu – některá náboženství se domnívají, že svět je zlé, ale i naopak je optimistické pojetí. Při teoriích zániku světa se dá mluvit o dvou koncepcích: a to finalismu (tj. že všechno skončí a už nic nebude) a cyklismu (znovuzrození světa) (srov. Matlovič, 2001, s. 28).

Poslední teorií je teorie pohledu na člověka. Ta objasňuje záhadu původu člověka a objasňuje jeho existenci, cíl a smysl této existence. Antropogeneze se zabývá původem lidí, a její důležitou součástí je teorie lidské duše

(pneumotologie), teorie spasení (soteorologie) a antropologická eschatologie (tj. co se děje s člověkem po smrti) (srov. Matlovič, 2001, s. 28).

Kult je podle Matloviče (2001, s. 28–29) vnější projev religiózního života souborem praktik, které jsou výrazem uctívání nadpřirozených sil. Podobně jako doktrína, tak se kult rozvíjel postupně a přecházel vícerymi vývojovými stádii. Jeho počátečním stádiem byly jednoduché, spontánní akty uctívání božstva, které nazýváme rituály, kdy jednotlivec v nich vyjadřoval svůj obdiv a strach z neznámých a všemožných sil. Postupem rituály podlely komplikaci a schematizaci. Následně se vytvořila složitější forma, která se nazývá obřad. Obřady se začaly konat prostřednictvím funkcionářů kultu (šamané, čarodějníci a kazatelé). K důležitým elementům kultu patří oběti a modlitby.

Idea obětí vychází z představ, že když něco obětujeme, tak nám božstvo dá vytouženou věc, nebo splnění našeho přání. Obětují se především hodnotné věci pro člověka – například maso, aromatické rostliny, atd. Velmi rozšířené bylo pálení obětí, či případně konzumování obětí. Dokonce se někdy jednalo o oběti lidské. Případně se objevila i zástupná oběť (zvíře, či loutka s nevelkým množstvím krve). Současně s oběťmi byla vyčleněna speciální místa, kde docházelo k obětování, kde sídlí uctívané božstvo. Povinnost spravovat tato místa měli kněží, kteří omezovali přístup lidí na toto místo. Důsledkem toho byl vznik pojmu sakrálního času (svátku). Modlitby byly zpočátku jednoduchou a spontánní prosbou o pomoc nasměřovanou na božstvo. Víra a účinnost modlitby závisela na přesvědčení o magické moci slova (kletby). Proto se modlitby říkají ve speciálním, svátečním sakrálním jazyce. Dalšími elementy náboženského kultu jsou také očištění (abolice – zpovědi), poutě a procesí do posvátných míst, pústy, almužny, kultové tance a religiózní ceremonie (srov. Matlovič, 2001, s. 29)

Organizace je dle Matloviče (2001, s. 29) ujednacení rozmanitých praktik a vyznání do jednoho, relativně sdruženého celku, jako také propagování a šíření vlastní doktríny a získávání nových vyznavačů. Religie během svého vývoje nabývaly rozmanité organizační formy. Nejcharakterističtější se staly: tajné

společenství, mystický svazek a církev. Tyto organizace se postupem času taktéž vyvíjely.

Tajné společenství je typická forma náboženské organizace rodových religiózních systémů. Starší příslušníci společenství zasvěcují mladší na základě splnění určitých podmínek. Přístup do organizace je omezený. Mystický svazek byl složitější typ religiózní organizace, charakteristický pro některé starověké rolnické civilizace. Jednalo se o osoby zasvěcené, které se zavázaly postupovat podle určitého etického kodexu (srov. Matlovič, 2001, s. 30).

Zvláštní postavení má církev. Podle Matloviče (2001, s. 30) je církev nerozvinutější formou religiózní organizace. Její vznik je spjatý s vypracováním jednotných doktrinálních principů, obřadových forem a zformování se skupiny specializovaných funkcionářů kultu (kazatelů, kněží). V založených religiích (v takových je známý zakladatel – Konfucius, Mohamed, Ježíš Kristus) prošel proces tvorby organizačních struktur religie charakteristickými fázemi. Nejprve mistr shromažďuje okolo sebe své učedníky, z kterých se přemění prvotní sbor, prvotní obec. Po smrti mistra je zde problém, kdo se dostane do popředí. Postupem času se s expanzí religie objevují problémy jednotné interpretace učení mistra a povinných kultových úkonů. Dále se objevují posvátné texty, které rozlišují pravověrné od heretiků. Výsledkem je poté rozdělení se na několik rozmanitých církví v rámci jedné religie, přičemž každá z nich si přivlastňuje správnou a pravověrnou interpretaci učení mistra a učení ostatních církví považuje za chybné. Církev mají své vnitřní zřízení. Jednotlivé hierarchie jsou: episkopální, konsistoriální, presbyteriální, kongregační a presbyteriálně-synodální (srov. Matlovič, 2001, s. 30–31).

Další organizací jsou jiné organizační formy. Některé formy se nechtějí za církev považovat, a proto se oddělují od pojmu církev. Může to být například: náboženská obec, náboženská společnost, či náboženské hnutí. Náboženské obce jsou dále organizovány do ústředních svazů. Náboženské společnosti jsou menší religiózní útvary. Nejvolnější organizační formou jsou však náboženská hnutí.

Vnitřní religie se nazývá religiozita a sem se dostávají dva rozměry: individuální a skupinový. Individuální je spojeno s prožíváním religii pomocí lidské psychiky a skupinový je prožívání religii ve větších, či menších lidských společnostech (srov. Matlovič, 2001, s. 32).

Je mnoho klasifikací geografie religii, které jsou závislé podle hlavního klasifikačního kritéria, kterými jsou: podle historického kritéria, podle sociálně-prostorového kritéria, podle genetického kritéria a podle početnosti božstev. Historické kritérium je podle toho, jestli se jedná o zaniklé náboženství, či se jedná o živé náboženství, či nově vznikajících náboženství. Sociálně-prostorové kritérium je závislé na tom, jestli se jedná o rodové, národní, či univerzální (světové) náboženství. Genetické kritérium je podle toho, jak vzniklo náboženství. Početnostní kritérium božství je podle počtu uctívaných božstev (srov. Matlovič, 2001, s. 32 a 33).

Vzhledem k tomu, že je mnoho náboženství, tak dochází k jejich vzájemnému kontaktu. Jsou tři modely těchto vztahů: náboženský exkluzivismus, náboženský pluralismus a náboženský inkluzivismus. Exkluzivismus znamená to, že členové náboženství mají pouze oni pravdu a jediné je správné. Kdo je nenásleduje, nemá naději dosáhnout duchovní cíl. Při střetu s jiným náboženstvím tedy reagují tak, že to druhé se mýlí a posílají do světa misionáře. Pluralismus je opakem exkluzivismu. Členové dokonce vítají více náboženství a tvrdí, že každé má svoji pravdu. Je to znak postmodernity. Inkluzivismus je určitý kompromis mezi předchozími extrémistickými přístupy. Náboženský inkluzivista nestojí mimo božstva, ani nad nimi, zároveň vede dialog s představiteli jiných náboženství. Ateismus je odmítnutí náboženství (srov. Matlovič, 2001, s. 35).

Problematika vývoje náboženských vyznání nebyla doposud uspokojivě vyřešena, protože všechny pokusy o interpretaci jsou jen hypotézami, opírajícími se o poměrně malé množství faktů. Hlavními zdroji informací jsou archeologické a etnologické výzkumy. Náboženské představy vznikaly v rozdílných částech světa v rozličných dobách a nabývaly rozličných forem. Ve světové religionistice

dominují dvě teorie vývoje náboženství – teorie náboženské evoluce a teorie náboženské deprivace (srov. Matlovič, 2001, s. 36).

Podle Matloviče (2001, s. 36) je teorie náboženské evoluce založená na představě lineárního náboženství od prapůvodních primitivních a jednoduchých forem k vysoko diferencovaným, jemně strukturovaným a komplexním religiózním systémům. Robert N. Bellah rozeznává ve vývoji náboženství 5 etap: primitivní náboženství (fetišismus, animismus, manizmus, preanimismus, magie, totemismus), archaické náboženství, historická náboženství, předmoderní (ranomoderní) náboženství, moderní náboženství (srov. Matlovič, 2001, s. 36–38).

Podle Matloviče (2001, s. 39) teorie náboženské deprivace (dekadentní teorie) je založená na opačném myšlenkovém východisku než teorie náboženské evoluce. Na místě prapůvodního náboženství předpokládá velmi vyspělý náboženský útvar, z kterého pod vlivem úpadku a rozkladu vznikla rozličná náboženství. Dějiny náboženství jsou tedy podle této teorie dějinami odpadlictví.

Responzivní teorie se zabývá religii jako lidským fenoménem, jako produktem lidského myšlení. Proto tato teorie hledá řešení otázky vzniku náboženství u člověka a přesouvá hledání z etnologie na pozici filozofické antropologie (srov. Matlovič, 2001, s. 39).

1.1.2 Judaismus

Judaismus je živé monoteistické a národní náboženství. V současnosti má kolem 14 milionů vyznavačů. Vyznavači žijí především ve městech (srov. Matlovič, 2001, s. 45).

Judaismus vzniká v 13. stol. př. n. l. a jsou to náboženské představy Hebrejců, přičemž dějiny Židů sahají až do 3. tis. př. n. l., kdy otec Abrahám přivedl Hebrejce z Babylonie do Kanaánu. Ve vývinu judaismu se ve všeobecnosti vyčleňují dvě základní etapy: biblický judaismus a talmudský judaismus. První etapou se rozumí, když Mojžíš – zakladatel náboženství – dostal od Hospodina

desatero Božích přikázání na hoře Sinaj. Tato etapa končí tím, že je dobyt Jeruzalém Římany v roce 70 a zbouráním jeruzalémského chrámu císařem Titem. Tímto začala druhá etapa, která se zaměřuje na vztah jednotlivce vůči Bohu. K tomu také přispělo to, že bylo potlačeno povstání Židů v r. 135 a jejich následné vyhnání. Od této doby se datuje židovská diaspora – tzn., že Židé od této doby žili rozptýleni po celém světě. Na rozdíl od Talmudu definovaných pravidel nabýval judaismus odlišné črty v bohoslužbě a obyčejové sféře (např. mezi babylonskými a palestinskými tradicemi). Židé ve střední, severní a východní Evropě mluví jidiš – směs německým jazyků – jsou tzv. aškenázští Židé. Židé žijící v jižní Evropě a Orientu se nazývají sefardští Židé – mluví ladino – středověká verze španělštiny s hebrejskými a latinskými prvky. 90 % Židů před 2. světovou válkou byli Aškenazy. V dnešní době jsou Aškenazy v Izraeli v menšině, i když mají značný vliv na politiku (srov. Matlovič, 2001, s. 45–46).

Doktrínou judaismu je Starý Zákon (Starý testament – Tanach) a Talmud. Osobitý význam pro židovství má prvních pět knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium), které vznikaly v 13. – 6. stol. př. n. l. Tóra je proto chápána jako forma transcendentní moudrosti. Talmud je další základní věroučný text judaismu. Talmud vznikl ve dvou centrech (v Babyloně a v Jeruzalémě), které vznikly odlišně. Talmud je soubor pouček a předpisů, dále soubor komentářů, vysvětlení a doplnění k poučkám a předpisům. Judaismus je monoteistické náboženství, které věří v jednoho boha Jahveho, dále proroky, které Hospodin posílá na Zemi, přičemž nejvýznamnější prorok byl Mojžíš. Dále také judaismus hlásá příchod Mesiáše (pomazaného), posmrtnou odměnu, přiblížení se konce světa a vzkříšení mrtvých. Judaismus je založeno na učení o vyvolenosti židovského národa, odvíjející se od smlouvy, kterou uzavřel Mojžíš s Jahvem. Judaismu učí, že svět vznikl 7. října 3761 př. n. l. a tento datum je počátkem židovského kalendáře. Bůh stvořil svět z ničeho. Podle Židů je všechno Boží vůle. Lidstvo je podle judaistické dogmatiky partnerem Boha při udržování světa (srov. Matlovič, 2001, s. 46–47).

Kult judaismu je takový, že je založen na modlitbě, která probíhá třikrát denně (ráno, poledne a večer), svátečním dnem je sabat (sobota), která začíná v pátek západem slunce a končí v sobotu setměním. Má to být svátek toho, že Bůh-stvořitel si po stvoření světa dal sedmý den odpočinek. V tento se Židé vyvarují jakékoli práci, cestování a nakládání s penězi. Další pravidlo j to, že se Bůh nesmí zobrazovat na obrázcích a nesmí se vyslovovat jeho jméno (Jahve). Dalším kultovním zvykem je obřízka mužů (po narození 8. den) a zasvěcení jména žen. Právoplatným členem židovské obce se stává chlapec, který dovrší 13. rok života a podrobí se obřadu barmicva (děvčata se stávají plnoletými 12 rokem). Judaistický kult se realizuje v synagogách, spočívá ve čtení z Tóry a jiných biblických knih, modliteb a zpívání žalmů. Židé nosí na hlavě kipu – malá čepička na uctění podrobení se Bohu. Hlavní svátky jsou: Pesach (židovské Velikonoce), Šavu'ot (Letnice), Sukot (svátek stánků), Roš Hašana (začátek náboženského roku) a Chanuka (svátek Světel – Vánoce). Mikve je speciální nádoba, která se používá pro očistu věřících. Zvyky jsou také ve stravě – je to omezeno nábožensky – tzv. košer. Židé mají zakázané konzumovat: maso nepřežvýkavých (koňské, vepřové, velbloudí), maso ryb bez šupin a ploutví a hmyz (s výjimkou 4 druhů kobylek). Maso jiných živočichů musí být speciálně zabito a připraveno určitým způsobem. Při jídle se nesmí míchat mléčné výrobky s masem. Židé nejedí kvašené pečivo (pouze nekvašený chléb – Maces) a pijí pouze speciální košer víno (bez cukru, apod.). Poutnická tradice je velmi stará. Religiózní migrace byla známá už v kočovnickém stádiu judaismu. Cílem je jeruzalemský chrám, který první vybudoval Šalamoun v r. 969 př. n. l. Tóra přikazovala třikrát ročně navštívit Jeruzalém – na Pesach, Šavu'ot a Sukot. Ale po druhém zbourání svatyně a exodu se tato tradice přizpůsobila nové situaci. V současnosti je pro dnešní Židy poutnickým a svatým městem Jeruzalém. V Jeruzalémě je významným bodem náměstí svatyně, kde stojí dnešní Skalní dóm. Dnes je také součástí poutí Židů Zed' nářků – fragment starého chrámu, který byl zbořen. Dalšími významnými poutními místo jsou: Hebron (působil zde Abrahám), Safed, Karmel (posvátná hora, která je spojena s prorokem Eliášem) a Merom (srov. Matlovič, 2001, s. 47–48).

Nejprve byl kult vyznáván skrze archu úmluvy, která byla od 10. stol. př. n. l. uložena do jeruzalémského chrámu, odkud se dostala přes Egypt až do Etiopie. Dále se Židé shromažďovali kolem 2. jeruzalémského chrámu (od 6. stol. př. n. l. do 70 n. l.). Následně se náboženské aktivity přesunuly do synagog. Po diaspoře vedou náboženskou obec rabíni (mistři, či učitelé) – dobří znalci učení. Judaismus nemá centrální řízenou organizaci, ale mají obce (kahal), které řídí rabíni. Kahalní samospráva se zformovala do třístupňové hierarchie: parnassim, towim a ostatní členové rady. Hlavními institucemi obce jsou synagoga, hřbitov, Chevra Kadiša (svatý spolek, která se stará o pochované a pozůstalé) a mikve (rituální koupel). Postupem času se vyvinuly různé odnože judaismu (srov. Matlovič, 2001, s. 49–52).

1.1.3 Křesťanství

Křesťanství je nejvýznamnější světové náboženství. Ke křesťanství se hlásí cca 2 mld. obyvatel planety Země. Křesťanství je zastoupeno na všech kontinentech (srov. Matlovič, 2001, s. 93).

Křesťanství vzniklo v 1. stol. n. l. v Palestině. Vyvíjelo se na základech judaismu. Zakladatelem křesťanství je Ježíš Nazaretský, který se narodil Josefovi a Panně Marii v Betlémě v roce 6 nebo 7 n. l. v čase sčítání lidu. Hned po narození byl prorokem Simeonem a prorokyní Annou označen jako Mesiáš a Vykupitel, což potvrdili i mudrci, kteří přišli z východních krajín do Jeruzaléma. Poté se Ježíš a jeho rodina uchyluje do Egypta, kde má přežít krále Heroda. Po smrti krále Heroda se vrací do své vlasti – Nazareta v Galileji. Zde prožíval Ježíš Nazaretský celé dětství. Když mu bylo 12 let, strávil 3 dny v jeruzalémském chrámě, kde rokoval s učenci. Další roky strávil na studiích v Jeruzalémě a Alexandrii. Sem se vrátil po 15 letech, když se setkal se svým bratrancem Janem Křtitelem u řeky Jordán. Ježíš zde byl opět označen za Mesiáše a Vykupitele. Tuto roli přijímá a koná mnoho zázraků a vyslovil mnoho moudrých výroků. Shromáždil kolem sebe 12 učedníků – apoštolů, s kterými putoval po starém Izraeli. Na Velikonoce roku 30 předpověděl svoje utrpení a nanebevstoupení a při

Poslední večeri ustanovil svátost oltární (eucharistická slavnost). Poté vystoupil s učedníky na Olivetskou horu, zde byl také zajat, byl obviněn, že se vydával za židovského krále a za šíření nového učení, které bylo z části v rozporu s judaismem. Místodržitel Pontius Pilát ho pod tlakem odsoudil k smrti na kříži. Byl ukřižován na Golgotě, třetího dne vstal z mrtvých a dalších 40 dní se stětoval se svými učedníky, poté vstoupil na nebesa. Nejprve se skutky a učení Ježíše Krista zachovalo ústně, následně byly zapsané do 4 evangelií (Matouš, Marek, Lukáš a Jan), které se staly spolu se Skutky apoštolů základem Nového zákona. Postupně začaly vznikat první křesťanské obce (sbory), které tvořilo židovské obyvatelstvo, které prošlo Ježíšovo učení. První obec byla samozřejmě v Jeruzalémě. Poté začalo docházet k misiím – první misionář byl Pavel z Tarsu. Křesťané se začali posouvat do celého (známého) světa. V římském impériu byli dokonce pronásledováni. Toto pronásledování skončilo až r. 312 za vlády Konstantina Velikého. Už za dob raného křesťanství se začínají objevovat hereze a oddělují se některé sekty. Dnes máme 3 větší církve, které fungují ve světě: římskokatolická církev, protestanská církev a pravoslavná církev (srov. Matlovič, 2001, s. 94–98).

Křesťanství je založeno na víře v jednoho Boha. Je tedy monoteistickým náboženstvím. Křesťané věří v Ježíše Krista, který zmrtvýchvstal a má se vrátit zpět na Zemi (až nastane konec světa). Křesťané se řídí desaterem, které bylo zjeveno Mojžíšovi. Dále je křesťanství založeno na přijetí jistého učení, morálky a náboženské praxe. Prazáklady má proto v judaismu. Jedná se také o misijní náboženství – tj. že se šíří pomocí misionářů. Vzniklo na území Palestiny, kde Ježíš působil (srov. Matlovič, 2001, s. 93–142).

Křesťané chodí do kostela – alespoň jednou za týden, modlí se speciální modlitby. Posvátná kniha je Bible. Lidé věří v trojjediného Boha (Otce, Syna a Ducha Svatého). Hlavními stavbami jsou především kostely, kde probíhají bohoslužby, dále to jsou kaple a katedrály. Speciální místo mají taktéž kláštery, které jsou většinou centrem nějaké komunity. Dále jsou zde i menší církevní stavby jako křížky, boží muka, křížové cesty, atd. Poutní místa mají pouze

pravoslavní a katolíci. Protestanté na poutní místa nevěří. Katolickými poutními místy jsou: Jeruzalém (a Svatá Země), Řím, Santiago de Compostela, Lurdy, Fatima ad. Významnými poutními místy pravoslavné církve jsou: Hora Athos, Sergijev Posad, Počajov, Kyjev, Vladimír, Tinos, Rilský klášter a Konstantinopol, atd. Protestantismus se dále dělí na: lutheranismus, kalvinismus, anglikanismus a další menší církve (kvakeři, baptismus,...) (srov. Matlovič, 2001, s. 93–142).

Hlavní organizační složkou je církev. Původní křesťanské společenství se rozešlo do různých míst a postupem času se rozdělilo do několika větví, které se dnes označují církve. Nebo denominace (katolické, pravoslavné a protestantské). Církve jsou hierarchické. Vztahy mezi církvemi byly často konfliktní (například protestanté a katolíci). Od počátku 20. století dochází ke sblížení (ekumeně). V katolické církvi máme laiky, kněží, biskupy, kardinály a papeže, který je Božím zástupcem na Zemi. V pravoslavné církvi jsou také laici, dále popové a biskupové a hlavou církve mají v patriarchovi. Příslušnost ke křesťanství je dána pokáním a křtem (křesťané = od slova křest). Většina církví má vyznání víry, které věřící musí přijmout. Katolíci a pravoslavní mají různá dogmata (Boží pravdy), která jsou neporušitelná (srov. Matlovič, 2001, s. 93–142).

1.1.4 Islám

Podle Matloviče (2001, s. 143) je islám nejmladší světové náboženství. Je to monoteistický religiózní systém, který se váže na oblast Blízkého Východu. Počet vyznavačů dnes je zhruba 1, 8 mld. světového obyvatelstva. Je druhým nejvýznamnějším náboženstvím na světě podle počtu vyznavačů. Z hlediska základních směrů je dominantní sunnismus (sunnité) a šiismus (šiité), další velmi malou skupinou je skupina hlásící se k charidžismu (srov. Matlovič, 2001, s. 143).

Zakladatelem tohoto náboženství byl Mohamed (asi 570–632), pocházející z mekkánského rodu Kurajš, tvořícího jádro obchodní oligarchie. V roce 610 se mu poprvé zjevil archanděl Gabriel a nakázal mu, aby zaznamenal to, co mu řekne. Tato zjevení se stala Koránem. Následně Mohamed získával příznivce –

především v rodině a mezi přáteli. Toto bylo pokojné období, které skončilo v r. 614, kdy Mohamed začal vystupovat na veřejnosti a začal získávat více příznivců. Tímto se dostal do konfliktu s mekkánskou obchodní oligarchií. V roce 622 se proto Mohamed přesídlil do dnešního města Mediny. Tato jeho migrace je označena jako hidžra a je považována za počátek islámského letopočtu. Zde založil náboženskou obec (tzv. ummu). Mohamed začal bojovat proti Mekkáncům, a boj označil jako džihád – boj za víru. V roce 630 se vrátil do Mekky. Mohamedovi se úspěšně povedlo to, že rozšířil islám na území Arábie a sjednotil zdejší kmeny. Po jeho smrti se jeho nejbližší druhové snažili udržet si nástupnictví. Zástupci proroka se stali chalífové. V období prvních čtyř chalífů se islám rozšířil po celém Arabském poloostrově a dále až do Persie a dnešní oblasti Afganistánu. Dále na severu měl vliv až po Arménii, na západě Egypt a severní Libyi. Chalífa Alí se stal vůdcem skupiny ší'a, která neuznává první tři chalífy. Většina muslimů však toto odmítla a stali se z nich tzv. sunnité. Trvalo ještě dvě století, než se z těchto dvou hlavních stanů staly dvě základní skupiny. Následovalo období vlády ummájovců (661–750), kdy se hranice muslimského světa posunuly. A to na: celé severní pobřeží Afriky a v 8. století až na Pyrenejský poloostrov, na sever až k Aralskému jezeru a na východě až k řece Indus. V roce 750 po šiitském převratu převzaly moc dynastie Abbasovců z Bagdádu. Ummájovci si udrželi vliv pouze v Andalusii. Islámské teritorium se ještě rozrostlo o ostrovy: Sicílie, Sardinie, Korsika, Baleáry, Kréta a o území severní Indie. Taktéž v tomto období byl rozkvět vědy a též i geografie. Vliv bagdádských chalífů začal klesat už po r. 900. Definitivní konec dynastie Abbasovců přineslo až dobytí Bagdádu v roce 1258. Následně se chalífát přenášel na různá místa. A v roce 1258 byl zrušen Atatürkem. V roce 1258 se islámská říše rozpadla na několik chalífátů, avšak šíření islámu se nezastavilo. Zvedli se například Turci, kteří v roce 1453 dobyli Konstantinopol. Postupně pronikli až na Balkán a v 16.–17. století dokonce do střední Evropy. Osmanský vliv trval až do konce 19. století, kdy došlo k vytlačení Turků na úkor vzniku samostatných balkánských států. Na Pyrenejském poloostrově byli muslimové vytlačeni díky tzv. reconquistě, která byla dokončena v roce 1492. Dále se islám šířil do Indonésie,

až na Filipíny a do Subsaharské Afriky. Toto však bylo způsobeno islámskými misionáři a obchodníky (srov. Matlovič, 2001, s. 143–146).

Doktrínu islámu tvoří Korán a Sunna. Korán (610–632) je nadiktované učení, které Mohamed získal od archanděla Gabriela. Tato kniha má od roku 650 114 súr (kapitol), přičemž 90 z nich je z doby mekkánské a 24 z období medinského. Súry jsou seřazeny od nejdelsích po nejkratší. Texty mají dogmatický, etický a právní charakter. Sunna (= cesta, pravidlo) je souhrn Mohamedovy tradice, jeho výroků a skutků, které jsou zachyceny v hadísech. Sunna poskytuje muslimovi konkrétní návod na to, v co má věřit, co má dělat, aby zachoval osobitý ráz unny. Islám je monoteistické náboženství, jehož základem je víra v jediného Boha Alláha. Následně má stejné vlastnosti jako křesťanský Bůh. Důležitým elementem islámu jsou proroci, které Alláh vyslal mezi lidi jako učitelé a zprostředkovatele zjevení. Alláh vyslal první proroky k Židům, aby hlásali monoteismus a šířili učení mezi ostatními národy. Ježíš Kristus je taktéž považován za proroka, avšak díky tomu, že ho křesťané prohlásili za Boha, tak tím se zpronevěřili Bohu. Proto Alláh poslal Mohameda, aby zabezpečil zachování monoteismu a jeho šíření. Muslimové věří v den posledního soudu. Následovat bude Boží soud. Dále muslimové věří v predestinaci. Díky tomu, že mají muslimové pravidla, tak se dají lehce ovládat. Systém právních předpisů se nazývá šari'á (srov. Matlovič, 2001, s. 146–150).

Podle Matloviče (2001, s. 150) je kult islámu velmi jednoduchý. Nevyskytují se zde žádné religiózní obrazy a hudba. Zásadní význam má samotná víra, věrnost Alláhovi a plnění pěti základních povinností. Těchto pět pilířů islámu je závazných pro každého muslima: vyznání víry (Není Božstva než Boha Alláha. Vyznávám, že Mohamed je posel boží.), modlitba (pětkrát denně, směrem na Mekku – většinou na východ), almužna (pro chudé), půst v době měsíce ramadánu a velká pouť do Mekky (jednou za život). Dalším je džihád, což je ozbrojený boj proti nepřátelům islámu, tedy jinověrcům. Smrt v tomto boji se pokládá za vstupenku do ráje. Muslimové mají zakázáno konzumovat vepřové maso, alkoholické nápoje, zdechliny a jídlo zasvěcené modlám. Dále také mořské živočichy, kteří jsou schopni přežít na souši (např. želvy). Muslimské ženy jsou

podřazené mužům. Islám toleruje polygamii, přičemž muslim může mít až čtyři manželky. Ženy se mají v některých zemích povinnost zahalovat. Významnými poutními místy islámu jsou: Mekka, Medina, Jeruzalém, Hebron, Moulaj Idris, Kairouan a Karbala (srov. Matlovič, 2001, s. 150–156).

Islám nemá duchovenstvo, jak ho známe z křesťanství. Církev v islámu tedy neexistuje. Duchovenstvo se zformovalo jako reakce na problémy s chalífátem. Proto se vyvinula vrstva duchovních (ulemů), kteří zasahovali do doktríny. Velmi důležitou roli dlouhou dobu hrál v islámu chalífa. Byl nejvyšší instancí. Po zrušení chalífátu se do čela dostávají imámové. Imámové jsou nejvyšší autoritou – tudíž i vládcí, panovníci, atd. v islámských zemích jsou podřízeni imámovi. Ajatolláh je autorita, která se stará o zákony. Nad ajatolláhem je tzv. velký ajatolláh. Islámská obec se nazývá umma. Důležitými organizačními strukturami islámu jsou rozličná islámská hnutí, které možno zahrnout pod názvem islamismus. Toto se stalo ve 2. pol. 20. stol. pojmem pro terorismus. I v islámu vzniklo několik reformních hnutí. Islámské země se dnes sdružují do Organizace islámské konference, která byla založena v roce 1971 a má 51 členských států (srov. Matlovič, 2001, s. 156–158).

1.1.5 Hinduismus

Hinduismus je indické, polyteistické a národní náboženství. Zároveň je největší národní náboženství na světě. Hinduistů je přes 1 mld. obyvatel, většinu z nich tvoří obyvatelé Indie. Hinduismus se šířil ve třech vlnách do světa. Během první vlny se v době starověku a středověku rozšířilo do střední Asie a jihovýchodní Asie. Kolem 19. a 20. století se dostalo náboženství až do Afriky a Ameriky a to díky britským kolonizátorům. Po 2. světové válce probíhala 3. vlna šíření hinduismu, když se mnoho Indů odstěhovalo do Velké Británie a USA (srov. Matlovič, 2001, s. 54).

Hinduismus se odlišuje od ostatních náboženství tím, že nemá konkrétního zakladatele a tím pádem i časový bod, od kterého se můžeme „odpíchnout“.

Hinduismus je spíše směsice idejí a postojů, než jedinou doktrínou anebo jediným systémem uctívání. Souvisí to s tím, že náboženské představy Indů postupem času prošly komplikovaným procesem (srov. Matlovič, 2001, s. 55).

Hinduismus se opírá o védskou literaturu – bráhmany, upanišady a další. Vytvořil si také svoji vlastní literaturu, která vychází z těchto starších textů, ke kterým patří šástry (zákoníky), sútry (poučky), purány (příběhy o bozích), eposy Rámájana, Mahábhárata, kterou nejvýznamnější a často vydávanou částí je Bhagavadgíta (zpěv vznešeného). Je to konglomerát mnoha nauk a škol. Podle hinduistů existuje nejvyšší bytost – Bráhma. Hinduisté vyznávají mnoho bohů jako je Bráhma – bůh stvořitel. Šiva je bůh dynamickým, který svět tvoří i ničí. Višnu se stará o udržování tohoto světa. Tito tři bozi jsou považováni za základní bohy. Dále je důležité učení o dharmě, karmě a samsaře. Karma je soubor všech lidských činností (ať už dobrých, či zlých), které se následně odmění dobrem či zlem. Podle tohoto se také určí, jak se člověk převtělí (znovu se narodí). Dharma je kosmický pořádek všech věcí, přirozený, ale určený bohy. Samsara je učení o převtělování duší, které je základním stavebním kamenem hinduistické doktríny. Hinduisté se také pokouší dosáhnout stejného stavu podobného jako je nirvána (z buddhismu). Tento stav lze dosáhnout správným konáním, oddaností bohu a moudrostí. Kastovníký systém, který je organickou součástí hinduistického učení, byl r. 1955 indickou ústavou zakázán, ale praxe je jiná. Kosmologické aspekty hinduismu se shodují na představě cyklického světa. Svět podléhá cyklickému zničení, aby se mohl opět zrodit (srov. Matlovič, 2001, s. 56–58).

Kult má v hinduismu značně individuální charakter. K hlavním kultovým praktikám patří meditace, skromnost (půst), milosrdenství, pouť, duchovní a fyzická čistota. Bohy uctívají kněží, anebo všichni, kteří chtějí. Bráhmani mají povinnost se modlit pětkrát denně a nejvíce zbožní hinduisté chodí až dvakrát za den do svatyně. Každodenní rituál púdže je rituál, při němž probíhá odříkání a zpívání manter (mantra – řetězec slabik, považovaných za uchované tajemné zvuky), textů védy, božstvu se nabízí květy, ovoce a oheň. Modlitbu provází

dalších 17 úkonů, závislých od uctívaného božstva. V každém domě je kout, či pokojík, kde je domácí svatyně. Dále je zde jóga. Ta má pomoci ovládnout chování a tělo člověka. Kdysi také bylo tradicí upalovat vdovy, dnes je to již zakázané. V hinduismu je mnoho svátku, které se slaví (dokonce až 400). Dlouhotrvající tradici má v hinduismu poutnictví. Vzniká mnoho poutnických tras, které jsou dodnes funkční. Starodávným kultovním místem hinduismu je řeka – především Ganga, Indus, Džamuna, Narbada, Godawari, Kaweri a neviditelná, mýtická řeka Saraswati. Za posvátné body se považují prameny a ústí řek. Řeky mají očisťující sílu, proto se v nich poutníci koupají, či vodu pijí. Dále jsou posvátnými i některé brody přes tyto řeky. Další poutní místa se nachází i v pohořích a na mořském pobřeží. Hinduisté jsou přesvědčení, že když poutník umře v poutním místě, tak dojde blíže k mokšu (srov. Matlovič, 2001, s. 58–61).

Velkou moc mají v hinduismu bráhmani. Málokterí z nich však vykonávají náboženské obřady ve svatyních, či studiu – pro velké množství. Věřícím se věnují i mniši z klášterů. Hinduistické svatyně jsou především příbytkem bohů. Chrám se skládá z věže (věží), mandapy (prostor pro věřící) a sanktuária (tam bývá božstvo), kde je jeho socha. Při každém chrámu je bazén pro rituální očistu. V souvislosti s kontaktem se západní civilizací se začal formovat novohinduismus – bylo to kolem 19. století (srov. Matlovič, 2001, s. 61–62).

1.1.6 Buddhismus

Buddhismus je univerzální náboženství indického typu, který vyznává cca 6 % populace na světě. Je 4. největší na světě – po křesťanství, islámu a hinduismu (srov. Matlovič, 2001, s. 82).

Vznik buddhismu souvisí s určitou reakcí na doposud se v Indii rozmáhající bráhmanismus. Vzedmul se odpor proti a následně vznikl buddhismus. Jeho učení bylo srozumitelnější než doposud podporovaný bráhmanismus. Vzhledem na to, že buddhistické učení bylo univerzální, tj. neuznávalo výjimečnost nějakého národa a umožňovalo uplatnění se rodných jazyků při svém šíření, stalo se

akceptovatelné i pro jiné národy, čím se stalo světovým náboženstvím. Samotným zakladatelem buddhismu byl Siddhártha Gautama, byl synem knížete a žil na pomezí dnešní Indie a Nepálu. Od 16 let byl ženatý a vedl bezstarostný život. Když třikrát opustil palác, tak viděl tři zla, která sužují lid: starobu, utrpení a smrt. Počtvrté vyšel z paláce a uviděl lék – meditujícího asketu. V 29 letech opustil palác a rodinu a začal žít asketickým způsobem života. Po sedmi letech při meditaci pod posvátným figovníkem dosáhl pravého poznání a stal se Buddhou (=osvíceným). Následně začal svou misionářskou činnost. Poté působil se svými učedníky na severovýchodě Indie. Umřel v 80 letech, přičemž po smrti dosáhl nirvány. Po smrti byl Buddha uctíváný. Toto byla etapa prvotního buddhismu. Hlavní roli převzali jeho učedníci. Následně se zde objevují dvě větve buddhismu. Postupem času byl Buddha uznávaný za nadpřirozenou bytost a byla mu vzdávána úcta jako bohu. Objevily se sochy Buddha, které se staly objektem kultu. Prvotní buddhismus byl ateistický, ale pozdější získal panteon bohů a stal se polyteismem. Buddhovo učení se začal šířit z indického subkontinentu na jih, východ a sever, až do západní a posléze i východní Číny (srov. Matlovič, 2001, s. 82–84).

Prvotní doktrína buddhismu byla sepsána až za krále Ašóka ve 3. stol. př. n. l. Do té doby byla tradována ústně. Jsou sepsány jižní a severní texty buddhismu a ty části, které se shodují, se následně nazývají Tripitaka (trojitý koš). Buddha částečně navázal na bráhmanismus. Převzal například učení o reinkarnaci a o osvobození z ní a víru v karmanový zákon. Základní myšlenky Buddhova učení jsou zkoncentrovány do čtyř vznešených pravd: život a všechno na světě je utrpení, utrpení je výsledkem tužeb po životě, odstraněním tohoto utrpení je možné tlumením tužeb po životě a toto tlumení je možné dosáhnout sledováním osmibodové vznešené cesty. Z cyklu reinkarnace je možné uniknout dosáhnutí nirvány. Podstatou Buddhova učení je tedy ovládnutí svého bytí a pomocí speciálních technik ho zhasit a stát se ctihodným. Nejznámější technikou je jóga. Jedná se především o meditační techniky. Už v prvotním buddhismu bylo ustanovených 5 základních příkázání, která jsou povinná pro všechny budhisty: zákaz zabíjení živých organismů, zákaz lhaní, zákaz kradení, zákaz dopouštění se

nedovolených pohlavních vztahů, zákaz pití omamných nápojů. Dále je dalších 5 příkázání pouze pro mnichy: zákaz jíst v zakázaném čase, zákaz tancovat, zúčastňovat se představení a poslouchat hudbu, zákaz používat voňavky a bižutérii, zákaz pohodlně ležet, zákaz disponovat penězi. V Tibetu se v 8. století vyčlenil směr zvaný lamaismus. V čele je dalajláma – dnes Tändzin Gjamccho, který musel emigrovat do indického města Dharamsala. Další novou formou buddhismu se stal tzv. zenový buddhismus. Jde o meditační sektu (srov. Matlovič, 2001, s. 84–88).

V prvotním buddhismu byl kult velmi jednoduchý. Ohraničoval se na recitování textů Buddhova učení a na uctívání relikvií a předmětů, používaných Buddhou. Jediným určeným kultovým dnem pro mnichy byl pošahda, při kterém se věřící zpovídali z hříchů. Jinou ceremonií byl den pravarana, kdy se sešli mniši a jeden z nich (ten který svolal mnichy) byl upozorňován na své hříchy a následně se dotýčný ospravedlňoval. V raném buddhismu nebyla ustanovena modlitba – to bylo tím, že se nepočítalo ve víru v Boha. Namísto ní se uplatnila meditace. Významu nabyly také rituální posuny rukou – tzv. mudry. Po vzniku mahajány přibýly následující rituály: ranní a večerní bohoslužebné obřady v kláštorech, svatyních a domácnostech. Před Buddhovu sochu se dají květy, zapálí svíčka a kadidlo. Mniši recitují a laická rodina se modlí. Hlavním laickým obřadem je obětování jídla. K hlavním svátostem patří: narození dítěte, dosáhnutí dospělosti, svatba, vstup do nového domu, smrt a zádušní obřady. V průběhu roku buddhisté slaví Nový rok a Buddhovo narození, smrt a osvícení. V lamaismu jsou obřady typicky s hudbou, tancem a pantomimou. Modlí se v lámáním modlitebních mlýnků. V buddhismu existuje několik typů staveb: stúpa (základní stavba, = pagoda, kopulovitá stavba), chaitja (svatyně sloužící ke střetávání s věřícími) a vihara (buddhistické kláštery). Buddha také ustanovil poutnickou tradici. K hlavním buddhistickým městům patří: Bodh Gaya, Sarnath, Kušinagara, Lumbini, Anuradhapura, Kandi, Rangún, Bangkok, Nakon Patom, Angkor, Borobodur, ale také posvátná hora Kryšťálová hora v Himalájích (srov. Matlovič, 2001, s. 88–92).

Podle Matloviče (2001, s. 92) jedinou organizační formou, kterou uznával Buddha, byla sangha – což je obec, či řád. Odmítal členění společnosti na varny a kasty. Sangha se stala formou společenství, do kterého mají patřit všichni skuteční buddhisté, protože dharma je správným průvodcem po Buddhově smrti a je úzce spjatá s obcí, která dharmu autorizuje. Do kláštera vchází muži ve věku 10–18 let a je to podobné jako noviciát, následně mniši prožijí obřad podobný jako je biřmování a dále žijí asketickým způsobem života. Ženy tuto možnost nemají, byť mají možnost složit slib noviců a žít v kláštorech. Ve 20. století se následně buddhismus přiklání více k laikům. Po světě vznikají různá laická společenství v čele s knězi (srov. Matlovič, 2001, s. 92).

1.1.7 Vztah religie a geografické sféry

Podle Matloviče (2001, s. 164) existují mezi religii a přírodním prostředím rozmanité a oboustranné vazby. Na jedné straně náboženství působí a spoluformuje využívání prostředí a na druhé straně jsou pod jeho vlivem.

Religie s přírodou manipuluje, aby zajistila jedinci dosáhnoutí jeho cílů. Někteří příslušníci se obrací k zvláštním krajinným prvkům – např. vrcholům, kamenům, jezerům apod. Cílem je zabezpečení výživy. V některých religiózních společenstvích se střetneme s uctíváním různých přírodních objektů a jevů – je to např. uctívání vrcholů (např. červeně zbarvená Ayers Rock) – buď zde sídlí božstvo, či je samotným božstvem ztvárněna tato hora. Posvátné hory jsou uctívány dvěma způsoby: vyhledávání vrcholu a stavení na nich kultových objektů (svatyní), nebo dodržování si odstupu. I v dnešních náboženstvích se ke kultu vrcholu dochází (např. hory Karmel a Sion v judaismu, či pravoslavné kláštery, a další). Dalšími přírodními objekty se staly taktéž jeskyně. Velký význam se připisuje i skalním útvarům a kamenům (např. mezi libereckým Harcovem a Bedřichovem se nachází skalní útvar Obřadní kámen). Velký okultní význam má voda. Máme zde dva přístupy k vodě: první je ten, že se lidé nesmí dotýkat vody a naopak druhý je ten, že se lidé ponořují do vody, které jsou připisovány magicko-očistující vlastnosti. Ve všech religiích se používalo hodně rostlin

a stromů a to pro jejich magické a okultní účely. Příkladem byl lotus v Egyptě, v Indii a Babyloně. Vytvářejí se posvátné háje stromů – např. březové, apod. Také různá zvířata symbolizovala náboženské představy. Chování posvátných zvířat se udrželo až do dnešní doby – příkladem je posvátnost krav v Indii. Nebeská tělesa jako je Slunce, Měsíc a hvězdy byla uctívána především v předkřesťanské době. Některé působivé stavby se dochovaly dodnes – příkladem může být Stonehendge (srov. Matlovič, s. 165–171).

Stejně jak ovlivňuje přírodní prostředí náboženské představy, tak také náboženské náhledy obyvatelstva mohou měnit geografické prostředí. Náboženství ovlivňuje dosti pohled na svět, obrazový svět lidí, což vede kurčitému étosu a z něho vyplývajícímu chování se a aktivitám člověka, které rozličnou mírou ovlivňují přírodní podmínky. Klíčovou úlohu zde hrají představy lidí o vzniku, změnách a budoucím vývoji světa. Kosmogonické představy o tom, jak vznikl svět, jsou takovéto: stvoření z ničeho, stvoření z chaosu, stvoření pomocí rodičů světa, procesem samovzniknutí, potopou světa. Výsledkem mýtů o stvoření světa jsou 4 odlišné vztahy mezi božstvem, člověkem a přírodou. První z nich je to, že příroda je ztělesněním Boha a to znamená, že člověk si přírody váží. V druhém vztahové konstelaci se jedná o to, že Bůh je nad člověkem a přírodou, proto musí člověk spolupracovat s přírodou, protože je sám závislou částí tohoto systému. V třetím případě se jedná o to, že stojí stvořitel nad tvorstvem – božstvem, člověkem a přírodou, proto jsou rozliční bohové šťastnější a mocnější než ostatní (člověk a příroda). Čtvrtá varianta je o tom, že bůh stojí nad člověkem a ten ještě nad přírodou, proto příroda je pro něho stvořená – pro jeho potřeby (srov. Matlovič, 2001, s. 171–172).

Podle Matloviče (2001, s. 179) jsou vztahy mezi obyvatelstvem a religii oboustranné. Budeme se zabývat především vztahem působení religii na obyvatelstvo – toto se dá znázornit na příkladu populačních procesů, celkovém sociálně-ekonomickém rozvoji obyvatelstva a nakonec také v politickém vývoji jednotlivých regionů. Na druhé straně je následně těžké zdůraznit, že obtížnost

izolace religiózních faktorů je na pomezí mezi socio-ekonomickou sférou apod. (srov. Matlovič, 2001, s. 179).

Vliv religie ve vztahu na obyvatelstvo lze sledovat za pomoci demografického růstu. Souvisí s velikostí rodiny, kdy v některých náboženstvích se jedná o to, že si rodiče „pořídí“ velké množství dětí, či naopak ani jedno. Příkladem může být islám, který má přirozený přírůstek 28 %, dalším systémem jsou mormoni, a taktéž katolíci mají velký přírůstek. Jde o to, že v těchto náboženstvích se přikládá vysoká hodnota manželství. Dalším faktorem je rozvodovost, kdy katolíci prakticky nemohou být rozvedeni – na rozdíl od protestantů, muslimů a judaistů. Prakticky nedosažitelný rozvod manželství byl v hinduismu. Někdy náboženské motivy mohou ovlivnit nejen demografický vývoj všeobecný, ale také v časoprostoru. Příkladem je pokles porodnosti v Japonsku (srov. Matlovič, 2001, s. 179–181).

Dále je náboženství spojeno s migrací. Tato migrace je spojena s misionářskou činností, případně s nuceným odchodem náboženské skupiny. Migraci také může vyvolávat doktrína a kult náboženského systému. Osobitým typem pohybu s náboženským motivem jsou náboženské poutě, které nemají povahu migrace. Příkladem migrace z historie je přesun puritánů z Anglie do Severní Ameriky a dalším příkladem tentokrát misionářským a historickým jsou misie v Jižní Americe, o kterých vypovídá film *Misie* (srov. Matlovič, 2001, s. 181–182).

Poté je zde ještě vliv mezi strukturou obyvatelstva a vztahem k náboženství. Je to například náboženská segregace – odloučení od klasického obyvatelstva. Příkladem jsou kasty a varny v Indii, nebo taktéž oddělenost Židů zkoncentrovaných do určitých částí měst, další segregací je segregace mezi katolíky a protestanty v Severním Irsku. Segregace může být dobrovolnou (věřící se sami rozhodli pobývat v místech se stejnou konfesí), administrativní (lokální úřady staví různé domy pro lidi jedné konfese) (srov. Matlovič, 2001, s. 182–185).

Formy a fyziognomie sídel a sídelních objektů, prostorová struktura a sídelní sítě jsou v některých případech ovlivněny religiálními faktory. Badatelé se shodují, že nejstarší sídelní městská sídla tvořila okultní komplexy jednotlivých náboženství. Nejstarší města byla vybudována kolem významných svatyní. Tato města a objekty náboženství vytváří osobité areály. Pro každé náboženství jsou příznačné jiné náboženské stavby a objekty, sloužící k náboženským potřebám. Uctívání jednotlivých božstev se konalo na osobitých místech. Jednotlivá náboženství mají velký počet rozličných okultních míst. Nejprve zde máme příklady přírodních svatyní: hory, háje, lesy, lokality při významných stromech, pramenech, jeskyních, anebo skalních útvarech. Druhotná a světová náboženství již začínají stavět speciální budovy, které nechávají vysvětit. Nejprve se podobaly přírodním svatyním (srov. Matlovič, 2001, s. 185–187).

Domácí svatyně mají využití především v křesťanství. Tyto domácí oltáře jsou zasvěceny Ježíši Kristu, Panně Marii a dalším svatým a slouží k modlitbě a meditaci. V hinduistických, buddhistických a šintoistických bytech jsou taktéž posvátné koutky. Dalšími svatyněmi je drobná sakrální architektura. V oblastech dominance sekundárních religii se posvátná místa zřizují při domech, anebo na okrajích cest. Jsou to smírčí kříže, Boží muka, sochy světců, kamenné obrazy a kapličky (srov. Matlovič, 2001, s. 187–188).

Nejmarkantnějším vlivem religiálních systémů na krajinu jsou budovy, postavené jako příbytek pro božstva anebo objekty pro ochranu jejich uctíváčů. Tyto stavby se odlišují velikostí, funkcí, stavebním stylem a materiálem, stupněm zdobením a názvoslovím. Budeme se zabírat velkými národními a světovými náboženstvími. Už starověká náboženství měla početné okultní stavby, do kterých lidé přinášeli své obětiny. Hinduisté mají vždy v každém městě alespoň jeden chrám. Tyto chrámy měly speciální prostory pro věřící, dále zde byl svatostánek a věže. Základní stavbou buddhismu je stúpa, což je kopulovitá stavba, má se jednat o posvátné kopečky nad relikviemi. V Číně a Japonsku jsou vyvinuty ze stúp pagody. Stúpy neslouží ke shromažďování věřících, toto se koná v přilehlých chrámových budovách, či v kláštorech. Dále v lamaismu se budují čorteny, což

jsou malé kultové stavby nad hroby místních světců. Dalšími svatyněmi jsou synagogy patřící k judaismu. Původně se používal miškan – stan. Ten sestával z 3 prostor: nádvoří, svatého místa a svatyni svatých. Ve svatyni svatých byla uložena Archa úmluvy. Podle miškanu byl zbudován jeruzalémský chrám. Synagoga není na rozdíl od hinduistických a buddhistických církevních staveb příbytkem Boha. Synagogy se staly jedinými centry židovského kultu po zničení jeruzalémského chrámu v roce 70. V synagogách probíhají modlitby, zpěv, čtení svatých textů a učení. Hlavní částí synagog jsou rozsáhlé modlitební sály pro muže, ve středu sálu se nachází vyvýšené pódium s čtecím pultíkem na Tóru. Prostor mezi ženami a muži by měl být oddělen. K synagoze přináležejí ještě budovy školy, knihovny a mikve (objekt rituálních koupelí). Synagogy nemají předepsanou architektonickou formu. Církevními stavbami muslimského světa jsou mešity. Mešita znamená „místo vrhnutí se na tvář a uctívání“. Je místem modliteb a také příbytkem Boha – Alláha. Mešity se skládají z venkovního nádvoří a vnitřního sanktuária, či modlitebního sálu. Styl mešit byl ovlivněn tím, kde byla mešita postavena. Na vnitřní straně mešity je mihrab – výklenek, který ukazuje směr na Mekku. U mešit jsou také věže – minarety. Mimo mešity se staví mazary – mauzolea světců (srov. Matlovič, 2001, s. 188–194 a s. 204–205).

Sakrální stavby v křesťanství mají větší význam než v jiných náboženstvích. Je to dané tím, že struktura a fyziognomie sakrálních objektů je zřetelným výrazem náboženských pravidel a zásad a také je to tím, že účast na bohoslužbách se pokládá za osobitě důležitou až povinnou. Osobité postavení v kulturní krajině se projevuje v jejich poloze a specifickém stavebním slohu. První křesťanské kostely se postavily v Palestině a Sýrii a byly v tvarech synagog. Poté se stavěla mauzolea a také baptisteria. Poté již začínají prapůvodní kostely, baziliky a rotundy v románském slohu. V této době se ještě stavěly zvoničky mimo kostel, později se začínají stavět jako součást kostelů. V byzantské kultuře se začínají stavět chrámy s kopulemi. V západní Evropě se následně od 10. století vyvíjí různé stavební slohy (od románského slohu až po baroko). V období gotiky se rozšířilo budování velkolepých katedrál – biskupských chrámů. V katolickém chrámě jsou dva prostory

– kněžiště (presbytérium) a prostor pro věřící (většinou chrámová loď). Protestantké kostely byly vystavěny jednodušeji, bez výzdoby a na místo oltáře je kazatelna. Od dob klasicismu poté zaniká jednotný styl pro stavby. V druhé polovině 20. stol. vznikají už kostely víceúčelové, protože kostel už nekoná funkci pouze bohoslužebnou, ale plní také kulturní, vzdělávací a společenské funkce. Dále se staví kalvárie. Většinou sestává z kostelíka a kapliček ve volné krajině. Nejprve se jednalo o pašijové cesty ke kostelíkům, které byly v 18. století nahrazeny křížovými cestami (14 zastavení) (srov. Matlovič, 2001, s. 194–204).

Jedním z nejtrvalejších možností ovlivnění religií jsou názvy jednotlivých topografických a geografických míst. V mnohých zemích není zvykem najít religiózně motivované názvy míst a topografických prvků. Mnoho názvů pojmenování je po světcích a to především v katolických a pravoslavných oblastech. Dokonce v USA vznikl výzkum, který analyzoval jednotlivé názvy: byly to názvy vzpomínané v Bibli, vlastní jména z Bible a názvy obsahující různé podoby slova svatý. Dostí názvy ovlivnili také donátoři jednotlivých farností a to především podle donátora hlavního farního kostela. Podle nich se právě jmenovaly i obce – a to díky tomu, že se dalo do názvu místa jméno donátora (srov. Matlovič, 2001, s. 206–208).

Kláštéry měly značný vliv v tom, že zakládaly některá města, či obce, protože tvořily strategické body, z kterých probíhala difúze osidlování do okolního prostoru. V západokřesťanské kulturní oblasti mělo velký význam založení kláštera Monte Cassino Benediktem z Nursie v roce 529, které se stalo počátkem rozšiřování klášterů. Benediktíni proto staví své kláštéry na návrší, či na vyvýšeninách, kdežto cisterciáci si vybírají místa v chráněných údolích nedaleko existujících sídel. Ostatní řády byly situovány do městských sídel. Kdekoli se objevil klášter součástí sídla, anebo byl součástí jeho protosídelního jádra představoval mimořádný fenomén. Izolovaně ležící kláštéry byly východiskem pro rozvoj malých rolnických osad, které byly závislé právě na klášterech. Při klášterech vznikaly také trhové osady, z kterých se postupem času stávala města. Některé kláštéry uvnitř města bývaly přestavovány na hrad. Založení kláštera

uprostřed ničeho znamenalo to, že se tato oblast začala osidlovat (srov. Matlovič, 2001, s. 208–210).

Další vlivy měly také anabaptisté, kteří se zformovali ve Švýcarsku a Nizozemí a následně se přesunuli do Severní Ameriky. Příkladem můžou být habáni, kteří se přesunuli ze Švýcarska, Nizozemí a jižního Německa, kde byli pronásledováni, na Moravu, kde našli tolerantní prostředí a mohli zde založit mnoho sídel. Dále habáni putovali po bitvě na Bílé Hoře do Uherska a Sedmíhradska. Dále se přesunuli v 18. stol. ze Sedmíhradska na Ukrajinu a do jižního Ruska, kde v roce 1874 byla zavedena povinná vojenská služba. Toto bylo proti přesvědčení habánů a přesouvají se do Severní Ameriky (srov. Matlovič, 2001, s. 210–212).

Mennoniti se do Severní Ameriky přesídlili v 70. letech 19. století z Ruska. Přesídlili především do Kanady. Původně vznikli v Nizozemí. Dalšími americkými osadníky jsou amišové. Tato skupina emigrovala na začátku 18. století do USA a usadili se v Pensylvánii. Amišové na rozdíl od habánů neuznávají současný pokrok. Jsou velmi izolováni vůči ostatnímu světu. Krajina v oblasti amišského osídlení působí dojmem, jakoby se čas vrátil o dvě stě let zpět (srov. Matlovič, 2001, s. 212–213).

Na urbanistickém vzhladu Indie se také podílejí hinduistická města a vesnice. Ty byly plánovány podle náboženského symbolismu, což ovlivnilo schéma uliční sítě a urbanistické bloky. Svatyně se většinou umísťovala doprostřed sídelního organismu, aby chránila sídlo před chaosem a chorobami. V blízkosti svatyně se lokalizovaly budovy, které sloužily pro poutníky a také některá sídla měla uprostřed čtvercové náměstí a na ně navazující pravoúhlou uliční síť. V centru bydleli příslušníci nejvyšší kasty a následně do prostoru se kastovní pozice snižovala (srov. Matlovič, 2001, s. 213–214).

Islám je náboženstvím spíše spadajícím do měst. Pro muslimy jsou města místy, kde si můžou plnit své náboženské povinnosti a dosahovat sociální ideály. Každou páteční slavnost je nutné vykonávat v pevném sídle s tamějším stálým

obyvatelstvem. Je k tomu nutná mešita. Islámské město se skládá z: velké mešity (náboženské, intelektuální, veřejné a částečně hospodářské centrum), bazaru (hospodářské centrum, jednotlivé uličky s trhy), městských čtvrtí se speciálními náboženskými čtvrtěmi (po etnických skupinách), vládní budovy na okraji města a hřbitovů jednotlivých etnických skupin. Muslimská města se dělí do tří typů: ryze islámská města (střediska náboženského života), smíšená města (islámské jádro, poté moderní čtvrti) a koloniální města (rozvinuta podle moderních urbanistických koncepcí) (srov. Matlovči, 2001, s. 214–216).

Židé nemají tak moc strukturovaná sídla jako jsou hinduistická. Charakteristickou sídelní formou byla malá městečka anebo městské čtvrti, nazývané štetel. Měly synagogu, rituální koupel, školu (ješivu) a trh. Ulice byly úzké s nahuštěnými domy na sobě, které byly orientovány do nádvoří. Většinou byly tyto čtvrtě oddělené od ostatního města – separované. Celkově je struktura jasná: dominuje synagoga a budova shromáždění. Židé si také zakládali některé osady mimo město, ale v jeho blízkosti (srov. Matlovič, 2001, s. 216–217).

Důležitou dimenzí religiózně-geografického zájmu je taktéž spojení se smrtí a posmrtným životem. Pozornost geografů se orientuje na prostorové aspekty praktik pochovávání a na areály pochovávání mrtvých, především hřbitovů. Různá náboženství a kultury pochovávají své zemřelé rozličnými způsoby. Kremace probíhá hlavně v oblastech, kde není moc místa na pohřbívání. Hinduisté a buddhisté tradičně spalují těla zemřelých. Popel a pohřební hranice se po kremaci rozptylují do krajiny. Moderní západní formy spalování mrtvých jsou založené na existenci krematorií a dále různých struktur, které jsou k nim přidružené. Pochovávání je mnohem více rozšířené, než kremace. Nejokázalejším pohřbíváním jsou nadzemní hrobky. Jsou to například pyramidy v Gíze, nekropole v Memfisu a hrobky v Údolí králů v Egyptě, dále třeba Tadž Mahal v Indii. Pro křesťany, židy a muslimy je typické pochovávání do hrobů, které se nachází na speciálních místech, které se nazývají hřbitovy. V některých větších městech se ostatky uchovávaly v katakombách. A v případě významných hodnostářů se taktéž mohlo pohřbívát do krypt pod kostely (srov. Matlovič, 2001, s. 217–219).

Hřbitovy jsou ovlivněny třemi důležitými faktory: blízkost k většině potenciálních uživatelů, lehká dostupnost a cena půdy. Například cena půdy byla nutná při výběru obecního hřbitova. Blízkost hrála nejdůležitější úlohu při lokalizaci církevních hřbitovů, dostupnost byla důležitá při všech typech hřbitovů. Naprostý opak výběru hřbitovů mají Číňané, kteří si vybírají místo na bázi spirituálních a mystických faktorů. Každé toto místo musí být projevem principu feng-shui. Nejprve se hřbitovy rozvíjely z malých rodinných na větší sídelní, které měly velké plochy, a to bylo velmi výnosné. Dalšími nejrozšířenějšími architektonickými strukturami jsou náhrobní označení a kamenné pomníky, které poskytují mnoho cenných informací. Dále se můžeme přesvědčit, že jaká je struktura obyvatelstva za živa, tak je také rozvrstven i hřbitovní život. Toto se nazývá prostorová segregace (srov. Matlovič, 2001, s. 219–222).

Vztahy mezi náboženstvím a hospodářstvím jsou ovlivněny hodnotovým systémem jednotlivých lidí a kultur, který je do značné míry podmíněný religiózním systémem. Je málo výzkumů v tomto směru. Je popsán pouze vztah mezi náboženstvím a primární sférou (zemědělství a rybolov). Částečné studie byly vypracované také z výzkumů vazeb mezi náboženstvími a sekundární a terciální sférou. Nejlepší byly rozpracované ve studiích o poutnických centrech, kde religiózní funkce vtlačila pečeť a podmínila rozvoj celé ekonomické bázi poutnických středisek (srov. Matlovič, 2001, s. 222–223).

V některých náboženských systémech jsou preferované určité zemědělské produkty, rostliny a zvířata. Například víno mělo již ve starověku úzký vztah k náboženským představám a rituálům. Rozšíření kolem kultu vína umožnilo prodej vína, čímž se rozvíjel obchod. Dále víno získalo primát díky tomu, že se používalo v eucharistickém světě. A díky tomu se vinná réva začíná pěstovat na sever od Alp. Náboženský význam se přenesl do pojmenování mnohých vinic, odrůd hroznů a druhů vína. Muslimové však dávají přednost ovocným vínům. Některé náboženské skupiny nepodporují alkohol, jsou to: muslimové, baptisté, metodisté, mormoni a adventisté sedmého dne. Dalším příkladem je citrusovník, který je součástí Sukkotu (židovský svátek) a po diaspoře se rozšířil do celého

světa, kde byli Židé. Příkladem zvířecího omezení je chov prasat v islámu, judaismu a u příslušníků koptské církve. Je to z toho důvodu, že mají zákaz jíst vepřové maso. Dalším příkladem vztahu náboženství a zvířat je vztah hinduistů a hovězího dobytka, kdy jsou krávy pokládány za posvátná zvířata. Hinduisté si myslí, že když zabijí krávu, tak přeruší reinkarnační cyklus nějakého člověka. Kdyby člověk zabil krávu, tak se v budoucím životě narodí jako pes, anebo příslušníka skupiny nedotknutelných. Krávy se používají proto v hospodářství jako zdroj mléka, tažný dobytek, na hnojení a sušení trusu jako paliva. Používá se také kůže uhynulých zvířat (srov. Matlovič, 2001, s. 223–225).

Působení mezi religiózními systémy a sekundárním a terciálním hospodářstvím lze dokumentovat na příkladu Singapuru. Ten se i přes nedostatek přírodních zdrojů za 30 let přeměnily na dynamické hospodářské centrum Asie. V religiózním obraze města hrají důležitou roli prolínající se náboženské vlivy a ideály. Vztah mezi státem a náboženstvím je zde ambivalentní. Na jedné straně se stát chová restriktivně vůči náboženským skupinám, když se nemůžou vyjádřit k ekonomickým otázkám, ale na druhé straně stojí to, že stát používá rozličné náboženské učení na to, aby nabádal jejich přívržence k většímu hospodářskému úspěchu. Pozitivní vztah náboženství a hospodářského rozvoje se projevuje v podpoře religiózních objektů jako turistických atrakcí. Singapur vynakládá velké prostředky na reklamu a propagaci religiózních objektů, které doporučuje jako významné turistické lokality. Proto se religiózní objekty stávají ohnisky, okolo kterých se rozvíjí další infrastruktura. Religiózní subjekty se v Singapuru chovají více jako finanční instituce a vedou finanční politiku s cílem maximalizovat zisky (srov. Matlovič, 2001, s. 225–226).

Je zde těsný vztah mezi náboženstvím a hospodářským rozvojem. Může se to projevit v rámci tradičního vztahu náboženství a individuálním chováním osob, které mají osobitou úlohu v rámci přijímání rozvojových opatření a iniciativ. Tímto způsobem můžou náboženské hodnoty a praktiky ovlivnit a formovat priority a strategická rozhodnutí, která se týkají například úsporných opatření, zavádění nových technologií, vzdělávání dětí, strukturování trhu práce apod. Tyto

hodnoty můžou být buď katalyzátorem, či brzdou změn a hospodářského vývoje. Tento význam se projevil v období globalizace. Důležitou roli zde hrají mezinárodní korporace, mezi které se zařadily i některé náboženské společnosti. Příkladem jsou některé křesťanské a islámské dobročinné instituce. Náboženské doktríny můžou ovlivnit etiku ekonomiky a můžou představovat v rozličných souvislostech katalyzátory, ale také překážky v hospodářském rozvoji. Příkladem je protestantismus. Relace mezi náboženstvím a hospodářstvím se neprojevují jen tím, že náboženství ovlivňuje hospodářský vývoj, ale také recipročně může hospodářství špatně působit na náboženství (srov. Matlovič, 2001, s. 226–228).

Náboženství často vstupují do vnitropolitického vývoje mnohých států a také ovlivňují mezinárodní vztahy. To vede v některých případech ke konfliktům a následně změnám na politické mapě světa. Dnes ovlivňuje velkou měrou politickou mapu světa náboženský fundamentalismus (srov. Matlovič, 2001, s. 235).

Vliv politiky vůči náboženství může být buď nepřátelský, neutrální, či sjednocující. Nepřátelský vliv politiky na náboženství můžeme vidět na historickém příkladu komunistických vlád. V zemích neutrálních se snaží politika být tolerantní vůči náboženství, pokud náboženství nezasahuje do demokratického pořádku státu. Nejvyšší stupeň státní a politické podpory mají ta náboženství, jejichž učení se stává součástí státní doktríny. V těchto případech nedochází k žádným konfliktům mezi státem a náboženstvím. Je to tím, že se náboženství stává státním náboženstvím. Vznikají tzv. teokratické státy – dnes nejznámější je Vatikán. Vliv politiky na náboženství je možné sledovat také prostřednictvím modelů státu a církve. Jsou to tyto čtyři: separační systém (odluka státu od církve), konvenční systém (spolupráce státu a církve v oblastech, v kterých vyvíjí činnost a působí oba subjekty), konfesijní systém (náboženství je státní a členové mají privilegia a výsady na úkor ostatních církví) a subordinační systém (stát podřizuje úplně nebo částečně vnitřní i vnější aktivity církve svému doзору) (srov. Matlovič, 2001, s. 235–237).

Náboženství mají také silný vliv na politický vývoj zemí. Důsledky tohoto jsou emancipační snahy se oprostit od národů. Příkladem je irský nacionalismus. Je zde totiž rozpor mezi katolicismem a protestantismem. Katolicismus se stává pro Iry jedinou možností se odlišit od anglického panovníka. Jiným příkladem bylo rozdělení britské Indie na dva státy – Indii a Pákistán. Výsledkem tohoto rozdělení byly obrovské problémy, které přetrvávají dodnes. Ilustruje to konflikt o Kašmír. Dalším příkladem tentokrát vnitřního rozporu je Nigérie, kde je konflikt mezi severními muslimy a jižními katolíky. Náboženský podtext také měla občanská válka v Bosně a Hercegovině v letech 1993–1995. Zde žily tři skupiny: muslimští Bosňané, katoličtí Chorvaté a pravoslavní Srbové. V čase bojů docházelo k etnickým a náboženským čistkám, přičemž největší masakr byl v bosenské Srebrenici. Jistý stupeň religiozity etnicky heterogenních území se může stát sjednocujícím faktorem boje – tzv. separatistické cíle. Dále pronikají náboženství do vedení států – příkladem je islámský Irán. Dalším státem je teokratická absolutistická monarchie Saudské Arábie. V obou případech se jedná o to, že státy se řídí Koránem. Příkladem církevního státu je Vatikán. Jsou 3 rozličné typy religiozních konfliktů ve světě: konflikty, v kterých jsou náboženství velmi aktivně zapojena, dále konflikty, v kterých jsou náboženství důležitým faktorem a poslední je to, že jsou to konflikty, kde jsou náboženství v pozadí a ustupují svým významem jiným faktorům (srov. Matlovič, 2001, s. 237–246).

1.2 Morální geografie

Podle Doboše (2016, s. 58) je morální geografie termín, který začal být všeobecně používán zhruba na počátku druhé poloviny 90. let jako označení pro geografické bádání, které si všímá, jak je určité sociální jednání či chování společensky a kulturně akceptovatelné na určitých místech, zatímco není na místech jiných. Jinak řečeno, týká se problematiky, kdy se považuje za morální či amorální jednat určitým způsobem na určitých místech. S určitým sociálním jednáním a chováním jsou taktéž spojovány specifické stereotypy – ať definované

etnický, kulturně, nábožensky, sociální třídou či jinak – o lidských charakterech, je součástí morálních geografí taktéž fakt, že samotný výskyt určitých lidí na určitých místech může být společensky viděn jako morální či amorální. Souhrnně řečeno, morální geografie se týkají otázky, zda určití stereotypizovaní lidé, jež jsou spojeni určitým jednáním, patří či nepatří na určitá místa, zda je jejich výskyt a činnost na daných místech morální, nebo ne.

Podle Cresswella (2005, s. 128 a s. 132) slovo ‚morální‘ tudíž vyjadřuje relativně arbitrární soubor pravidel a očekávání, který se vydává za samozřejmý. Centrální všem těmto diskuzím je role moci v ustanovení vztahu mezi územím a praktikami sociálních skupin a jednotlivců. [...] [Morální geografie] nám pomáhají analyzovat obvykle nezpochybnovaný vztah mezi geografickým uspořádáním světa a idejemi, co je dobré, správně a pravdivé. Odhalují, jak se ústřední geografické objekty (prostor, místo, krajina, atd.) mají k organizaci zdánlivě přirozených očekávání, kdo a co patří kam a kdy.

Morální geografie kladou do vztahu prostorovost a morální očekávání, přičemž „spojení morálního a prostorového v morálních geografích je svázáno s nedůvěrou k jakýmkoli tvrzením, jež mají být schopna definovat morálnost, a se skeptickým postojem k sociální moci morálního (Matless, 2009, s. 479).

Podle Proctora (1998, s. 10 a 13) by geografická práce o morálních geografích mohla být nazvána „zhuštěnou deskriptivní etikou“, jež popisuje morální rysy míst. To ukazuje, že tato místa jsou „nevyhnutelně normativní, že normativita není ani tak něco, co je dodáno na místo, jako něco, co lze z místa vyextrahovat.“ Etikou jednoduše rozumějme synonymum pro morální filozofii či morální teorii, což je třeba odlišit od morality ve smyslu praktického působení, tedy co lidé dělají, čemu věří, jaká pravidla následují (Smith, 2000, s. 10). Nicméně v oblasti etiky neexistuje jen deskriptivní etika, jež popisuje existující morální schémata, ale taktéž normativní etika, která se pokouší vytvořit vhodné morální rámce pro lidské jednání, a meta-etika, která se zaměřuje na prozkoumávání rysů etického zdůvodňování a systémů (Proctor, 1998, s. 9).

Stalo se tedy, že vedle morálních geografí jako „zhuštěné deskriptivní etiky“ se začaly taktéž objevovat morální geografie ve smyslu normativní etiky, v nichž je slovo morální chápáno jinak – morální jako hodnotově vhodné a dobré. Zásadní rozdíl mezi těmito dvěma je, že zatímco morální geografie v prvním slova smyslu nepotřebují – a obvykle to také nedělají – pracovat s morální teorií, morální geografie v druhém slova smyslu se bez toho neobejdou, neboť pracují s *normou* dobrého. Zkoušet definovat tuto normu bez užití morální teorie obnáší mnohem vyšší riziko, že tato norma bude vhodná a dobrá jen pro úzkou skupinu lidí. Taktéž morální geografie v druhém slova smyslu se ve svém zkoumání odklánějí od morálních rysů míst spíše k morálním hodnotám geografických problémů, jevů a procesů. Mezi oběma proudy však existuje silná provázanost (Smith, 2000, s. 45–72).

Podle Doboše (2016, s. 60) se dnes k morálním geografím hlásí relativně rozmanité a mnohdy nesourodé geografické práce. Taktéž z důvodu podobnosti tématu bývají do morálních geografí řazeny i práce, kde se autor k termínu morální geografie explicitně nehlásí. Můžeme tedy pozorovat, že v oblasti morálních geografí se začali mísit autoři z různých tradic a přístupů geografického myšlení. Takto mezipřístupové uchopení bude patrné i zde.

Podle Doboše (2016, s. 60) se v rámci morálních geografí jako „zhuštěné deskriptivní etiky“ objevují různé práce, které se zaměřují jak na vztah prostoru a morálnosti sociálního jednání v době současné nebo nedávno minulé, tak na ten samý vztah v době historické.

„Prostorové struktury a systémy míst poskytují historicky nahodilá, ale trvanlivá, ‚schémata vnímání‘, která mají ideologickou dimenzi. Především je místo jednání aktivním činitelem v našem porozumění tomu, co je dobré, spravedlivé a vhodné.“ (Cresswell, 1996, s. 16).

Cresswell (1996, s. 149-63) vysvětluje, že sociálně konstruované významy míst přímo ovlivňují hodnocení dění v nich. Avšak toto hodnocení dění v určitých

místech taktéž formuje naše charakterizace tamních lidí, a proto „jsou místa fundamentálními tvůrci diference“, což může sloužit ideologickým účelům, neboť skrze prostor a místa musíme vždy jednat. Konstrukce míst a prostoru tak dokáže skrze jednání reprodukovat ideologie. Nicméně místa a prostor nejsou jen sociální konstrukcí, ale jsou také materiální a tato materialita jim navíc poskytuje „auru přirozenosti“. Proto i ideologie, jež skrze prostor působí, získávají „auru přirozenosti“ a samozřejmosti. A nakonec díky tomu i ideologická charakteristika odlišnosti různých lidí z odlišovaných míst působí přirozeně.

„Prostorové hranice jsou tak částečně morální hranice. Prostorová oddělení symbolizují morální řád“ (Sibley, 1995, s. 39) a ten se může týkat i globálního prostoru (Sibley, 1995, s. 110–1). Imaginativní geografie tak mohou vykreslovat pevné hranice mezi prostorem vlastním a „těch druhých“ a zároveň předpoklady, že „jejich“ prostor by se neměl jakkoli míchat do „našeho“ prostoru, protože, co je „jejich“, do „našeho“ prostoru nepasuje. Ať jde o jakoukoli ideologii, která toto může udržovat, její síla bude spočívat v tom, že má „auru přirozenosti“. Podobně, co je „naše“, nemusí pasovat do „jejich“ prostoru, a tak imaginativní geografie mohou nejen potlačovat existenci moderních západních znaků v nezápadním prostoru, ale také mohou potlačovat existenci analogičnosti nezápadního každodenního života s tím, jaký zažívají lidé dennodenně na Západě.

Podle Doboše (2016, s. 66) znamená morální také přiblížení se k hodnotě vhodného a dobrého, tedy přiblížení se k normě, nicméně sama tato norma může mít různé podoby podle morální teorie, která ji popisuje.

Jedno pojetí, jak lze chápat morální jednání vůči vzdáleným druhým, je ukotveno v ideji spravedlnosti a spravedlivého zacházení s lidmi. Imaginativní geografie mohou být v tomto smyslu dvousečná zbraň kvůli jejich důrazu na odlišnost vzdálených druhých. Odlišnost má totiž dvojitou významnost, „jako zdroj nerovnosti i [zdroj] solidarity proti nespravedlnosti“ (Smith, 2000, s. 137).

„Vzestup postmoderního myšlení s jeho pohrdáním univerzalismem a podporou etického relativismu (nebo nihilismu) podkopává možnosti kritiky stále více nerovného světa, velmi značně k nevýhodě těch marginalizovaných lidí, jež některé verze postmodernismu mají údajně mocensky posílit.“ (Smith, 2000, s. 34–35).

Jde o to, že důraz na odlišnosti a difference sice „rozšířil obzor sociální spravedlnosti a nasměroval pozornost k nevýhodám určitých skupin, avšak v tomto procesu byla přítomna [i] eroze významu lidské stejnosti nebo blízké podobnosti, jež podepírá ideál morální rovnocennosti“ (Smith, 2000, s. 138). Vidět jinakost uvnitř imaginativních geografí optikou nespoutaného kulturního relativismu tudíž není dobré, neboť to může vést k obhajobě některých nespravedlností pomocí rétoriky akceptace kulturních rozdílů. Harvey (1996, s. 5) se proto vymezuje proti „postmoderní smrti spravedlnosti“ a urguje pro nutnost „spravedlivé distribuce spravedlivých geografických diferencí“.

Podle Doboše (2016, s. 70) je kulturně senzitivní, avšak zároveň spravedlivé uchopení lidí uvnitř imaginativních geografí jako tělesných lidí, zdá se, mezi relativismem a univerzalismem, nikoli u jednoho z těchto pólů.

Pro R. Sacka je důležitým konceptem místo. Místo může být rozmanitými způsoby ohraničené, ale je vždy propojeno se systémem dalších míst. V rámci místa lidé jednají, a zdali jsou jejich různá *jednání* morální, nebo ne, rozhodují dva druhy normativních geografických soudů. Prvními jsou instrumentální geografické soudy – pro ty je důležité to, že každé místo má svou strukturu a dynamiku. Sktruktura se skládá z přírody, sociálních vztahů a kulturních významů, zatímco dynamika spočívá v různě se měnících poměrech a důležitosti elementů na různých místech v různém čase. Pro každý element existuje patřičná hodnota (srov. Doboš, 2016, s. 71 a 72, Sack, 1999, s. 30–33, 2002, s. 116–120).

Dále existují i ryzí geografické soudy a ty mají dvě morální hodnoty: hodnotu znalosti reality a hodnotu rozmanitosti a komplexity (Sack, 1999, s. 33–39, 2002,

s. 120–123). Dále je to otázka tzv. starání se. Je to o starání se o někoho blízkého, či starání se o někoho vzdáleného (srov. Doboš, 2016, s. 72–75). Gregory (1994, s. 205) však tvrdí, že „předpokládat, že jsme oprávněni mluvit pouze o tom, co víme na základě své vlastní zkušenosti, neznamená jen znovu ustanovit empiricismus: znamená to institucionalizovat parochialismus.“

Morální geografie je podle mého názoru závislá na imaginativní geografii a geografii pocitů a hodnot. Proto jsem navrhl praktické využití ve výuce za pomoci těchto struktur. Jedná se především o to, jak se kdo cítí v určitém místě.

2 Analýza učebnic zeměpisu

Pro analýzu učebnic zeměpisu jsem si vybral 3 učebnice, které jsou dnes dosti používané. Budeme analyzovat především kapitoly ohledně náboženství, které je součástí obyvatelstva. Vybral jsem si tedy především 9. třídu, která se zabývá právě socioekonomickým zeměpisem a také učebnici 8. třídy, která se zabývá Českou republikou. Dále se budu zajímat o to, jestli je v učebnicích téma morální/hodnotové geografie. Jsou to učebnice: Fraus – nová generace, Nová škola a Hravý zeměpis od nakladatelství TakTik. Šlo mi o to, abych měl nejaktuálnější učebnice. Například učebnice TakTik je vydána v roce 2020 a je to druhé vydání této učebnice.

Bohužel jsem nakonec nezískal od nakladatelství Taktik slíbenou učebnici ČR, ale Evropy (také pro 8. třídu), tak od TakTiku budu analyzovat tedy poměry v Evropě namísto České republiky.

2.1 Učebnice TakTik

Tyto učebnice jsem dostal jako jediné v tištěné formě (tj. jako učebnice papírové). Nutno zmínit, že jsou podle mého názoru velmi pěkně zpracované. Tato učebnice je dosti barevná, dále je zde mnoho obrázků pro zpestření učiva. Graficky se v ní dá velice dobře vyznat – jednotlivé části jsou výborně odděleny.

2.1.1 Hravý zeměpis – 8. třída – Evropa

Byl jsem domluven s panem ředitelem nakladatelství, že mi má přijít učebnice České republiky, ale bohužel nejspíš se stala nějaká chyba při balení zásilky, a tak jsem na místo toho dostal učebnici Evropy, ale musím zmínit, že i tak jsem udělal pro tuto učebnici analýzu.

Učebnice je dobře zpracovaná. O náboženství je zde stručnější kapitola, ale to v tomto případě nevádí, neboť veškeré informace poté nalezneme v učebnici pro 9. třídu. Jak již zmíněno výše, tak se jedná o velmi barevnou učebnici s přiměřeným počtem obrázků – zde v této kapitole je pouze 1 obrázek a to konkrétně mapa Evropy a jejího náboženského zastoupení. Z mapy můžeme vyčíst, kde jsou jednotlivá náboženství a případné konfliktní oblasti na Balkáně, či

v severním Irsku. Tato učebnice je také velmi dobře graficky zpracovaná. V této učebnici nalezneme kapitolku náboženství na stranách 13 a 14.

V prvním odstavci je zde zmíněno, že Evropa je převážně křesťanskou, máme 3 hlavní směry (církve) a dále lokalizuje jednotlivé křesťanské církve do tradičních zemí. Dále je také lokalizován islám. Tento odstavec je co do obsahu dobře a přehledně zpracován. Na další stránce se nachází i mapa náboženského zastoupení v Evropě. U mapy poté máme vysvětlující informace k jednotlivým křesťanským církvím, islámu a judaismu. K některým církvím bych ještě doplnil několik informací. Například k protestantskému křesťanství bych doplnil, že prvním reformátorem byl anglický John Wycliff a český mistr Jan Hus a nejsilnější osobností byl v 16. století Martin Luther – zakladatel luteránství (protestantismu). U pravoslavného křesťanství bych trochu upřesnil, že se jednalo o stejnou církev do roku 1054, kdy se církev rozdělila na západní (později římskokatolickou) a východní (později pravoslavnou). Další informace k této církvi jsou však velmi dobré. Další náboženství jsou již velmi dobře, stručně charakterizována.

Vzhledem k tomu, že jsem se zaměřoval také na poutní místa, tak v této učebnici jsem o nich nic nenašel, ale dalo by se ke každému vyznání najít alespoň jedno. Kupříkladu k římskokatolické církvi bych doplnil přímo 5 poutních míst: Řím (Vatikán), Fatima, Santiago de Compostella, Lurdy a Medžugorje – kde tedy ještě dochází ke zjevování Panny Marie a není proto ještě za poutní místo prohlášeno. Dále pro pravoslaví bych zmínil tato poutní místa: Hora Athos, Sergijev Posad, Počajov, Kyjev, Vladimír, Tinos, Rilský klášter a Konstantinopol. Další náboženství nemají v Evropě poutní místa.

2.1.2 Hravý zeměpis 9. třída

V této učebnici najdeme náboženství součástí kapitoly Kulturní rozmanitost (to souvisí i s RVP ZV). V této učebnici je náboženství více rozepsáno a to na 4 stranách (s. 28–31). Opět je velmi pěkně zpracovaná celá učebnice. Jak již bylo zmíněno, tak se jedná o podrobnější vhodné texty k jednotlivým náboženstvím. Nutno zmínit, že je velmi pěkně barevně zpracovaná, je zde mnoho obrázků

k jednotlivým náboženstvím (cca 18 obrázků na 4 stranách). A graficky velmi povedeno a také rozděleno. Dále jsou zde dobře vysvětleny pojmy: ateismus, monoteismus a polyteismus.

Nejprve je charakterizováno, co je to náboženství. Vysvětluje taktéž, co je to ateismus, monoteismus, polyteismus a další starší formy náboženství (animismus, totemismus, démonismus, šamanismus a další). Dále osvětluje pojem světové náboženství – tj. náboženství s celosvětovou působností. Jsou zde také informace k sektám, k hodnotám, které náboženství vyznávají. Naposled jsou ještě zmíněny „náboženské války“ mezi jednotlivými náboženstvími, či církvemi.

Dalšími popisy se dostaneme k monoteistickým náboženstvím – judaismu, křesťanství a islámu. S tím, že začínáme křesťanstvím, i když se jedná o mladší náboženství, než je judaismus. Je to z toho důvodu, že se jedná o světové náboženství. Ke křesťanství nemám mnoho výtek (k výkladu). Pouze bych sem doplnil některá „posvátná“ (poutní) místa. Například to může být Vatikán (Řím), Jeruzalém, či další svatá místa v Izraeli. K judaismu jsem si poznamenal, že je opět pěkně vytvořen výklad a dále dokonce je zmíněno posvátné místo (poutní) v Jeruzalémě. Posledním monoteistickým náboženstvím je islám, který je v této učebnici opět výborně vysvětlen. V učebnici jsou vyjmenována tři hlavní posvátná (poutní) místa: Mekka, Medina a Jeruzalém. Tudíž bychom mohli říct, že hlavním posvátným místem pro monoteistická náboženství je Jeruzalém.

V dalších odstavcích se dovíme něco málo k polyteistickým náboženstvím, případně filozofiím. Jedná se tedy o hinduismus a buddhismus. Hinduismus je označen spíše než náboženství tak, že se jedná o filozofii, či životní styl. S tímto výkladem souhlasím, neboť hinduismus má jiný význam v západní civilizaci. Indové totiž nějak moc nevnímají hinduismus. Dále je zde zmíněno, že hinduisté mají různá posvátná místa – např. řeky Indus a Gangu, nebo také různé hory, jezera a již zmíněné řeky. Je zde taktéž zmíněno nejstarší poutní místo: Váránasí. O buddhismu je zde taktéž nádherný výklad. Je nutné zmínit to, že se buddhismus dělí a to např. i na lámismus (tibetská varianta buddhismu) – v čele je dalajláma.

2.2 Učebnice FRAUS

Učebnice FRAUS – nová generace je zajímavou alternativou učebnic. Mnoho učitelů je používá. Tato tradiční učebnice je asi jednou z nejrozšířenějších učebnic na českém trhu s učebnicemi – zeměpisu.

2.2.1 Zeměpis 8

V této učebnici máme dokonce dvě zmínky o náboženství, protože se jedná o učebnici, která je spojená v regionální geografii Evropy a také České republiky. První kapitolou, kterou chci zmínit, je Evropská kulturní rozmanitost, která obsahuje několik odstavců o evropském náboženství. Tyto informace najdeme na stranách 20–21. Další kapitola zabývající se náboženstvím, ale tentokrát v ČR je na straně 81 pod kapitolou Kulturní bohatství naší země.

Učebnice je opět dobře zpracovaná. Graficky velmi povedená – na standardy, které má Fraus naprosto kvalitní. Je zde taktéž množství obrázků a fotografií. Opět se v učebnici dá rozhodně dobře vyznat.

V evropské části učebnice se můžeme dovědět, že dnešní Evropa je čím dál tím více sekularizovaná. To znamená, že se jedná o proces zesvětštění Evropy. Vývoj Evropy však můžeme vidět na církevních stavbách, které jsou po celé Evropě. Je zde zmíněno, že mnoho církevních staveb vznikalo v době baroka. Zde bych zmínil, že to bylo díky tomu, že se v době baroka znovu zavádí poutnictví a mariánský kult. V této části učebnice je ještě zmíněn vývoj protestanství v Evropě (Martin Luther).

V české části učebnice se toho moc k náboženství v České republice nedozvíme. Je zde zmíněno, že v naší republice vzniklo tzv. husitství a že tedy počet husitů je dokonce menší než u vyznavačů evangelické církve. Nutno zmínit, že katolictví má v ČR velkou roli i dnes.

Co se týká poutních míst (či posvátných míst), tak jsem nic v této učebnici neviděl. Bylo by možné kupříkladu zmínit poutní místa (katolická) v Evropě, a to: Vatikán (Řím), Fatima, Santiago de Compostella, Lurdy a Medžugorje – kde tedy ještě dochází ke zjevování Panny Marie a není proto ještě za poutní místo

prohlášeno. Dále pro pravoslaví bych zmínil tato poutní místa: Hora Athos, Sergijev Posad, Počajov, Kyjev, Vladimír, Tinos, Rilský klášter a Konstantinopol. Další náboženství nemají v Evropě poutní místa. V České republice bych zmínil poutní (posvátná) místa tato: Hejnice, Svatá Hora u Příbrami, Římov, Křtiny, Velehrad, Hostýn, Svatý Kopeček u Olomouce a další. Poutní (posvátná místa) dalších vyznání zde bohužel nemám, nebo mi nejsou známá.

2.2.2 Zeměpis 9

V této učebnici máme přímo napsáno, o co se jedná – tudíž filozofie a náboženství (v rámci RVP ZV – opět kulturní rozmanitost, neboť i filozofie se dá považovat za určitý typ kultury). Zde nalezneme tuto kapitolu na stranách 29–31. Učebnice je opět pěkně zpracovaná. Graficky velmi povedená – na standardy, které má Fraus naprosto kvalitní. Je zde také množství obrázků a fotografií. Opět se v učebnici dá rozhodně dobře vyznat.

Co se týká obsahu, tak nejprve se v učebnici zabývá filozofickými otázkami: Odkud jsme přišli? Kdo jsme? A následující otázky světového názoru. V některých případech je obsah velmi encyklopedicky pojatý – pro žáky ZŠ není moc praktický. Je zde zmíněna např. etika a filozofie, ale to děti moc nevnímají. Dále jsou zde rozdělena náboženství na monoteistická a východní náboženství. Dále specifikuje lidové náboženství (animismus, totemismus, atd.). Dále je zde vysvětlen i pojem ateismus.

Dále je zde podkapitolka o náboženství v České republice. Je zde nádherná mapa ČR, která znázorňuje hustotu věřícího obyvatelstva v ČR. Nachází se u tohoto odstavce i tabulka ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 (později SLDB). Zde bych chtěl podotknout, že v roce 2021 proběhlo další sčítání lidu a bylo by dobře, kdyby se učitelé podívali na výsledky tohoto sčítání, které bude známo zhruba v roce 2022, či 2023. Dále je zmínka o tom, že někteří Češi hledají smysl života ve východních náboženstvích.

Dále se učebnice zabývá také konflikty v moderní době mezi vyznáními – např. severní Irsko, či bývalá Jugoslávie a mimo Evropu: boje v Súdánu. Pod tímto

odstavcem je pak mapa s konflikty v celém světě. Dále je zde shrnutí celé kapitoly a nějaké otázky ke kapitole.

Co se týká poutních míst (či posvátných míst), tak jsem nic v této učebnici neviděl. Bylo by možné kupříkladu zmínit poutní místa (katolická) v Evropě, a to: Vatikán (Řím), Fatima, Santiago de Compostella, Lurdy a Medžugorje – kde tedy ještě dochází ke zjevování Panny Marie a není to tedy ještě za poutní místo prohlášeno. V České republice bych zmínil poutní (posvátná) místa tato: Hejnice, Svatá Hora u Příbrami, Římov, Křtiny, Velehrad, Hostýn, Svatý Kopeček u Olomouce a další. Dále pro pravoslaví bych zmínil tato poutní místa: Hora Athos, Sergijev Posad, Počajov, Kyjev, Vladimír, Tinos, Rílský klášter a Konstantinopol. Další náboženství nemají v Evropě poutní místa.

2.3 Učebnice Nová Škola

Učebnice od nakladatelství Nová Škola jsou poslední učebnice, které analyzuji.

2.3.1 Zeměpis 8 – 2. část

Tato učebnice je učební pomůckou pro učitele do 8. třídy a konkrétně pro učivo o České republice. Učebnice je zpracována přehledně a barevně. Je zde také docela dost obrázků a grafů. Samotné učivo se nachází v kapitole Obyvatelstvo na straně 16.

Bohužel, co se týká obsahu k náboženství v ČR, zde toho moc opravdu není. Jedná se asi o nejhůře zpracované téma náboženství z těchto tří učebnic. Je zde velmi malé množství informací k jednotlivým náboženstvím. Proto bych doporučoval, aby byla učebnice minimálně doplněna o zmínku o Janu Husovi a jeho kritice katolictví v 15. století. Dále bych sem zařadil alespoň malou zmínku o poutních místech – o co se jedná, apod. a malé příklady poutních míst. Zmínil bych poutní (posvátná) místa: Hejnice, Svatá Hora u Příbrami, Římov, Křtiny, Velehrad, Hostýn, Svatý Kopeček u Olomouce a další.

2.3.2 Zeměpis 9

V této učebnici máme učivo na straně 9. Učebnice je zpracována přehledně a barevně. Je zde mnoho obrázků a grafů.

Obsahově učebnice není zrovna ideální – například zde máme pojem světové náboženství, ale není osvětleno, o co se jedná. Není zde ani zmínka o rozdělení náboženství (například na monoteistická a polyteistická). Přímo se zaměřujeme na jednotlivá náboženství, o kterých je zde napsáno několik řádek. U křesťanství bych ještě zmínil, že posvátnou knihou je Bible, že katolíci mají vrchního představitele papeže, a další informace. U islámu bych zmínil mnohem více informací, jako je například: posvátnou knihou je Korán, dále také 5 pilířů islámu a také vznik islámu (Mohamed a vyhnání z Mekky). U judaismu opět chybí alespoň zmínka o Talmudu, atd. Dále je zde zmíněno něco o hinduismu a buddhismu, ale jenom, že se jedná o polyteistická náboženství – zde bych určitě uvítal více informací o těchto náboženstvích/filozofiích. Poslední odstavec se věnuje ateismu.

Co mi v této učebnici chybí je to, že opět nezmiňují poutní (posvátná) místa. A jsou zde obsahově velké mezery. Je možné, že se tyto učebnice snaží být provázané mezi učebnice ostatních předmětů.

2.4 Aplikace morální geografie do výuky

Jako aplikaci morální geografie do vzdělávání navrhuji tzv. „pocitové“ mapy, které jsou založené na pocitech a genu loci (duchu místa). Jako analogová varianta se dá použít klasická papírová mapa, případně situační (orientační) plán města, či obce, v které se nacházíme a dále několik otázek, které se mohou například ptát na následující:

Kde se cítím dobře?

Kde se cítím v nebezpečí?

Kam bych chtěl/a na první schůzku?

Kde je dobrý výhled na (určité místo)?

Kam rád chodím do restaurace?

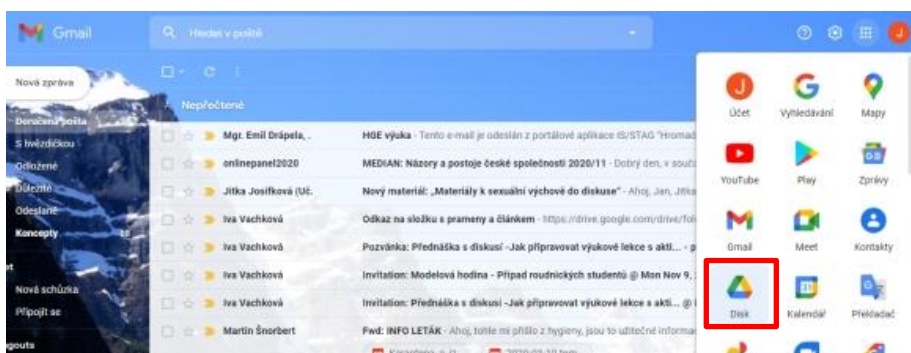
Kde jsem ještě nebyl?

Kde se cítím jako doma?

A podobné. Je nutné si ještě stanovit nějaká pravidla, když děti budou do mapy zanášet tato místa. Tím je především myšleno, aby se jim řeklo, ať tyto informace mají různé emotikony/značky (např. u otázky na pocit nebezpečí vykřičník, či u otázky kam bych chtěl/a na první schůzku by mohl být emotikon srdíčka, apod.).

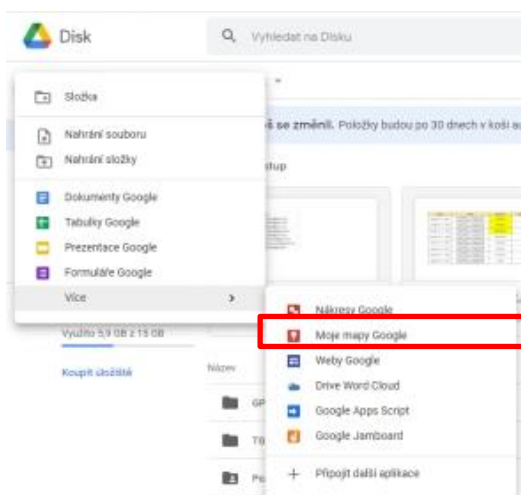
Druhou variantou je toto implikovat do google map, které lze dobře nastavit a následně i nasdílet žákům. Následuje návod, jak mapu připravit:

1. Otevřeme si svůj Google účet, kde najedeme na Google disk.
2. Na Google disku následně zvolíme „Přidat“, následně „Více“ a zde je již nabídka Google mapy.
3. Otevřou se nám Google mapy. Zde můžeme přidávat, či odebírat vrstvy.
4. Do jedné vrstvy si můžeme zadat zkoumané území.
5. Do další vrstvy si zaneseme první otázku.
6. Do následujících vrstvy přidáváme další otázky.
7. Nutno ještě dodat, že ke každému místu můžeme přidat nadpis, popisek a třeba i fotografii/obrázek.
8. Nasdílíme mapu panu učiteli, konkrétnímu člověku (na určitou adresu).

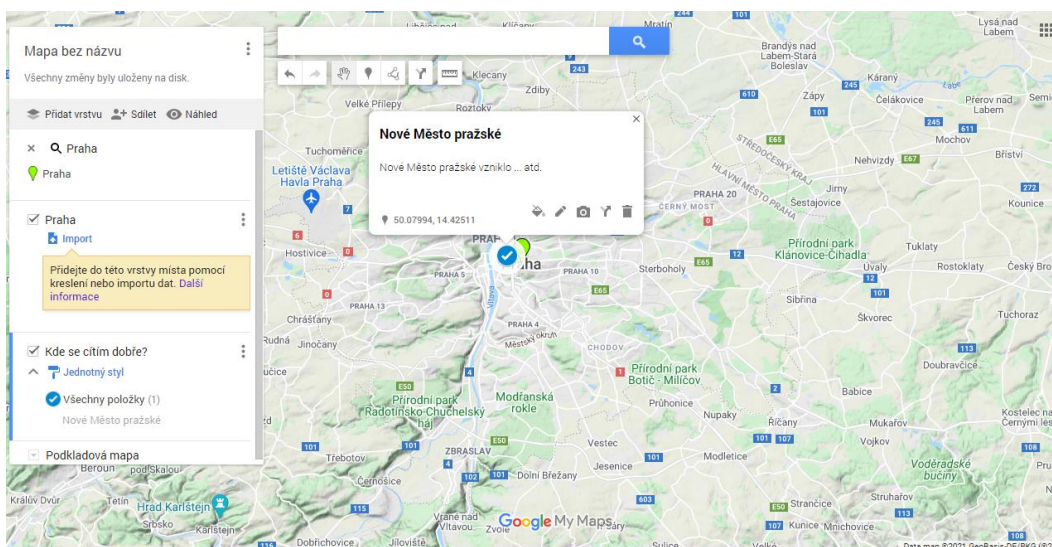
Obr. 1 Google účet (e-mail) -> Google disk

Zdroj: autor, jeho osobní Google účet

Obr. 2 Google disk -> Přidat -> Více -> Moje mapy Google

Zdroj: autor, jeho osobní Google účet

Obr. 3 Již vytvořená mapa s dvěma vrstvami – první na zkoumané území „Praha“ a druhá již s otázkou, kde se cítím dobře a nastaveným emotikonem a bodem s nadpisem a popisem.

Zdroj: autor, jeho osobní Google účet

Nutno zmínit, že ovládání je opravdu jednoduché. Když zmáčknete tužku, tak můžete bod upravit, když fotoaparát, tak můžete přidat fotografii či obrázek, dále je tam šipka – to je na naplánování trasy (z bodu A, přes body B a C, atd. až do cíle), poslední ikona je pro smazání bodu.

2.5 Shrnutí

Učebnice, které jsem analyzoval, byly velmi pěkně zpracované, bylo zde relativně velké množství obrázků, grafů a tabulek. Dalo se v nich jednoduše orientovat: Ať už to byly otázky, úkoly a další aktivity, tak vždy byly graficky odděleny. Vždy se v nich dalo velmi dobře vyznat.

Nutno zmínit, že učebnice od Frausu a od nakladatelství Nová Škola, jsou i v online variantě a jsou tedy interaktivní. Na rozdíl od TakTiku, který je pouze v tištěné formě.

Po obsahové stránce je na tom nejlépe učebnice od nakladatelství TakTik a dále taktěž Fraus. U nakladatelství Nová Škola si myslím, že je to velmi obsahově

málo na rozdíl od těch předešlých. Co se týká poutních (posvátných) míst, tak ta jsem našel pouze v TakTiku. I tak jsem doplňoval nějaká poutní místa i v TakTiku. Ve Frausu a v Nové Škole bohužel žádná zmínka o poutních místech nebyla.

V žádné učebnici nebyla zmínka o morální/ hodnotové geografii, ale to si myslím, že není chyba, neboť se jedná o novinku. Proto jsem zde navrhl v podkapitole 2. 4 aplikaci morální/ hodnotové geografie do výuky za pomoci analogové mapy, či digitálních prostředků.

Podle revidovaného RVP ZV z roku 2021 se tato oblast nalézá v očekávaných výstupech: Z-9-4-01 - posoudí na přiměřené úrovni prostorovou organizaci světové populace, Z-9-4-05 - porovnává státy světa a zájmové integrace států světa na základě podobných a odlišných znaků a z ČR Z-9-6-02 – hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu. Učivo je charakterizováno jako obyvatelstvo světa – základní kvantitativní a kvalitativní geografické, demografické, hospodářské a kulturní charakteristiky, kdy pro nás je důležitá kulturní charakteristika.

3 Dotazník

Dotazník jsem specifikoval do dvou sekcí s několika otázkami. Dotazník byl vypracován pomocí platformy Google forms (Google dotazník). V první sekci jsem dal dětem zadat základní informace o jejich osobě – v rámci možností a GDPR. V druhé sekci jsem se následně již ptal na 10 vybraných poutních míst.

3.1 Dotazník – sekce 1

Na úvod dotazníku jsem napsal specifikaci dotazníku – tj. kdo jsem a proč to dělám, následně jsem specifikoval královéhradeckou diecézi, následně jsem slušně poprosil. Tento úvodní text můžete vidět jako přílohu A.

Následující tři otázky byly na to, abych zjistil, v jaké třídě jsou, z jaké církevní školy v královéhradecké diecézi jsou a také jenom pro „rozlišení“ odpovědí jsem po nich požadoval jejich iniciály.

3.2 Dotazník – sekce 2

Součástí druhé sekce již byl samotný dotazník na poutní místa. Tento seznam otázek můžete vidět v příloze B – jsou zde i označeny správné odpovědi (ztučněním).

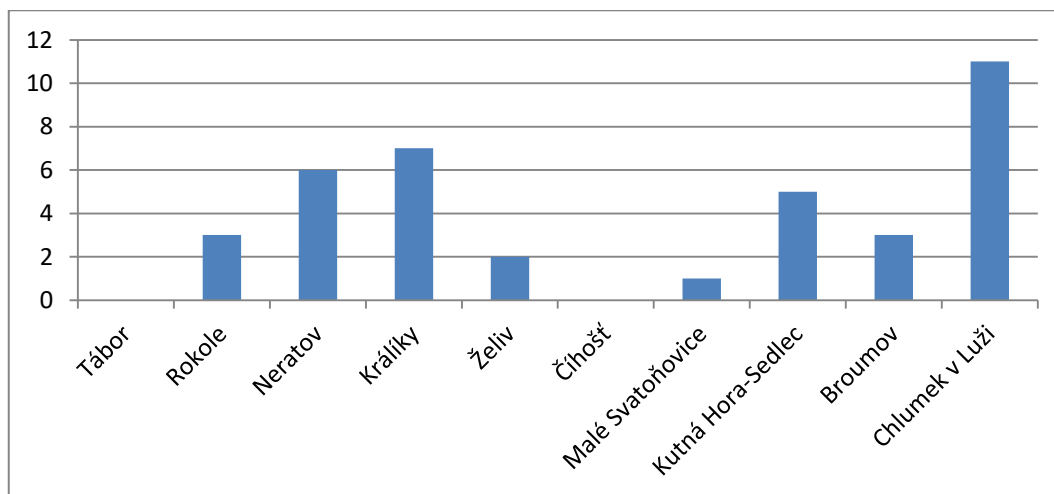
3.3 Výsledky dotazníku

3.3.1 Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči

První respondenti, kteří se zapojili do projektu, byli žáci/studenti z kvarty Gymnázia Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči pod vedením pana magistra Vladimíra Opletala. Odpovědělo 13 žáků z 20.

U otázky č. 1 bylo odpovězeno, že 11 lidí bylo na poutním místě v Luži (84,6%), dále byli žáci v počtu 7 na poutním místě v Králíkách (53,8%), 6 žáků bylo v Neratově (46,2%), 5 dětí navštívilo Kutnou Horu-Sedlec (38,5%), 3 žáci byli buď na poutním místě v Rokoli, či v Broumově (23,1%), 2 lidé byli na poutním místě v Želivi (15,4%), jeden mladý poutník dokonce navštívil i poutní místo v Malých Svatoňovicích (7,7%). V Číhošti a na hoře Tábor (u Lomnice nad Popelkou) bohužel však nikdo nebyl.

Graf 1 Tabulka návštěvnosti PM žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Zdroj: autor

U druhé otázky bylo zajímavé, že všichni respondenti odpověděli správně na to, v jakém kraji se nachází Clumek v Luži. To dávám za vděk tomu, že GSŘMR ve Skutči se nachází nedaleko tohoto poutního místa. Další poutní místa už tak dobře nedopadla. Příkladem je poutní místo Tábor, u něhož mnoho žáků tipovalo a správně bylo odpovězeno pouze ve 2 případech, což je úspěšnost cca 15,4%.

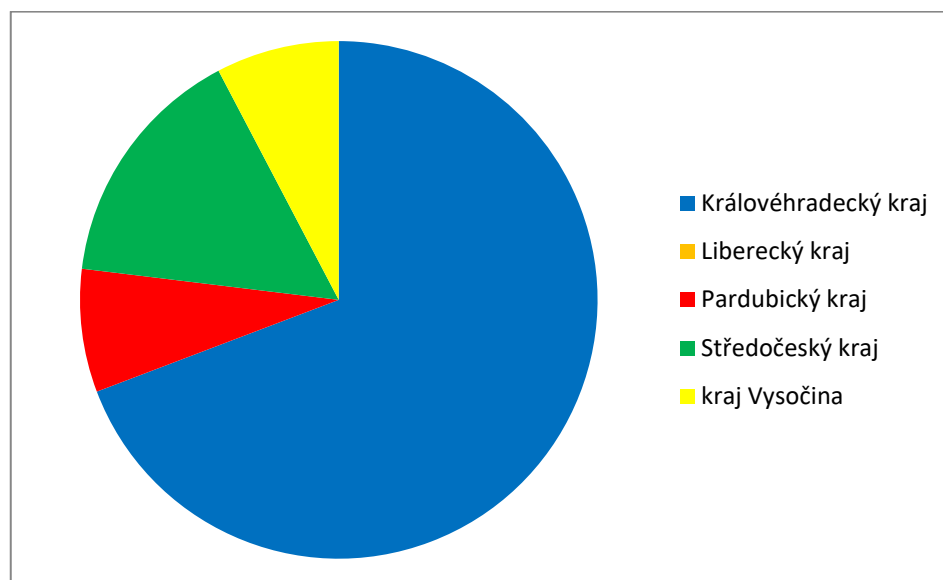
Oproti tomu v 11 případech žáci správně lokalizovali Kutnou Horu-Sedlec (úspěšnost cca 84,6%) a v 9 případech lokalizovali také Rokoli (úspěšnost cca 69,2%). Poslední – klášter v Želivi – lokalizovalo správně 7 žáků (úspěšnost cca 53,8%).

Třetí otázka byla „propadák“ – pouze 4 žáci správně odpověděli (úspěšnost cca 30,8%). 4 jedinci odpověděli taktéž, že neví. Po jednom jedinci odpovědělo, že se jedná buď o Tábor, Rokoli, Želiv, či Luži. A jeden jedinec radši neodpověděl vůbec – pouze značkou |.

O tom, co se událo v Číhošti, se mi vyjádřili pouze 3 žáci správně. Zbylé odpovědi buď byly ve stylu „Nevím“, či „Ne“. 3 údaje byly proškrtnuty.

V páté otázce jsem se ptal, kde bychom našli klášter v Broumově. Zde byly lepší odpovědi. V devíti případech správně odpovězeno (úspěšnost cca 69,2%). 2 žáci si mysleli, že se Broumov nachází ve Středočeském kraji. A po jednom žáku si myslelo, že se toto poutní místo nachází v Pardubickém kraji, či kraji Vysočina.

Graf 2 Zařazení Broumova do správného kraje žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

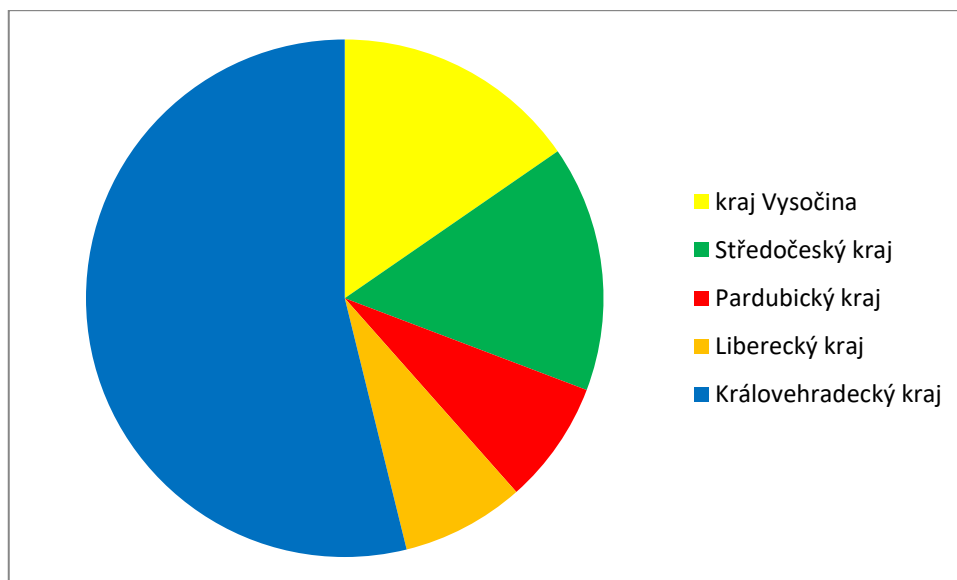

Zdroj: autor

V další otázce jsem se ptal, kde se nachází poutní místo v Malých Svatoňovicích. Zde byly odpovědi trochu horší. Pouhá malá většina lidí

odpověděla správně (7, úspěšnost cca 53,8%). Dále bylo odpovězeno po dvou odpovědích u kraje Vysočina a Středočeského kraje (cca 15,4%). Dále bylo odpovězeno po jedné odpovědi u krajů Libereckého a Pardubického.

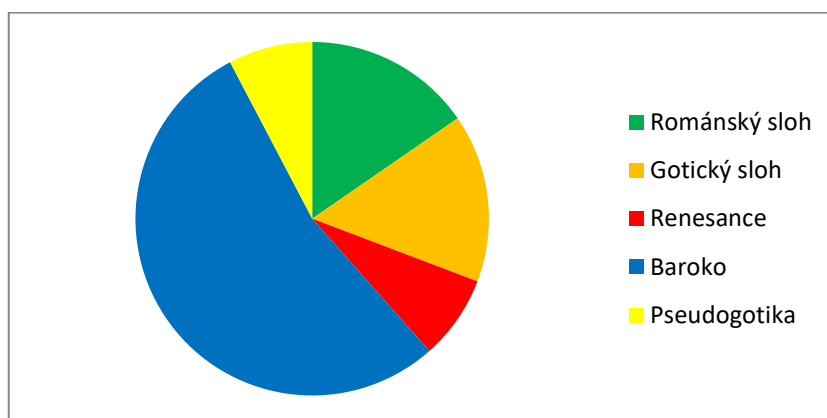
Graf 3 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Zdroj: autor

Na sedmou otázku bylo správně odpovězeno opět více jak polovinou – 7 lidmi (cca 53,8%). Dále se dva lidé domnívali, že se jedná o gotiku a románský sloh. Pseudogotiku a renesanci označil pouze jeden člověk.

Graf 4 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci kvarty GSŘMR ve Skutči

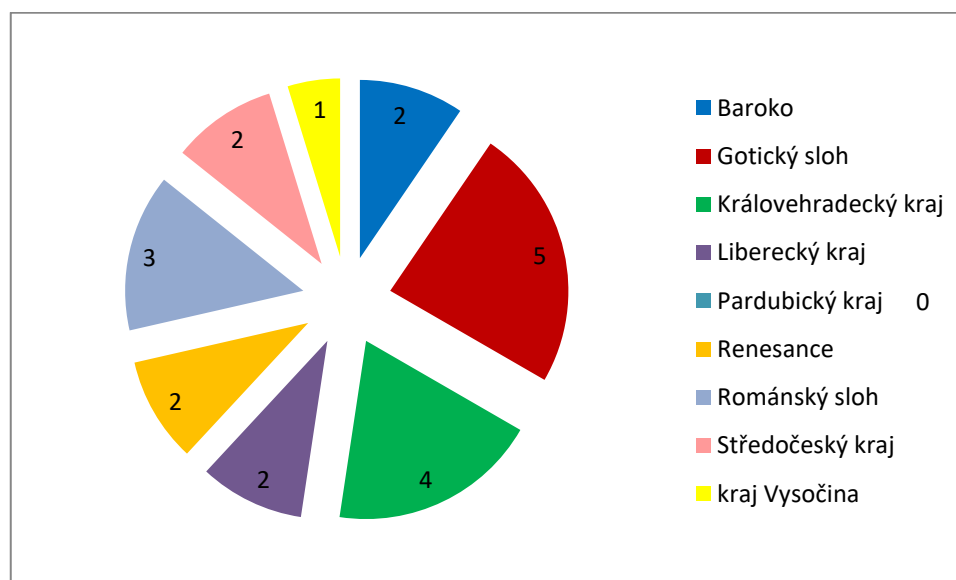

Zdroj: autor

V následující otázce jsem se ptal na „akci K“. Správně odpověděly pouhé 3 děti. Další odpovědi byly ve stylu: „Nevím“, „Ne“, „Nic“. Jeden jedinec opět neodpověděl (znak |).

Poslední otázkou na nějakou znalost, byla otázka o kostelu sv. Jakuba Staršího v Církvici. Zde byly dvě správné odpovědi – románský sloh a Středočeský kraj. Ostatní odpovědi byly špatně. 3 žáci odpověděli správně na otázku slohu a 2 žáci odpověděli správně na krajské zařazení.

Graf 5 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky kvarty GSŘMR ve Skutči

Zdroj: autor

Jedna z krásných odpovědí na poslední otázku byla tato: „*Chlumek, Malé Svatoňovice, Neratov, Broumov, Kutnou Horu. Cítila jsem se tam hezky. Zaujala mě architektura.*“ -AB-

Od -AJ- zde máme takovouto odpověď: „*Pravidelně Chlumek v Luži, moji prarodiče jsou kostelníci tohoto chrámu, takže se cítím zde jako doma.*“

Další zajímavá odpověď byla od -M.M.-: „*Několik jsem jich navštívila a nejvíce mě zaujala stavba, jak to tenkrát dokázali postavit.*“

Jedna žákyně dokonce navštívila Turzovku, která se nachází na Slovensku. To mě docela překvapilo.

3.3.2 Církevní Základní škola Jana Pavla II. v Hradci Králové¹

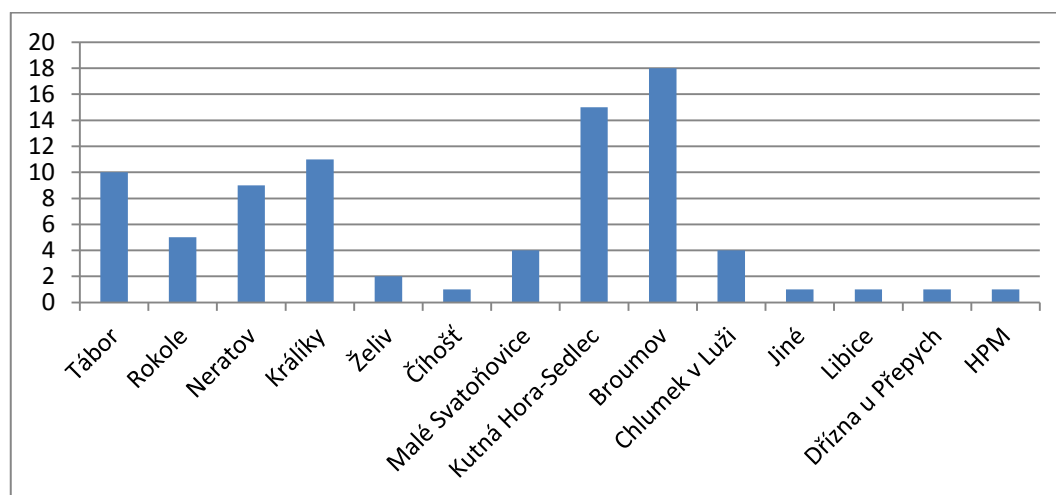
Do zkoumání byly zapojeny dvě třídy – 8. a 9. třída. První vyplněné dotazníky jsem obdržel od 8. A. Na této škole má na starosti zeměpis pan Mgr. Petr Řehák. Odpovědělo mi z 8. A 23 žáků z celkového počtu 23 – tudíž plný počet.

Třída 8. A

V celé třídě je 23 žáků. Odpověděla mi celá třída.

U otázky č. 1 bylo odpovězeno, že 18 lidí bylo na poutním místě v Broumově (78,3%), dále byli žáci v počtu 15 na poutním místě v Kutné Hoře-Sedlci (65,2%), 11 žáků bylo v Králíkách (47,8%) a 10 na hoře Tábor (43,5%), 9 dětí navštívilo Neratov (39,1%), 5 žáků bylo na poutním místě v Rokoli (21,7%), 4 mladí poutníci navštívili buď poutní místo v Malých Svatoňovicích, nebo Chlumek v Luži (17,4%), 2 lidé byli na poutním místě v Želivi (8,7%), jeden mladý poutník dokonce navštívil i poutní místo v Číhošti (4,3%). Dále po jednom poutníkovi navštívilo následující poutní místa: Libice, Dříznu u Přepych a ještě hromniční pouť matek (4,3%).

Graf 6 Tabulka návštěvnosti PM žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

¹ Církevní Základní škola Jana Pavla II. v Hradci Králové je součástí právního subjektu Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína v Hradci Králové (pozn. autora).

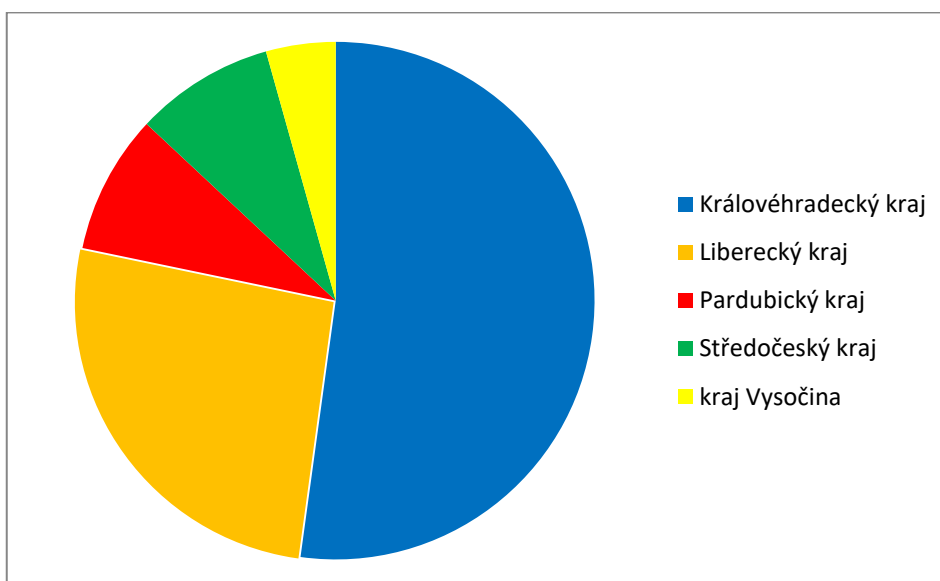
U druhé otázky bylo zajímavé, že všichni respondenti neodpověděli správně na všechny otázky. Mnohdy se mýlili více než žáci GSŘMR ve Skutči. Příkladem může být zařazení poutního místa hory Tábor do Středočeského kraje – celkem 8 dětí; dále toto poutní místo zařadily děti do kraje Vysočina – celkem 7; správně odpověděli pouze 3 žáci. Další poutní místo – Chlumeck v Luži – zde správně odpovědělo celkem 7 žáků; dále 7 žáků lokalizovalo toto poutní místo do kraje Vysočina; 5 dětí odpovědělo Liberecký kraj a 4 děti by daly Luži do Královéhradeckého kraje. U poutního místa v Rokoli se také chybovalo: 6 dětí lokalizovalo toto místo do Libereckého kraje a do Pardubického kraje; správně odpovědělo pouhých 5 žáků; 3 žáci lokalizovali Rokoli do kraje Vysočina a Středočeského kraje. U poutního místa Kutné Hory-Sedlci bylo správně odpovězeno v 8 případech, a 7 dětí odpovědělo Královéhradecký kraj. 3 děti lokalizovaly Kutnou Horu do Libereckého kraje a kraje Vysočina. Pouze 2 žáci dali Pardubický kraj. Želiv lokalizovalo 9 dětí do Libereckého kraje, správnou odpověď vybralo pouze 5 žáků. Dále 4 žáci dali odpověď: Pardubický kraj, 3 děti odpověděly Královéhradecký kraj a 2 děti Středočeský kraj. Osobně si myslím, že se jedná o to, že ještě pořádně děti v 8. třídě neovládají regionální zeměpis, proto tolik chybovaly.

Třetí otázku zodpovědělo správně 9 žáků (úspěšnost 40,9%). Po dalších 3 odpovědělo, že se jedná o Rokoli. 2 jedinci odpověděli také, že neví. Dále 2 žáci odpověděli, že se jedná o Chlumeck v Luži. Další 2 odpověděli, že se jedná o Kutnou Horu-Sedlec. Po jednom jedinci odpovědělo, že se jedná buď o Žarošice, Červený Kostelec, či Králíky. Dále byly dvě odpovědi, že neví a další dvě odpovědi zůstaly bez určení.

Na otázku o „číhošťském zázraku“ mi správně odpověděli pouze 3 žáci. Velké množství odpovědělo, že neví, netuší, či „nic“, nebo „ne“. Jeden jedinec odpověděl, že zde proběhlo „Ježíšovo nanebevzetí“. Další žák odpověděl, že zde začal vyvěrat léčivý pramen. A jedno dítě mi odpovědělo, že „místní zázrak“ a to jsem vyhodnotil jako špatně. Dvě děti neodpověděly pro jistotu nic.

V páté otázce jsem se ptal, kde bychom našli klášter v Broumově. V 12 případech bylo správně odpovězeno (úspěšnost cca 52,2%). 6 žáků si myslelo, že se Broumov nachází v Libereckém kraji. Po dvou žácích si myslelo, že se toto poutní místo nachází v Pardubickém kraji, či Středočeském kraji. Pouze jeden žák zařadil toto místo do kraje Vysočina.

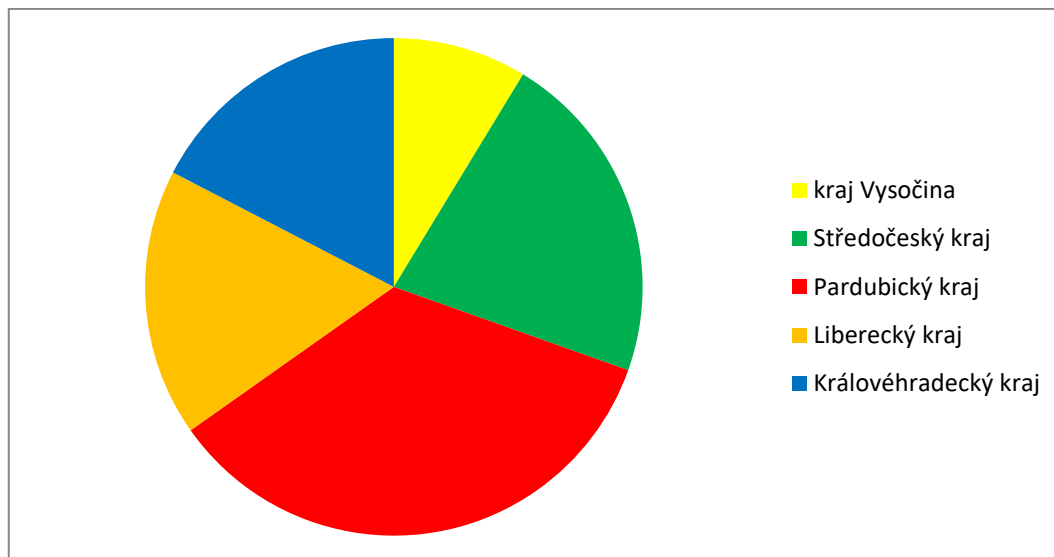
Graf 7 Zařazení Broumova do správného kraje žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

V další otázce jsem se ptal, kde se nachází poutní místo v Malých Svatoňovicích. Zde byly odpovědi o dost horší. Necelá pětina žáků odpověděla správně (4, úspěšnost cca 17,4%). Nejvíce bylo odpovězeno, že v Pardubickém kraji (8, cca 34,8%). Po pěti odpovědích získal Středočeský kraj (cca 21,7%). Dále bylo odpovězeno u 4 žáků, že se jedná o Liberecký kraj. A 2 žáci odpověděli, že se poutní místo nachází v kraji Vysočina.

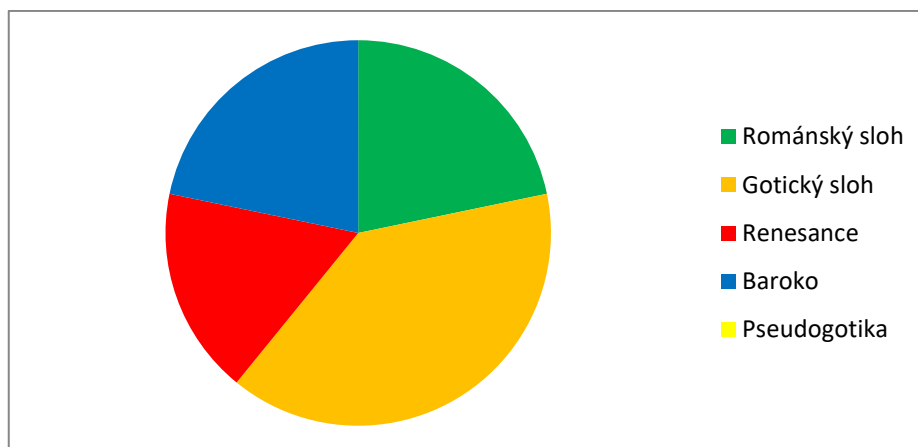
Graf 8 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor.

Na sedmou otázku bylo správně odpovězeno v 5 případech - baroko (cca 21,7%). Nejlepších výsledků – byť špatných – dosáhl gotický sloh (celkem 9 dětí, cca 39,1%). Románský sloh získal také 5 dětí (cca 21,7%). A renesance získala pouhé 4 hlasy (17,4%). Pseudogotika nedostala ani jeden hlas. Zde se domnívám, že se v hodinách dějepisu nedostali k baroknímu slohu, proto zde je velká chybovost.

Graf 9 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci 8. A CZŠ v Hradci Králové

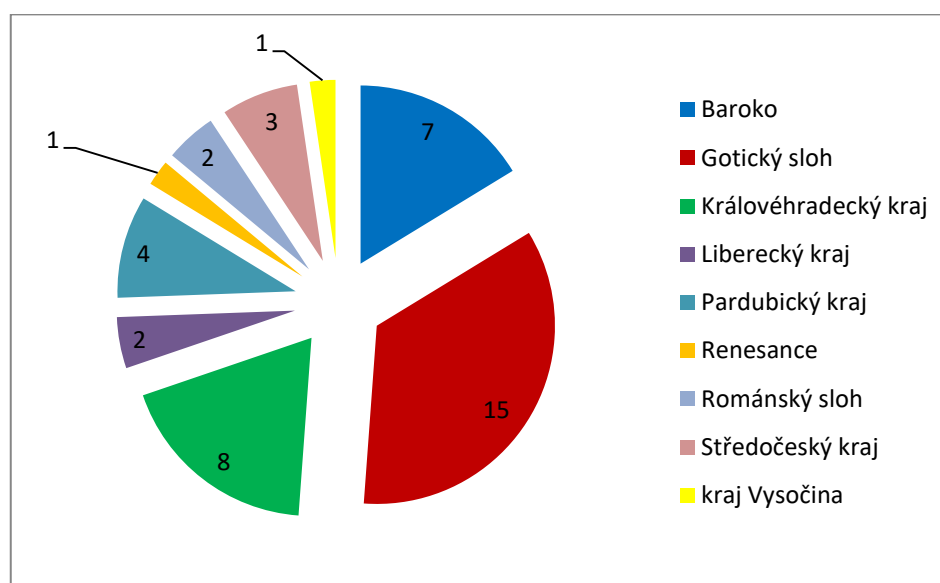

Zdroj: autor

V následující otázce jsem se ptal na „akci K“. Správně odpověděly pouhé 2 děti. Jeden žák odpověděl: „nějaký řád“ a to jsem logicky vyčlenil jako špatnou odpověď. Další odpovědi byly ve stylu: „Nevím“, „Ne“, „Nic“ a „Neznám“. Tři jedinci opět neodpověděli (znak -,?,.). Zde je patrná neznalost novodobých dějin Československa, protože k této látce ani děti nedošly – ta by se měla učit až ve druhém pololetí 9. třídy.

Poslední otázkou na nějakou znalost, byla otázka o kostelu sv. Jakuba Staršího v Církvici. Zde byly dvě správné odpovědi – románský sloh a Středočeský kraj. Ostatní odpovědi byly špatně. 2 žáci odpověděli správně na otázku slohu a 3 žáci odpověděli správně na otázku krajského zařazení.

Graf 10 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky 8. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

Jedna z krásných a která mě pobavila, byla odpověď na poslední otázku je od žáka –JM–: „Kostel Nanebevzetí Panny Marie, zaujalo mě jak byla moderně pojata rekonstrukce a ten prosklený strop vypadal úžasně, akorát nechápu proč je ten kostel tak velký, když kolem skoro nic není.“ Zde je myšlen kostel v Neratově.

Další pěkné odpovědi:

„Kostel v Neratově, Příjemně, Skleněný strop“ –VN–

„Broumov - krásná stavba“ –ECH–

„Broumovský klášter, byla jsem tam 3x a je krásný“ –AP–

„Libice - bylo to fajn“ –AV–

„Chlumek v Luži- Jako rodina jsme zde zažili krásné vzpomínky“ –MŽ–

„Ano, př.: škola v přírodě BROUMOV, lépe, čerstvý vzduch :)“ –J.J.–

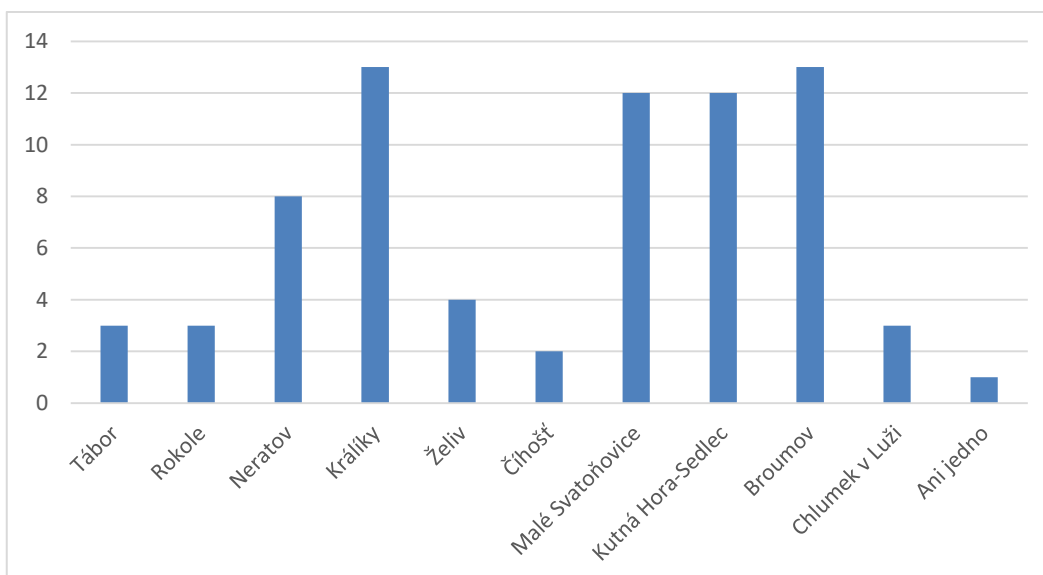
„Ano. Neratov. Dobře. Styl.“ –JK–

Třída 9. A

V 9. třídě je 27 žáků. Odpovědělo mi 24 žáků. Pan učitel mi psal, že vyplňovali tento dotazník během hodiny v pátek 26. února a 5 dětí chybělo.

U otázky č. 1 bylo odpovězeno, že 13 lidí bylo na poutních místech v Broumově a Králíkách (54,2%), dále byli žáci v počtu 12 na poutních místech v Kutné Hoře-Sedlci a Malých Svatoňovicích (50%), 8 žáků bylo v Neratově (33,3%) a 4 byli v Želivi (16,7%), 3 děti navštívily horu Tábor, Rokoli a Chlumeck v Luži (12,5%), 2 žáci byli na poutním místě v Číhošti (8,3%) a pouze jeden žák nenavštívil ani jedno poutní místo uvedené výše.

Graf 11 Tabulka návštěvnosti PM žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

U druhé otázky bylo zajímavé, že respondenti zařadili horu Tábor do Středočeského kraje – celkem 11 dětí; dále toto poutní místo zařadily děti do kraje Vysočina – celkem 7; správně odpověděli pouze 4 žáci a 2 žáci lokalizovali toto poutní místo do Královéhradeckého kraje. Další poutní místo – Chlumeck v Luži – zde správně odpovědělo celkem 9 žáků; dále 8 žáků lokalizovalo toto poutní místo do Královéhradeckého kraje; po 3 dětech odpovědělo kraj Vysočina a Středočeský kraj a 1 dítě by dalo Luži do Libereckého kraje. U poutního místa v Rokoli zařadilo správně 9 dětí. Dále děti lokalizovaly toto poutní místo do Libereckého

kraje a to se 7 hlasy. Do Pardubického kraje a do kraje Vysočina toto poutní místo lokalizovali 3 žáci. Pouze 2 respondenti dali Rokoli do Středočeského kraje. U poutního místa Kutné Hory-Sedlci bylo správně odpovězeno ve 12 případech, dále 6 dětí odpovědělo kraj Vysočina. 2 děti lokalizovaly Kutnou Horu do Libereckého kraje, Pardubického kraje a Královéhradeckého kraje. Želiv lokalizovalo správně 9 dětí. 7 dětí odpovědělo, že Želiv se nachází v Pardubickém kraji. Dále 5 žáci dali odpověď: Liberecký kraj, 2 děti odpověděly Královéhradecký kraj a 1 dítě Středočeský kraj. Tyto výsledky jsou docela překvapující. U poutního místa hory Tábor jsem předpokládal, že se zde bude chybovat, neboť není až tak známé jako ostatní.

Třetí otázku zodpovědělo správně 7 žáků (úspěšnost 29,2%). Po dalších 5 odpovědělo, že neví. 2 jedinci odpověděli, že se jedná o Neratov. Po jedné odpovědi dostala místa: Želiv, Chlumeck v Luži, Hrádek u Nechanic², klášter v Králíkách, Kuks³, Rokole, Tábor, zámek Lednice⁴ a Červený Hrádek⁵. Jeden žák mi vůbec na tuto otázku neodpověděl.

Na otázku o „číhošťském zázraku“ mi správně odpovědělo 6 žáků. Velké množství odpovědělo, že neví, „ne, neví o co se jedná“, „vůbec nic, neví“, „nic“, nebo „ne“. Jeden jedinec odpověděl, že je zde „poutní místo“.

V páté otázce jsem se ptal, kde bychom našli klášter v Broumově. V 13 případech bylo správně odpovězeno (úspěšnost cca 54,2%). 5 žáků si myslelo, že se Broumov nachází ve Středočeském kraji. 3 žáci si mysleli, že se toto poutní místo nachází v Libereckém kraji. 2 žáci si mysleli, že se nachází poutní místo v kraji Vysočina. Pouze jeden žák zařadil toto místo do Pardubického kraje.

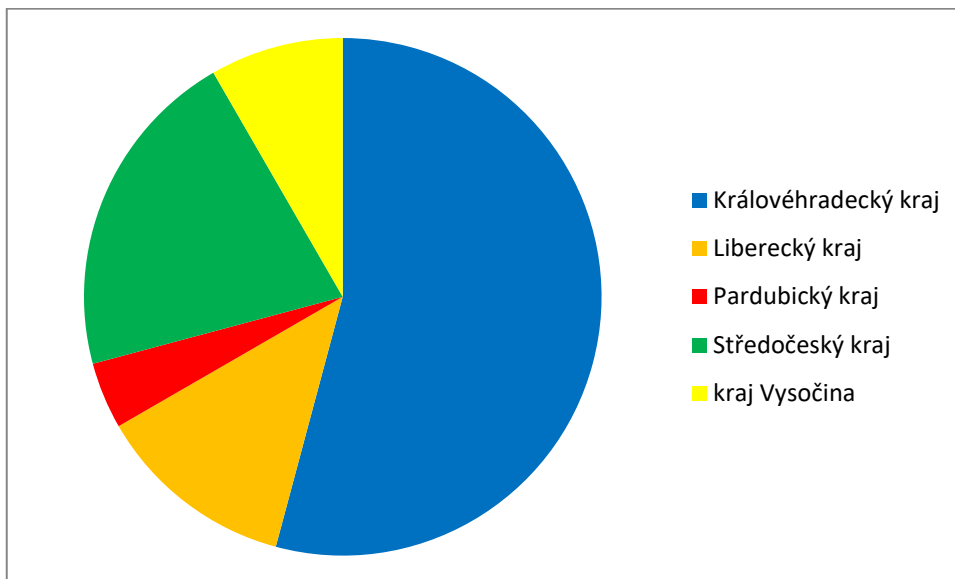
² Nejedná se o poutní místo.

³ Zde bych neřekl, že se jedná o nějaké významnější poutní místo.

⁴ Toto místo se nenachází v Královéhradecké diecézi.

⁵ O tomto poutním místě jsem neslyšel. Nejspíše se jedná o Královéhradeckou diecézi.

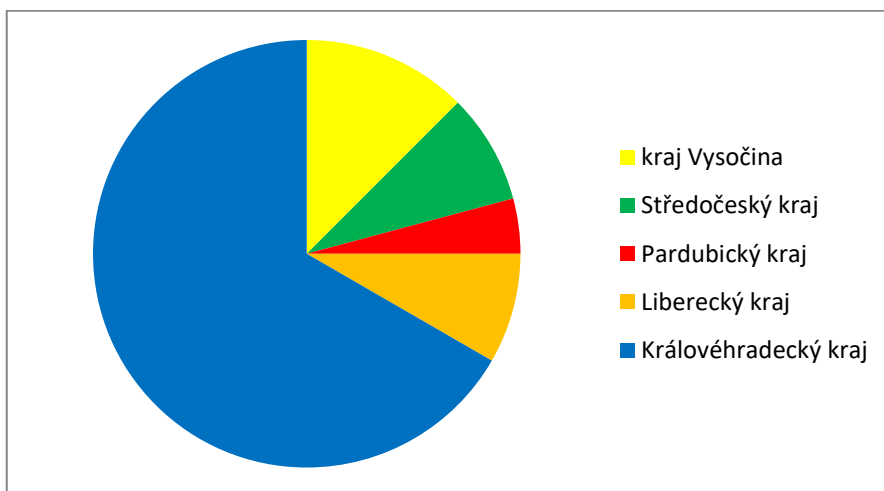
Graf 12 Zařazení Broumova do správného kraje žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

V další otázce jsem se ptal, kde se nachází poutní místo v Malých Svatoňovicích. Tato otázka byla o značný kus lepší než předešlá. Dvě třetiny žáků odpověděly správně (16, úspěšnost cca 66,7%). 3 žáci (cca 12,5%) odpověděli, že patří do kraje Vysočina. Po dvou odpovědích získal Středočeský kraj a Liberecký kraj (cca 8,3%). 1 žák odpověděl, že se poutní místo nachází v Pardubickém kraji.

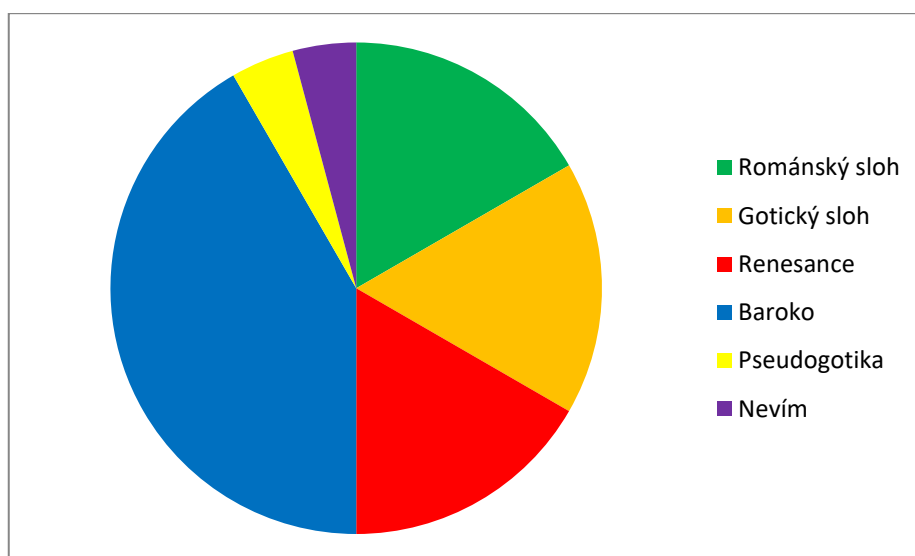
Graf 13 Zařazení Malých Svatoňovic do správného kraje žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

Na sedmou otázku bylo správně odpovězeno v 10 případech - baroko (cca 41,7%). Románský sloh, gotický sloh a renesanci zaškrtnli 4 žáci (cca 16,7%). Pseudogotika dostala jeden hlas (cca 4,2%). A jeden respondent odpověděl, že neví (cca 4,2%).

Graf 14 Klášter Králíky – stavební sloh, žáci 9. A CZŠ v Hradci Králové

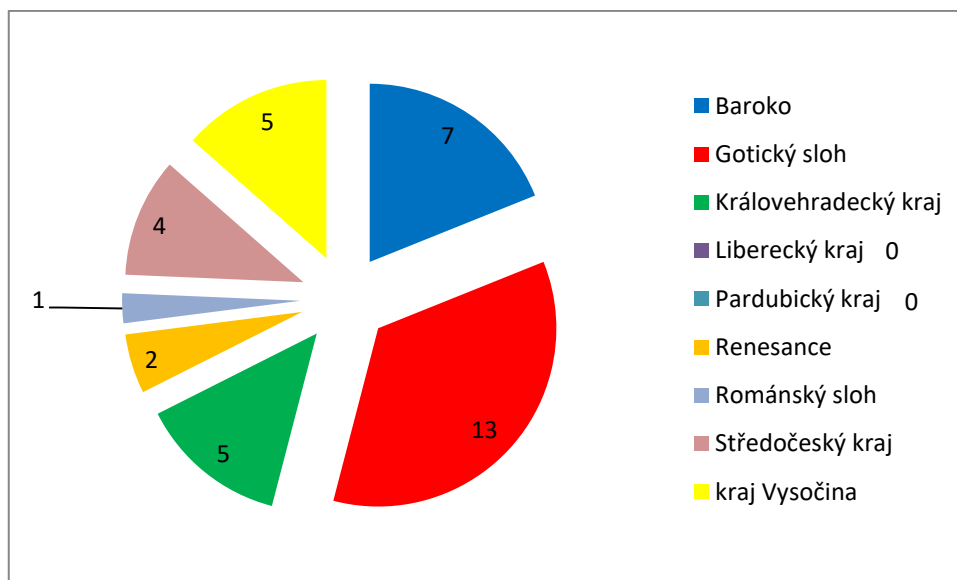

Zdroj: autor

V následující otázce jsem se ptal na „akci K“. Správně odpovědělo 6 dětí. Zbylé odpovědi se nesly v tomto znění: „Nevím“, „Ne“, „Nic“ a „Nic mi (to) neříká“. Žádný jedinec neodpověděl formou znaku (znak -,?,, apod.). Zde se již objevilo to, že někteří ví, oč se jednalo.

Poslední otázkou na nějakou znalost, byla otázka o kostelu sv. Jakuba Staršího v Církvici. Zde byly dvě správné odpovědi – románský sloh a Středočeský kraj. Ostatní odpovědi byly špatně. 1 žák odpověděl správně na otázku stavebního slohu a 4 žáci odpověděli správně na otázku krajského zařazení.

Graf 15 Správné zařazení sv. Jakuba Staršího v Církvici žáky 9. A CZŠ v Hradci Králové

Zdroj: autor

Zde odpovědi na poslední otázku nebyly zrovna ideální, ale i tak mohu předat několik odpovědí:

Například –TS–: *„Klášter Hora Matky Boží Hedeč zaujala mne architektura“*
„Netuším lidé zapomínají ale nejspíše když jsem byl malý, nic mě nezaujalo na těchto poutních místech nezaujalo.“ –S. H– I takto může vypadat odpověď. Ne každý je nadšen z poutních míst.

„Ano, navštívila jsem většinu těchto míst. Moje rodina ráda cestuje, ale mě to moc nezajímá.“ –LM– I toto se někdy stává...

„Poutní místa mi většina zní povědomě, ale většinu si buď nepamatuji nebo jsem tam nebyla.“ –IP–

„Třeba katedrála svatého Ducha v Hradci Králové, je krásna.“ –A.H.– Katedrálu Svatého Ducha v Hradci Králové nezařazují jako poutní místo, protože si myslím, že katedrála sídelního biskupského města do toho výběru nepatří, ale jinak je samozřejmě názor pěkný.

–AM–: *„Malé Svatoňovice, moc se mi tam líbilo.“*

Další odpověď od znalce architektury –T.S–: *„Architektura většinou“*

Bylo zde mnoho odpovědí pouze s výpisem poutních míst. Dokonce jedna odpověď byla na kostel Panny Marie Bolestné – zde bez nějaké další specifikace.

3.4 Shrnutí

Nutno podotknout, že výsledky mohou být dosti zkreslené, protože v některých třídách odpovídalo méně dětí. U Gymnázia Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči odpovídalo pouhých 65% třídy – tj. 13 jedinců. Potěšila mě dosti třída 8. A Církevní základní školy v Hradci Králové, která se zúčastnila celá. V 9. A chybělo několik žáků na výuce, a proto je zde o tři odpovědi méně, než je v reálných číslech třídy.

Dále bych měl zmínit, že odpovědi na různé otázky se lišily kvůli tomu, že jednak děti v 8. třídě mají ještě nižší uvažování, než děti o rok starší. Dále je nutno zmínit, že se také výsledky liší kvůli tomu, že se liší RVP ZV a RVP G. U RVP G je vzdělávání zaměřeno především více encyklopedicky a tím pádem i na více informací. Samozřejmě, že každá škola by měla mít i své odlišné ŠVP. Některé odpovědi na poslední otázku byly opravdu pěkné, některé pouze stručné s místem, ale nikoli s dalšími informacemi a někteří žáci radši neodpověděli nic.

Další informací je to, že jsem oslovoval všechny církevní školy v královehradecké diecézi. Bohužel mi odpověděly pouze 2 – Církevní základní škola v Hradci Králové a Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči. Další dvě školy bohužel mi neopověděly a ani se neozvaly vůbec. Byly to školy: Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína v Hradci Králové a Církevní gymnázium v Kutné Hoře. Další církevní školy poté nesplňovaly kritérium – a to, buď aby měly 2. stupeň ZŠ, či to byly pouze mateřské školy.

4 Pracovní listy

Tato kapitola je zpracována tak, aby ji mohli využít všichni učitelé na terénní výuku. Jsou zde zpracována vybraná poutní místa, která byla použita v dotazníkovém šetření. Jedná se o poutní místa: Hora Tábor u Lomnice nad Popelkou, Rokole, Neratov, klášter Hora Matky Boží Hedeč nad Králíky, klášter Želiv, Číhošť, Malé Svatoňovice, klášter a kostnice v Kutné Hoře-Sedlci, klášter a historické město Broumov a Chlumek v Luži. Každý kraj, který se nachází v královéhradecké diecézi, je zastoupen alespoň jedním poutním místem – je to z toho důvodu, aby některé kraje nepřišly vniveč. Je to celkem 10 poutních míst. Ke každému poutnímu místu jsem zařadil popis tohoto místa – dějinný. V prvním odstavci je zde také sepsána doporučená trasa na toto místo, či kolem tohoto poutního místa. Jde o délku od 5 km do cca 15 km pro pěší túru – ty jsou vypracovány za pomoci serveru mapy.cz. V pracovních listech jsou následně některé otázky směřovány především na historii poutního místa, či na geografické aspekty kolem poutního místa. Vždycky v pracovních listech je potřeba použití mapy – ať už aktuální analogové verze (papírová mapa), či online verze (např. aplikace mapy.cz). V každém připraveném textu k poutnímu místu je také doporučení, na jak dlouho se dá výlet uskutečnit – jestli na jeden den, či na více dnů. Je také možné spojit několik poutních míst do jednoho vícedenního výletu.

Materiální zabezpečení výletu by mělo být následující: příhodné oblečení dle avizovaného počasí (turistická obuv, turistické kalhoty/šortky, tričko, svetr, lehkou bundu, v případě deště pláštěnka); dále by nemělo chybět jídlo a pití na celý den, případně na více dnů; dále by měly děti mít s sebou potřebné léky (v případě vícedenního výletu); věci na spaní (spací pytel, karimatka – opět v případě vícedenního výletu); psací potřeby s podložkou; telefon; mapu (nejlépe v telefonu – aplikace mapy.cz); sluneční brýle a kapesné. Učitel by si na výlet vedle věcí uvedených výše měl vzít vytištěné pracovní listy pro děti a k tomu, pokud by to bylo potřeba, samozřejmě i doprovodný text, který je vždy před pracovním listem; dále lékárničku (pro případ úrazu) a připravené jízdní řády (cesta tam i zpět).

Děti by měly tedy vyplňovat pracovní listy už od prvopočátku výletu (příjezd na místo) až po konec výletu (tj. až příjezd domů). Učitel by si měl následně pracovní listy vyzvednout od každého jedince a samozřejmě je vyhodnotit. Je možné pracovní listy dát do menších skupinek (od 2 do 4), ale musí se v této skupince vždy všichni podílet na vyplňování. Toto je samozřejmě velmi obtížné uhlídat, ale je to nutné, aby byli všichni jedinci zapojeni a tím pádem se nenudili.

4.1 Hora Tábor

Doporučená trasa výletu za poutním místem na hoře Tábor u Lomnice nad Popelkou je tato: Lomnice nad Popelkou, žst.– ulice Josefa Kábrta (napojení na modrou turistickou cestu – přes přejezd) - Tábor, penzion, vyhlídka (modrá turistická cesta) – Košov, rozc. (červená turistická cesta; v Košově se odpoutat od turistické cesty a podívat se na pramen Cidlina) – Cidlina, žst. (zelená turistická cesta). Tato trasa je dlouhá cca 8,5 km. Odhadovaný čas této túry by mohl být přibližně 3 hodiny. Se zápisem a dalšími podrobnostmi musíme připočítat další půlhodinku. Takže je dobré počítat s 3,5 hodinami na tomto výletě. Poutní místo se nachází na kopci, nedaleko je rozhledna.

Poutní místo se nachází asi 2,5 km jižně od Lomnice nad Popelkou a asi 8 km severně od Jičína – města pohádky. Nebližší obcí tohoto poutního místa je Chlum. Nacházíme se ještě na území Libereckého kraje, ale je součástí jilemnického vikariátu, který je včleněn do královéhradecké diecéze. A nesmíme opomenout, že se nacházíme v jičínské pahorkatině (srov. Šnorbert, 2018).

Ve 14. století zde stála dřevěná kaple, kterou nahradil kostelík, který zde byl postaven v roce 1527. Dnes zde však stojí barokní kostel, který nechali postavit Václav a Eva Konstancie z rodu Morzinů. Kostel byl postaven v roce 1704. V té době právě Lomnicko vlastnil rod Morzinů. Stavební kámen sem podle legendy vynosili sami poutníci, dále podle legendy sem také donesl arcibiskup pražský sochu Ježíška a to již ve 14. století (srov. Lomnice nad Popelkou, 2018).

Dnešní kostel je postaven v barokním stylu. Jedná se o jednolodní stavbu, která je na půdorysu obdélníku, můžete vidět přízemní sakristii. Oltář je situován na východ. Oltářní obraz namaloval Petr Jan Brandl⁶ (srov. Lomnice nad Popelkou, 2018).

V dřívější době se poutě konaly v úterý před letnicemi, později se přesunuly na sobotu a neděli. Na tzv. malou pouť se chodívalo v neděli po 6. srpnu, a to

⁶ Petr Jan Brandl (1668–1735) byl český malíř a představitel českého vrcholného baroka. Významná díla: Zvěstování P. Marii, Podobizna Františka Antonína hraběte Šporka, Vlastní podobizna, zv. Lobkovická, Boháč, Jan Křtitel křtí Ježíše, Simeon s Ježíškem, Nanebevzetí Panny Marie, Návrat ztraceného syna a mnoho dalších (Petr Brandl, 2016).

vzhledem k zasvěcení poutního kostela Proměnění Krista Pána⁷ (srov. Lomnice nad Popelkou, 2018).

⁷ Proměnění Krista Pána je jedna událost, která je popsána také v Bibli. Konkrétně se jedná o: Matoušovo evangelium 17. kapitolu a 1.–6. verš.; Markovo evangelium 9. kapitolu a 1.–8. verš a Lukášovo evangelium 9. kapitolu a 28.–36. verš. A zní takto: „Po šesti dnech vzal s sebou Ježíš Petra, Jakuba a jeho bratra Jana a vyvedl je na vysokou horu, kde byli sami. A byl proměněn před jejich očima; jeho tvář zářila jako slunce a jeho šat byl oslnivě bílý. A hle, zjevil se jim Mojžíš a Eliáš, jak s ním rozmlouvají. Nato promluvil Petr a řekl Ježíšovi: „Pane, je dobré, že jsme zde; chceš-li, udělám tu tři stany, jeden tobě, jeden Mojžíšovi a jeden Eliášovi.“ Ještě nedomluvil, a hle, světlý oblak je zastínil a z oblaku promluvil hlas: „Tj. můj milovaný Syn, kterého jsem si vyvolil; toho poslouvejte.“ Když to učedníci uslyšeli, padli tváří k zemi a velmi se báli.“(Mt 17, 1–6).

4.1.1 Pracovní list

1. Nakreslete jedno (ze 14) zastavení na křížové cestě, která lemuje cestu na Tábor:

2. Vedle kostela Proměnění Páně není:

- a) penzion b) rozhledna c) restaurace d) kadeřnictví

3. V jakém slohu je kostel Proměnění Páně na hoře Tábor:

- a) baroko b) gotický sloh c) renesance d) románský sloh

4. Jak se nazývá červená turistická značka v Českém ráji, po které půjdeme do Košova?

5. Z hory Tábor je vidět město, které se rozléhá jižně od této hory. Jak se nazývá?

- a) Lomnice n. Popelkou b) Jičín c) Nová Paka d) Sobotka

6. Nacházíme se u pramene Cidliny. Podívejte se do mapy (i v mobilu), kudy protéká tato řeka. Napište alespoň 2 města:

7. Kozlov je nyní:

- a) zámek b) klášter c) zřícenina hradu d) kostel

8. V které pahorkatině se právě pohybujeme?

- a) Lomnická pahorkatina b) Sobotecká pahorkatina
c) Jičínská pahorkatina d) Podkrkonošská pahorkatina

9. Kterou velkou (státní) silnici bychom museli přejít, abychom se dostali z Cidliny do Sobotky?

- a) I/14 b) I/16 c) I/32 d) I/35

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.2 Rokole

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Rokoli je tato: Nové Město n. Metují, nám. – Tis, rozc. (modrá turistická cesta) – Rokole, poutní místo (zelená turistická cesta) – Frymburk, zříc., odb. (zelená turistická cesta) – (Frymburk; červená turistická cesta) – Nový Hrádek, nám. Tato trasa je dlouhá cca 11 km. Trasa je přizpůsobena spíše na vícedenní výlet. Časově by tato trasa měla vyjít na necelé 4 hodiny. Dále však musíme připočítat přibližně 45 minut na výklad a další podrobnosti. Tudíž je nutné počítat s časovou náročností skoro 5 hodin.

Poutní místo je situováno do lesů nedaleko městyse Nový Hrádek, obcí Bohdašín, Slavoňov a Mezilesí. Je v podhůří Orlických hor. Nacházíme se na území Královéhradeckého kraje a zároveň na území vikariátu Náchod. Hlavní pouť je zde slavena v neděli po narození Panny Marie (kolem 8. září). Vyvěrá zde léčivý pramen, který má za následek postavení poutního místa v pozdějších dobách (srov. Šnorbert, 2018).

Podle Pitrunové (2013, s. 73) bylo podle legendy v rokli, podle níž byla Rokole následně pojmenována, ztracené děvčátko, které začalo plakat a ustavičně se modlilo k Panně Marii, až vytryskl ze země pramen vody. Následně se dívka zjevila Panna Maria a ta ji vyvedla z lesa ven. Pramen poté nikdy nevysychal a pro lahodnou chuť sem chodívali místní pro vodu.

Další legendou je příběh jednoho lesníka z Nového Hrádku, který se sem přišel jednoho dne ke studánce napít. Při pití přemýšlel nad neblahým osudem svého slepého syna. Vtom uviděl slepého ptáčka, který spadl do studánky. Lesník ho chtěl vylovit, ale ptáček sám vylétl zdravý z pramene. Lesník záhy pochopil význam tohoto Božího znamení, nabral vodu, donesl ji svému slepému synkovi a chlapec se rázem uzdravil. Vděčný tatínek postavil nad pramenem dřevěnou kapličku, do níž dal sochu Panny Marie. Zázračný pramen pak ještě pomohl mnoha lidem od různých neduhů (srov. Pitrunová, 2013, s. 73).

V polovině 19. století byla dřevěná kaplička nahrazena zděnou, která byla vysvěcena na Nanebevzetí Panny Marie. O rok později byl zde instalován obraz

od malíře Klemense z Hradce Králové. Jednalo se o milostný obraz Panny Marie Královny s Ježíškem na klíně uctívány jako Panna Marie Rokolská. V 70. letech 19. století se zjevila Panna Marie jedné ženě, kterou požádala, aby byl postaven sloup zasvěcený Bohorodičce. Dále se zde rozrostl velký poutní potenciál. Byl postaven hostinec a byly vztyčeny krámky. Následně se začal o studánku starat poustevník. V roce 1874 vznikla taktéž křížová cesta, která se momentálně nachází přes silnici směrem na Nový Hrádek (srov. Pitrunová, 2013, s. 74–75).

Dále zde byl postaven v roce 1930 pseudogotický kostel, který založil továrník František Příbyl z Nového Města nad Metují. Kostel byl však vysvěcen až 19. srpna 1945, protože zde byl spor mezi konzistory a majitelem. Syn majitele - Otokar Příbyl – daroval kostel Panny Marie k bohoslužebným účelům římskokatolické církvi. U kostela stojí dřevěná stavba polokruhového altánku, který poutníci nenazvou jinak než Loreta, i když se vůbec původnímu domu Panny Marie nepodobá. Toto pojmenování se vžilo. Otevřený ochoz altánu chrání obrazy Sedmi bolestí Panny Marie od neznámého lidového malíře (srov. Pitrunová, 2013, s. 74 a 75).

V roce 1997 byla v Rokoli postavena již 143. kopie schönstattské kapličky a zároveň byla první v Čechách. Příznivkyně Schönstattského hnutí⁸ se na počátku 20. století zasloužily o rozvoj rokolského poutního areálu a zdejší kaple, která se považuje za kolébku hnutí u nás. V roce 2000 byl u schönstattské kapličky postaven provinční dům, ve kterém žije asi dvacet sester (srov. Pitrunová, 2013, s. 74).

Zajímavostí je, že obraz Panny Marie Rokolské patří do skupiny zobrazení Panny Marie Trůnící, což je jeden z nejstarších typů vyobrazení Panny Marie. Panna Maria Rokolská bývá zobrazována vznášející se v oblacích nad poutní kaplí v Rokoli (srov. Pitrunová, 2013, s. 75).

⁸ Schönstattské hnutí vzniklo v roce 1914 v Schönstattu. Jedná se o katolické hnutí, které se zaměřuje na úsilí o nábožensko-mravní obnovu církve a celé společnosti v duchu evangelia. Nabádá ke spojení víry s každodenním životem prostřednictvím hluboké lásky k Panně Marii. Duchovní rodina hnutí zahrnuje kněží, osoby zasvěceného života i laiky (Schönstattské hnutí, 2021).

V neposlední řadě bychom měli zmínit, že zdejší voda je označována jako zdravá a má léčivé účinky. Podle kroniky slavoňovské farnosti je popsáno několik zázračných uzdravení: o slepém muži, který si umyl oči vodou ze studánky a uviděl, dále o muži, který měl chromou ruku a po namočení byla opět silná, další o muži, jenž začal znovu chodit. Pití vody také uchránilo jednu ženu, která měla sebevražedné myšlenky, od samotného činu (srov. Pitrunová, 2013, s. 75).

4.2.1 Pracovní list

1. Zkuste najít, kterému svatému je zasvěcen dřevěný kostel ve Slavoňově?
a) sv. Janu Nepomuckému b) sv. Janu Pavlu II.
c) sv. Janu Křtiteli d) sv. Janu XXIII.
2. Napište všechny obce, kterými jsme procházeli do Rokole (3):
3. Proč zde vzniklo poutní místo?
a) vyvěrá zde léčivý pramen b) je zde příhodné místo uprostřed lesů
c) bylo to na křižovatce dvou cest d) byl zde hřbitov
4. Nakreslete schönstattskou kapličku, která se zde nachází: (lokalizace: JZ od kostela)
5. Proč je zde tato kaplička?
a) sídlí zde Schönstattské sestry b) na památku zesnulým
c) aby louka nebyla „holá“
6. Nakreslete jedno (ze 14) zastavení křížové cesty a popište jej:
7. Které město je neblíže Rokoli?
a) Nový Hrádek b) Nové Město nad Metují
c) Dobruška d) Rychnov nad Kněžnou
8. Frymburk je nyní:
a) zámek b) klášter c) zřícenina hradu d) kostel
9. Novým Hrádkem probíhá červená turistická trasa, která se v Orlických horách nazývá?
a) Svatojakubská cesta b) cesta Boženy Němcové
c) cesta F. L. Věka d) Jiráskova cesta
10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.3 Neratov

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Neratově je tato: Rokytnice v O. h., žst. – Neratov (modrá turistická cesta). Tato trasa je dlouhá cca 11 km. Trasa je přizpůsobena spíše na vícedenní výlet. Časově by tato trasa měla vyjít na necelé 4 hodiny. Dále však musíme připočítat přibližně 45 minut na výklad a další podrobnosti. Tudíž je nutné počítat s časovou náročností skoro 5 hodin.

Poutní místo najdeme na úbočí bezejmenné kóty v Orlických horách v obci Neratov (dříve Bärnwald⁹). Obec se nachází v údolí bezejmenného potoka, který pramení na úbočí Anenského vrchu ve výšce 850 m n. m. a který ústí do Divoké Orlice nedaleko obce. Divoká Orlice zde vytváří hranici s Polskem. Obec Neratov se nachází nedaleko obce Bartošovice v O. h. a také nedaleko Rokytnice v O. h. (srov. Šnorbert, 2018, s. 26).

Jedna z legend říká, že v 60. letech 17. století se zdál faráři z Rokytnice sen o krásné Panně Marii, která ho požádala o to, aby nechal vytvořit její sochu. Tuto sochu nechal vysochat, ale krátce po požáru rokytnického kostela (1661) ji nechal přenést do Neratova. Nedlouho poté, co sem byla soška přemístěna, se jedna manželka sedláka modlila k této sošce za uzdravení. Udál se zázrak a informace o tom se rozšířila po celém okolí (srov. Pitrunová, 2013, s. 70).

Vznik poutního místa byl ještě dříve než podle legendy. Dějiny poutního místa můžeme také považovat za takovou kroniku života v pohraničních horách. V 16. století totiž byl domovem nejenom Čechů, ale také i osadníků z německy mluvících oblastí Durynska a Saska, kteří si s sebou samozřejmě přinášejí svou protestanskou víru. Původně zde byl dřevěný kostelík, který byl však v 17. století přestaven na protestanskou modlitebnu. Spory mezi katolíky a protestanty byly na denním pořádku a rekatolizace probíhala v horském pásmu pomalu. Poté, co byla roku 1661 do znovu vysvěceného katolického kostelíka přenesena soška Panny Marie a zázračně uzdravena těžce nemocná sedlákova žena, stal se svatostánek vyhledávaným poutním místem. Poutníci měli touhu po zážitku ze skutečného zázraku a chodili sem z Čech i z Kladska. Kostelík by přestavěn na větší kamenný

⁹ Z němčiny – vyskytovalo se zde nejspíše mnoho medvědů, proto Bärnwald – „medvědí les“.

kostel, z něž zbyl v dnešním kostele presbytář sloužící jako hřbitovní kaple. Avšak poutníci se hrnuli všude, a proto byl vystaven nový na začátku 18. Století. V roce 1723, byla zahájena stavba velkého poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Chrám byl vysvěcen na svátek svatého Bartoloměje (24. 8.) roku 1733. Dodnes se neví jméno architekta tohoto skvostného barokního chrámu. Spekulovalo se o tom, že autorem je sám Jan Blažej Santini-Aichel¹⁰, který na sklonku svého života zanechal několik návrhů na výstavbu podobných kostelů. Zajímavostí je, že samotný kostel není vystavěn ve směru západovýchodním jako jiné kostely, ale v orientaci severojižní. Je to z důvodu toho, že autor chtěl, aby na Boží Hod vánoční svítilo slunce o mši přesně na oltář. Prvním stavitelem chrámu byl Carl Antonio Rein. Bohužel při stavbě spadl z lešení a srazil si vaz. Dělníci tvrdili, že Rein v kostele straší. Jeho nástupce Jakub Ondřej Krowa¹¹ nechal proto zazdít dveře do sakristie, aby se duch nepohyboval po presbytáři. V roce 1776 bylo zbudováno také rokokové schodiště, po kterém chodily tisíce poutníků do kostela (srov. Pitrunová, 2013, s. 71 a 72).

Jelikož bylo poutní místo vzdálené od všech možných cest, tak bylo ušetřeno nástrahám běžného života. Až na konci 2. světové války v roce 1945 se zde objevila Rudá armáda. Jeden opilý nejmenovaný rudoarmějec vystřelil na jednu z věžiček pancéřovou pěstí a kostel následně začal hořet – roztavil se zvon i hodinový stroj, který byl ve věžičce. Obyvatelstvo obce začalo požár hned hasit. Jelikož v Neratově byla velká většina německého obyvatelstva, tak kostel začal po roce 1946 chátrat, až byly kolem sametové revoluce zahájeny opravy a to i díky Mons. Josefu Sochárovi, který zde působil jako místní farář. Předtím však zde byl záměr zbourat kostel, ale jelikož byly vyčerpány peníze na demolici jen tím, že se muselo přesunout rokokové schodiště na zámek u Skalky u Dobrušky, tak se kostel demolici vyhnul. Mons. Sochár začal s masivní rekonstrukcí, a v roce 2019

¹⁰ Jan Blažej Santini-Aichel (1677–1723) byl významným barokním architektem, proslul svým jedinečným stylem tzv. barokní gotiky. Významná díla jsou: kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou (UNESCO), zámek Karlova Koruna, kostel sv. Maří Magdaleny v Deštném v Orlických horách, klášter v Kladrubech u Stříbra, chrám Jména Panny Marie ve Křtinách, kaple sv. Anny v Panenských Břežanech, konvent cisterciáckého klášter v Plasech, biskupská rezidence v Hradci Králové a kaple sv. Klimenta taktéž v Hradci Králové a kostel Nejsvětější Trojice v Chrasti a další (i v Praze) (Růžička, 2014).

¹¹ Krowa byl stavitelem kladské pevnosti.

byly osazeny věžičky klasickými cibulovým zastřešením (srov. Pitrunová, 2013, s. 71 a 72).

4.3.1 Pracovní list

1. Jaká část Rokytnice v Orlických horách neexistuje?
 - a) Dolní Rokytnice
 - b) Prostřední Rokytnice
 - c) Horní Rokytnice
 - d) Nížká Rokytnice
2. Napište název dělostřelecké tvrze, podél které jsme procházeli:
3. Kterému světcovi byla zasvěcena kaplička na rozcestí u Vysokého kamene?
 - a) sv. Hubert
 - b) sv. Hospic
 - c) sv. Hillarius
 - d) sv. Hadrián
4. Proč se v Neratově staví tak velký kostel?
5. Který známý český architekt mohl být autorem návrhu kostela?
 - a) K. I. Dietzenhofer
 - b) K. Dietzenhofer
 - c) J. B. Santini-Aichl
 - d) G. B. Alliprandi
6. Nakreslete situační plánec centra obce Neratov: (hlavní body: kostel, obchod, pivovar,...)
7. Které město je neblíže Neratovu (v ČR)?
 - a) Vamberk
 - b) Rokytnice v O. h.
 - c) Žamberk
 - d) Letohrad
8. Co bychom našli na Anenském vrchu?
 - a) rozhlednu
 - b) dva pěchotní sruby
 - c) továrnu
 - d) hrad
9. Proč se Neratovu říkalo Bärnwald?
 - a) moc se zde lakovalo
 - b) bylo zde mnoho stodol
 - c) bylo zde mnoho medvědů
10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.4 Králíky

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Králíkách je tato: Králíky, žst. – Králíky, nám. (červená turistická cesta) – Hedeč, klášter (žlutá turistická cesta) – Hedeč, hotel Kačenka – U Studánky – Králíky, nám. (zelená turistická cesta). Tato trasa je dlouhá cca 9 km. Tento výlet je přizpůsoben k jednodennímu výletu. Tato trasa je tedy přizpůsobena na přibližně 3 hodiny chůze. Dále však musíme počítat s dalšími podrobnostmi a výkladem a to cca 45 minut. Tudiž tento výlet je nutné na místě plánovat se zhruba 4 hodinami.

Podle Šnorberta (2018, s. 45) se toto poutní místo nachází nad zmiňovaným městem Králíky, které bylo zapojeno do opevňovacích prací v druhé polovině 30. let 20. století. Poutní místo se tyčí nad tímto městem v nadmořské výšce 762 m n. m. Z Králík sem vede přímá žlutá turistická značka, dále se sem dá dostat po zelené turistické značce – tzv. hraběcí stezce.

Podle legendy sem Tobiáš Jan Becker¹² již jako malý chodíval na poutě. Toto místo ho velmi zaujalo, proto ve své dospělosti nechává po roce 1696 postavit kostel. Kostel byl postaven za pouhé čtyři roky a poté daroval Becker obraz Panny Marie Sněžné¹³, který dostal své čestné místo na hlavním oltáři. Od této doby se místu začíná říkat Hora Matky Boží. Tento kostel byl vysvěcen 21. srpna 1700. Další stavbu započal řád servitů – Pomocníků Panny Marie – v letech 1701–1705, kdy si postavili klášter a od roku 1710 zde byli. Dále byl klášter ušetřen před josefínskými reformami – to se považuje jako „ochrana Panny Marie“. V roce 1846 však postihla klášter jedna pohroma a to požár. Dokonce se traduje, že klášter se zaskvěl v nové podobě. V roce 1850 byl postaven poutní dům, kde se můžete ubytovat. V roce 1883 vystřídali servity redemptoristé. (srov. Pitrunová, 2013, s. 80–82).

¹² Tobiáš Jan Becker (1649–1711) byl římskokatolický kněz, člen svatovítské kapituly v Praze a 5. královéhradecký biskup (od r. 1701 do své smrti v roce 1711). Nechává postavit zábradlí u hrobu Jana Nepomuckého (později svatého) v roce 1692 v katedrále sv. Víta (Havlíková, 2020).

¹³ Tento obraz si Tobiáš Jan Becker doslova vyprosil u hraběnky Putzardové ze Slatiňan u Chrudimi, u níž působil jako vychovatel jejich vnuků. Tento obraz Tobiáš velmi ctil a vozil ho s sebou na všechna působiště. Nakonec tento obraz věnoval právě kostelu Panny Marie v klášteře.

Ve dvacátém století si všichni mysleli, že bude líp, ale hned dvě hrůzné světové války otřáslly světem. Po té druhé dokonce proběhla v dubnu 1950 „Akce K“: Klášter byl uzavřen a obsazen komunistickou policií, řeholníci byli zajati. Pro svou odlehlou polohu v pohraničí se klášter nad Králíky stal ideálním místem pro internační nebo také koncentrační tábor pro řeholníky. Pod dohledem policie zde za ostnatým drátem řeholníci tvrdě pracovali až do konce 60. let. Řeholníky vystřídalý sestry Neposkvrněného Početí Panny Marie, které zde měly v izolaci a pod dozorem státu dožít. Sestry se obětavě staraly o poutní areál (kostel a klášter) od 70. let až do roku 2002 (srov. Pitrunová, 2013, s. 81).

Od 70. let byl klášter opět přístupný veřejnosti. Místo, které se komunistické zvlí nepodařilo zničit, navštívil rodák z Králík Franz Jentschke, který byl těžce nemocný a prosil Pannu Marii o uzdravení a stal se zázrak – jeho prosby byly vyslyšeny a on se uzdravil. Nechal proto obnovit zdevastované kapličky křížové cesty a založil Nadaci Hory Matky Boží. Od roku 1990 spravují poutní místo opět redemptoristé. Poutní areál postupně odhaluje své půvaby. Například v roce 2010 byla veřejnosti otevřena klášterní zahrada s bylinkovými záhonky, s užitkovou zahradou se skleníky i s odpočinkovou částí. Všem poutníkům jsou přístupné ambity se čtyřmi kaplemi, 42 obrazy světců, mučedníků a kajících a se 14 obrazy křížové cesty. Z ambity vedou dveře na Nádvoří poutníků, klidné místo stvořené k odpočinku ve stínu šumících stromů. Uprostřed tohoto nádvoří je kaple Svatých schodů s kopií schodů, po kterých zbičovaný Ježíš stoupal k Pilátu Pontskému. V roce 2012 byl v poutním areálu otevřen Památník obětem internace, který je jediný svého druhu v České republice. Tato expozice tvoří důstojnou připomínku internace více než pěti set řeholníků deportovaných a držených komunistickým režimem ve zdech kláštera (srov. Pitrunová, 2013, s. 81 a 82).

4.4.1 Pracovní list

1. Nacházíme se v Králících. Která dělostřelecká tvrz se nachází nedaleko?
a) Hůrka b) Adam c) Skutina d) Bouda
2. Nakreslete jedno (ze 14) zastavení křížové cesty a popište jej:

3. Cestu z Králík do kláštera lemuje alej. Které stromy nejsou součástí této aleje?
a) jasaný b) vrby c) lípy d) jeřáby
4. Kolik je přibližně stromů v této aleji? Kolik je šestibokých barokních kapliček?

5. Co to byla „Akce K“ v dubnu 1950?

6. Co nalezneme v samotném klášteře?
a) památník obětem světových válek b) Památník národního písemnictví
c) památník obětem internace d) památník obětem holocaustu
7. V jakém slohu je klášter postaven?
a) románský sloh b) gotický sloh c) renesance d) baroko
8. Projděme se po louce, kde je Mariánský kopec. Na dalším vrcholku je?
a) rozhledna b) socha (menhir) c) zámek d) hrad
9. Jak se nazývá zelená turistická trasa v okolí Králík?
a) hraběcí stezka b) hříběcí stezka c) baronská stezka d) knížecí stezka
10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.5 Želiv

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Želivi je tato: Humpolec, žst. – U hydroelektrárny (zelená turistická cesta) - Želiv, klášter (červená turistická cesta). Tato trasa je cca 13 km dlouhá. Zde bych doporučil, aby tento výlet byl vícedenním. Tato trasa by měla být zvládnutá za cca 4,5 hodiny pěší chůze. Dále však musíme připočítat zhruba 45 minut na výklad a další podrobnosti. Tudíž je nutné počítat s cca 5,5 hodinami.

Zdejší poutní místo se nachází v místě kláštera a jeho kostela. Želiv jako obec se nachází na soutoku dvou řek: Želivky a Trnavy. Nedaleko Želivi se také nachází vodní nádrž Trnávka. Nedaleko se nachází městečko Červená Řečice a město Humpolec (srov. Šnorbert, 2018, s. 59).

Klášter je stejně jako v minulosti, tak i dnes, centrem duchovního života. Dnešní klášter prapůvodně založil kníže Soběslav již ve 12. století, původně jako benediktínský, ale již o několik let později olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem¹⁴ byl v roce 1149 přesídlen řádem premonstrátů. Řád dobře prosperuje, proto vytváří dva kláštery v Rakousích, dále klášter v Milevsku a další dva ženské kláštery v Louňovicích pod Bláníkem a v Dolních Kouřovicích. Tento klášter byl po požárech obnovován – první byl roku 1375. Následně dvakrát husité vypálili tento klášter (r. 1420 a 1424). Z tohoto kláštera nejspíše pochází známý husitský kazatel Jan Želivský. Přes 160 let následně klášter spravují šlechtici. Klášterní obec zde byla obnovena až v roce 1590. Obnovitelem se stal Jan Lohel, který klášter kupuje až v roce 1622 od Marie Trčkové z Lípy. Od roku 1643 byl klášter opět samostatný, ale hned po dvou letech sem přišli Švédové a klášter poničili, proto od roku 1680 začíná velká rekonstrukce kláštera. Roku 1712 opět vyhořel a odtud poté pochází nejznámější obnova kláštera pod taktovkou známého architekta Jana Blažeje Santini-Aichla z let 1713–1720. Poslední požár zastihl klášter až v roce 1907, ale klášter byl opět obnoven (Klášter Želiv, 2016).

¹⁴ Jindřich Zdík byl olomouckým biskupem od roku 1126 do roku 1150 (jeho úmrtí).

Od roku 1950 zde byl koncentrační tábor pro řeholníky a byli zde internováni 4 roky následující: kardinál František Tomášek¹⁵ a také arcibiskup Karel Otčenášek¹⁶, spirituál olomouckého semináře Antonín Šuránek¹⁷, někdejší provinciál jezuitů Leopold Škarek¹⁸ nebo viceprovinciál téhož řádu Antonín Zgarbík¹⁹. V roce 2011 zde byl obětí komunistického režimu otevřen památník. Vězněné duchovní připomíná jedna stěna v ambitech kláštera, na které jsou ručně napsaná jména všech kněží a řeholníků, kteří zde nuceně pobývali. Od roku 1954 sem byla přemístěna některá oddělení z psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě. Po sametové revoluci, v roce 1990, se vrátil klášter zpět do rukou premonstrátů, byl zrekonstruován a v roce 2010 zapsán na seznam národních kulturních památek (Klášter Želiv, 2016).

Součástí klášterního areálu je kostel Navštívení Panny Marie, který byl postaven před rokem 1250 jako románský kostel s dvěma věžemi. Postupem času ve 14. století byl přestavěn v gotickou trojlodní stavbu. Po husitských válkách byl částečně obnoven v roce 1462. Celý chrám byl opraven až v roce 1630 italským architektem. V letech 1713–1720 díky J. B. Santinimu-Aichlovi přestavěn do dnešní podoby, do roku 1736 vzniklo i vnitřní zařízení. Ke kostelu přiléhá jednopatrový konvent čtvercového půdorysu z konce 17. století od G. A. de Maggiho²⁰. Kolem nádvoří jsou zasklené arkády, v přízemí severního traktu se

¹⁵ František Tomášek (1899–1992) byl nejprve pomocný biskup olomoucký (1949–1976) a poté se stal arcibiskupem pražským a kardinálem (1977–1991). Zúčastnil se všech zasedání II. vatikánského koncilu. Dále byl významným českým teologem a pedagogem. Napsal Katechismus katolického náboženství. Byl vězněn komunistickým režimem v ČSR od roku 1951 do roku 1954.

¹⁶ ThLic. Karel Otčenášek, O. S. L. J., PaedDr. h. c. (1920–2011) byl 23. sídelní biskup královéhradecký a následně se stal od roku 1998 osobním arcibiskupem. Na pomocného biskupa ho vysvětil v květnu 1950 biskup ThDr. Mořic Picha. Byl biskupem královéhradeckým v letech (1957)1990–1998. Byl vězněn od roku 1951 do roku 1962 komunistickým režimem (Hanuš, 2005).

¹⁷ ThDr. Antonín Šuránek (1902–1982) byl římskokatolický kněz a spirituál kněžského semináře v Olomouci (Pastorační centrum P. Antonína Šuránka, 2021).

¹⁸ Leopold Škarek (1874–1968) byl římskokatolický kněz, který dvakrát stál v čele českých jezuitů (1919–1925 a 1929–1933) (Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova, 2006).

¹⁹ Antonín Zgarbík (1913–1968) byl český římskokatolický kněz, provinciál Tovaryšstva Ježíšova (jezuité) a také oběť komunistického režimu. Umírá ve věznici ve Valdicích (Vlček, 2004).

²⁰ G. A. de Maggi (1550–1619 nebo 1629) byl italským architektem a stavitelem, významným představitelem manýrismu. Jeho dílem jsou některé přestavby hradů a zámků (např. Český Krumlov, Bechyně, Jindřichův Hradec, Hluboká či pivovar v Třeboni). Postavil jezuitskou kolej v Jindřichově Hradci (Klášter Želiv, 2016).

nachází refektář s freskami žáka V. J. Noseckého²¹ Jana Kaliny z let 1726–1729, v patře se nachází knihovna s freskami od stejného autora. Konvent je patrovou chodbou spojen s budovou opatství, přestavěnou po roce 1907 v novobarokním slohu. Poslední částí klášterního areálu je románský kostel sv. Petra a Pavla, u kterého se nachází hřbitov. Nachází se na východ od kláštera. Je údajně památkou nejstaršího založení roku 1139. Součástí kostela je: obdélná loď s plochým stropem, pětiboký klenutý presbytář, cenné raně barokní zařízení (srov. Klášter Želiv, 2016)

²¹ V. J. Nosecký (1661–1732) byl český barokní malíř. Působil v Praze, Zákupcech, Olomouci, Kroměříži, Polné a Želivi (Klášter Želiv, 2016).

4.5.1 Pracovní list

1. Vycházíme z Humpolce. Po které turistické značce jdeme?

- a) žlutá b) červená c) zelená d) modrá

2. Procházíme Hněvkovicemi, kde je kaplička sv. Anny. Kdy má tato svatá svátek?

- a) 26. července b) 26. srpna c) 26. září d) 26. října

3. Kolem které řeky procházíme? (indicie: je na ní vodní nádrž, která napájí pitnou vodou Prahu)

4. Kolik hydroelektráren jsme po cestě potkali?

- a) 1 b) 2 c) 3 d) 4

5. Které významné osobnosti duchovního života byly v klášteře Želiv internovány od roku 1950?

6. Komu patří/patřil tento klášter?

- a) dominikánům b) jezuitům c) benediktinům d) premonstrátům

7. Která husitská historická osobnost zde byla členem řádu?

- a) Jan Žižka z Trocnova b) Jan Želivský c) Jakoubek ze Stříbra

8. Naproti klášteru najdeme?

- a) Trčkovu rozhlednu b) Mariánský sloup c) Želivský zámek d) Trčkův hrad

9. Nakreslete klášterní kostel: Kým byl v době baroka přestavěn?

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.6 Číhošť

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Číhošti je tato: Leština u Světlé, žst. – Číhošť (modrá turistická cesta). Tato trasa je dlouhá cca 7 km. Doporučuji tuto trasu jako jednodenní výlet, ale může to být s přesahem na více dnů. Tuto trasu jsem plánoval zhruba na 2,5 hodiny. Dále však musíme připočítat čas na výklad a další podrobnosti cca 30 minut. Takže časová náročnost tohoto výletu by se měla rovnat 3 hodinám. Poutní místo je situováno do centra obce – samotný kostel.

Podle několika zdrojů je nedaleko Číhošti geografický střed ČR – je matematicky a geograficky vypočítán. Bohužel těchto středů je několik v republice. V této malé obci na Českomoravské vysočině se stal nejmladší zázrak. Stalo se to v roce 1949 za éry komunistického režimu. Dnes se v obci také nachází hasičské muzeum (srov. Šnorbert, 2018, s. 62).

O bývalém gotickém kostele Nanebevzetí Panny Marie je první zmínka již v roce 1350. Býval dominantou obce Číhošť. Kostel byl ovinut hřbitovem, na kterém se pohřbívalo až do roku 1824. Po husitských válkách zde působili především husitští kněží, kteří do tohoto místa dojížděli na koni z blízké Ledče nad Sázavou. Až do roku 1856 byl kostel pouze filiální²² a poté se sem stěhuje kněz. Původní dřevěná fara byla však postavena již v roce 1786, dnešní zděná budova fary je z roku 1885. Kostel je jednolodní gotická stavba. Kostel byl velmi pěkně vyzdoben, bohužel postupem času chátral... Hlavní oltář byl zhotoven v roce 1888. Zajímavostí stavby kostela je také klasové zdivo na vnější fasádě²³ (srov. Číhošť, 2021).

V prosinci roku 1949 se zde udál tzv. číhošťský zázrak. Bylo to na 3. neděli adventní 11. prosince 1949, kdy se pohnul kříž na hlavním oltáři při kázání

²² Oficiálně kostel spadl pod farnost Ledče nad Sázavou.

²³ Opus spicatum neboli klasové zdivo je zdivo s lícem z řad z plochých (lomových) kamenů, cihel či jiného materiálu šikmo kladených tak, že se sklon kladení v jednotlivých řádcích (vrstvách) zdiva střídá. Vždy dva nad sebou ležící řádky tak připomínají uspořádání zrn v klasu.

P. Josefa Toufara²⁴ při slovech: „*Zde ve Svatostánku je náš Spasitel*“ (Doležal, 2016, s. 134–136). Sám Josef Toufar pohyb kříže neviděl, ale farníci účastni mše svaté ano – bylo jich na 19. P. Toufar se o tomto úkazu dozvěděl až v pondělí z rozhovoru s číhošťským kovářem. Křížek se pohyboval následně: vpravo, vlevo, vpravo, vlevo, poté do svislé polohy a poté se naklonil směrem k východu (kazatelně) (srov. Doležal, 2016, s. 134–136).

Zvěsti o tomto zázraku se rychle rozšířily nejenom po okolí, ale také až do Prahy, či Hradce Králové. Dále P. Josef Toufar napsal dopis svému sídelnímu biskupovi Mořici Píchovi²⁵. Následně se z Číhošti stala velmi navštěvovaná farnost – dokonce ji navštívil nuncius²⁶ Ottavio de Liva²⁷. V lednu 1950 nechal zhotovit Toufar fotografie již zmiňovaného křížku. V tomto období se začala StB²⁸ zajímat o tento zázrak. První ohledání „místa činu“ však udělal vrchní strážmistr SNB²⁹ Goldbricht již na konci prosince 1949, který se ptal, zda zázrak viděl farář. V polovině ledna 1950 dostala KS StB v Jihlavě příkaz zatknout P. Josefa Toufara. To se jim na dvakrát nepovedlo. Nakonec byl Josef Toufar doslova unesen 28. ledna 1950 agenty StB. Byl odvezen do valdické věznice³⁰ a zde byl vyslýchán skupinou agentů StB pod vedením ppor. Ladislava Máchy³¹. Josef Toufar byl celý měsíc vyslýchán a bestiálně mučen. Bohužel vyšetřování nepřežil. 23. února byl převezen zpět do Číhošti, kde měl být natočen propagandistický film – dnes známý jako: „Běda tomu, skrze něhož pokušení přichází“. Během natáčení se zhroutil a následně ho StB odvezla zpět do Valdic.

²⁴ P. Josef Toufar (1902–1950) byl katolický kněz. Jako své poslední působiště měl malou obec na Vysočině – Číhošť. Zde v prosinci 1949 proběhl zázrak. Poté však byl kvůli této události umučen StB.

²⁵ ThDr. Mořic Pícha O. S. L. J. (1869–1956) byl katolický kněz, 22. biskup královéhradecký a církevní právník. Byl biskupem od roku 1931 až do své smrti v roce 1956. Prožil si tudíž teror jak nacistický, tak i komunistický. Byl pod stálým dohledem po tzv. Vítězném únoru, ale i tak vysvětil na pomocného biskupa Karla Otčenáška (Rechtarik, 2013).

²⁶ Nuncius je něco jako velvyslanec papežské stolice v dané zemi.

²⁷ Ottavio de Liva se stal nunciem v ČSR v roce 1950. Bohužel nebyl oficiálně uznán jako chargé d'affaires a komunistický režim ho vyhostil.

²⁸ Státní bezpečnost – tajná komunistická policie

²⁹ Sbor národní bezpečnosti – tehdejší policie

³⁰ Soudruzi této věznice říkali Stará Ves.

³¹ JUDr. RSDr. Ladislav Mácha (1923–2018) byl agentem StB a vyšetřovatelem P. Josefa Toufara a číhošťského zázraku. Doslova bestiálně umučil Josefa Toufara ve Valdčích (Doležal, 2012).

O den později byl následně převezen do Sanopsu³² v Legerově ulici. Zde byl operován v dutině břišní (jako Josef Zouhar). O den později P. Toufar umírá. Byl pohřben na Strašnickém hřbitově. V roce 2015 byly jeho ostatky převezeny do Číhoště a pohřbeny (srov. Doležal, 2016, s. 134–200).

³² Sanops bylo sanatorium pro komunistické pohlaváry, které se nacházelo v Legerově ulici. Zemřel zde také v roce 1969 Jan Palach na následky popálenin.

4.7 Malé Svatoňovice

Doporučená trasa výletu kolem poutního místa v Malých Svatoňovicích je tato: Malé Svatoňovice, žst. – MS, nám. (červená turistická cesta) – Nad Šrejberkou (modrá turistická cesta) – Pod Kolčarkou (zelená turistická cesta) – MS, nám. (červená turistická cesta). Tato trasa je dlouhá přibližně 6,5 km. Tento výlet je proto ideální jako jednodenní. Trasa je specifikována na 2 hodiny chůze, ale dále bychom měli připočítat zhruba 30 minut na výklad a další podrobnosti. Tudiž na místě je dobré strávit přibližně 3 hodiny.

Toto poutní místo najdeme přímo v severní části náměstí v Malých Svatoňovicích. Naproti kostelu (poutnímu místu) se nachází muzeum bratří Čapků. Nedaleko se nachází také významný vrch pro Ředitelství opevňovacích prací v letech 1936–1938 – Žaltman. Leží na úpatí Jestřebích hor (srov. Šnorbert, 2018, s. 30).

Toto poutní místo je známé také z díla Babička od Boženy Němcové, která se sem vydávala na poutě. Podle legendy na místě kostela byly prameny. U těchto pramenů rostla třešeň. V roce 1709 však nepřečkala drsnou zimu a uschla. Sedlák Šrejber si nechal u Jana Karáska z Odolova vyřezat sošku Panny Marie, kterou postavil do výklenku nad vraty svého stavení. Lidé, kteří chodili k prameni pro vodu, mu poradili, aby sošku pověsil na suchou třešeň. Několik dní na to přivezli poutníci ke studánce chromého člověka, který dokonce trpěl epilepsií. Tomu se ve snu zdálo, že se ve studánce koupe, pije vodu z ní a modlí se. 1. listopadu 1715 se tento mrzák vydal do Svatoňovic a domů se již vracel jako nový člověk. Suchá třešeň také našla uzdravení, kdy 24. června 1716 – sedm let poté, co uschla – se zazelenala na sedmi větvích a následně na sv. Václava (28. září) dozrály její třešně (srov. Pitrunová, 2013, s. 76).

V roce 1732 nechala Anna M. Viktoria Piccolomini de Arragona, majitelka panství, postavit kapli nad uzdravujícím pramenem, které se říká Studánka. Hned následující rok započala stavba poutního kostela, jenž byl dokončen a vysvěcen v roce 1734. Na hlavní oltář kostela Panny Marie Sedmiradostné byla s úctou přenesena původní soška Panny Marie (Matky Boží). Poutní místo vzkvétalo, jeho

věhlas se šířil široko daleko. Kostel přestával stačit poutníkům, a byl proto v letech 1830–32 přestavěn a rozšířen. Na kopci za kostelem, který býval v době poutní místem odpočinku poutníků, vyrostlo v roce 1892 sedm kapliček – sedm radostí Panny Marie; o rok později do míst nazývaných Mariánským sadem přibylo i 14 zastavení křížové cesty. Na počátku 20. století byla také vystavěna kaple Božího hrobu se sochou mrtvého Krista z alabastru. Poblíž kostela byly postaveny postupně ještě dvě kaple – sv. Judy Tadeáše z roku 1904 a Panny Marie Lurdské z roku 1934 (srov. Pitrunová, 2013, s. 77).

4.7.1 Pracovní list

1. Nacházíme se v Malých Svatoňovicích. Který významný spisovatel se zde narodil?

a) Karel Čapek b) Alois Jirásek c) Karel Jaromír Erben d) Božena Němcová

2. Proč zde bylo postaveno poutní místo?

3. Podívejte se na mapu a napište název červené turistické trasy, která prochází Malými Svatoňovicemi:

4. Nakreslete jedno (ze 14) zastavení křížové cesty a popište jej:

5. Bylo toto město významné po stránce hornictví? Jak?

a) ne b) nevím c) ano

6. V kterém roce začala výstavba LO vz. 37 (lehký objekt vzor 37 – „řopík“), kolem kterých procházíme?

a) 1936 b) 1937 c) 1938 d) 1939

7. Která CHKO se nachází severovýchodně od Malých Svatoňovic?

a) Český ráj b) Orlické hory c) Jizerské hory d) Broumovsko

8. Na úpatí kterých hor se pohybujeme?

a) Jizerské hory b) Jestřebí hory c) Krkonoše d) Orlické hory

9. Najděte si na internetu znak Malých Svatoňovic a nakreslete jej:

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.8 Kutná Hora – Sedlec

Doporučená trasa výletu kolem poutního místa v Kutné Hoře–Sedlci je tato: Kutná hora, hl. n. – Sedlec – Kutná Hora, nám. (červená turistická trasa) – Kutná Hora, chrám sv. Barbory (volně – historické centrum) a zpět. Tato trasa je dlouhá cca 9 km. Návštěva Kutné Hory by měla zabrat jeden den. Případně je možné naplánovat dvoudenní návštěvu. Jednodenní výlet pouze chůze zde zabere cca 3 hodiny. Dále však musíme připočítat prohlídku historického města, výklad k poutnímu místu ad. cca hodinu. Tudíž návštěva Kutné Hory je na cca 4 hodiny. Poutní místo se nachází v centru místní části Sedlec, který se nachází na okraji Kutné Hory.

Jedno z historicky nejvýznamnějších měst České republiky je Kutná Hora. Není náhoda, že i zde můžeme nalézt poutní místo. Tímto poutním místem můžeme rozumět v místní části Sedlec klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele. Tento klášter je jeden z nejstarších klášterů v ČR. Dále také kostnice, která je situována několik desítek metrů severně od kláštera. V samotné Kutné Hoře poté najdeme několik významných historických pamětihodností – např. chrám sv. Barbory – patronky horníků, dále Vlašský dvůr, či jezuitskou kolej, která je dnes galerií (srov. Pitrunová, 2013, s. 20).

Podle jedné z legend šel opat Jindřich v 13. století na pouť do Jeruzaléma, kde vzal z hakeldamského pole hlínu. Ještě před tím, než začaly středověké poutě do těchto míst mířit, se zde v době zajetí a souzení Ježíše Krista ukryli jeho apoštolové. Poutníci, kteří umřeli na cestě do Jeruzaléma či přímo v něm, byli pohřbíváni na tomto poli³³. Proto opat Jindřich nabral tuto hlínu a po příchodu ze Svaté země touto hlínou posypal místní hřbitov. Následkem vzniklo to, že se hřbitov stal také „Svatým polem“. I proto se zde nechávali pohřbívat nejenom Češi, ale také Němci, Poláci i Belgičané. Proto roste i počet poutníků do Sedlce (srov. Pitrunová, 2013, s. 20).

Klášter byl založen ve 12. století velmožem Miroslavem a olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. Již v roce 1143 do těchto míst přicházejí cisterciáci

³³ Údajně byla těla během jednoho dne rozložena a tím toto pole bylo považováno za svaté.

z Waldsassenu. Největší rozkvět kláštera byl však až ve 14. století, protože zde vzniká hornická osada a rozvíjí se zde těžba stříbrné rudy. Samotná katedrála byla vystavěna během 30 let a zároveň konala funkci konventního kostela sedleckého cisterciáckého opatství. Bohužel zlatá doba klášterů opadá s nástupem husitství. Katedrála byla v době husitských válek vyrabována a poté zůstala téměř 300 let v rozvalinách. Obnovy se dočkala až za opata Jindřicha Snopka. V letech 1699–1709 byla mistrem architektury Janem Blažejem Santini-Aichlem regotizována. V roce 1784 byl však klášter zrušen kvůli Josefu II. Majetky byly prodány (srov. Pitrunová, 2013, s. 21).

Za zmínku stojí také hřbitovní kostel Všech svatých na nedalekém hřbitově. Jedná se o tzv. karner – dvoupatrovou kapli. Ve spodní části byly ukládány kosti zesnulých ze zrušených hřbitovů do tzv. kostnice. Nahoře byly slaveny mše svaté za tyto zemřelé. Kostel je zasvěcen Všem svatým proto, aby každý zde pohřbený člověk našel ochranu před smrtí u svého patrona – svatého. V Sedlci byl hřbitov od roku 1318 a během 14. století zde bylo pochováno téměř 30 tisíc lidí³⁴. Dalších 10 tisíc pojal hřbitov během husitských válek. V roce 1421 zasáhl kostelík požár, který byl založen husity. Po zrušení hřbitova na konci 15. století byly kosti exhumovány a uloženy dovnitř, ale také vně kostnice, kde je poloslepý sedlecký mnich v roce 1511 poskládal do pyramid. Jedinečná výzdoba sedlecké kostnice však vznikla až po roce 1784, kdy byl klášter v Sedlci zrušen Josefem II. Hřbitovní kostelík se dostal do majetku rodu Schwarzenberga z Orlíka³⁵. V roce 1870 to byl stavitel František Rint z České Skalice, který vytvořil výzdobu podzemní kaple z kostí a lebek ze zmíněných pyramid. Tyto kosti byly dezinfikovány a vyběleny chlorovým vápnem. Výzdobu následně doplnil schwarzenberským erbem a zakomponoval do ní i své jméno (srov. Pitrunová, 2013, s. 22).

Dnes v klášteře sídlí tabáková firma Philip Morris. Je to z toho důvodu, že za dob komunistického režimu se zde začaly vyrábět cigarety namísto pěstování duhovna. I to byl trend doby po 2. světové válce.

³⁴ Bylo způsobeno morovou epidemií, která zasáhla Čechy.

³⁵ Orlík je domovem i pro Karla Schwarzenberga, bývalého politika za TOP 09.

4.8.1 Pracovní list

1. Nacházíme se v Kutné Hoře. V jedné lidové písni se zpívá něco o synovi jednoho řemesla, o které řemeslo se jedná?

- a) čalouník b) koudelník c) pekař d) truhlář

2. Komu patřil klášter v Sedlci?

- a) cisterciákům b) dominikánům c) jezuitům d) premonstrátům

3. Proč je v nynějším klášteře muzeum tabáku?

4. Která značka tabákových výrobků se zde vyráběla a vyrábí?

- a) Sparta b) LM c) Camel d) Philip Morris

5. Který stavitel v době baroka upravil klášter?

- a) K. I. Dietzenhofer b) K. Dietzenhofer c) J. B. Santini-Aichl d) G. B. Alliprandi

6. Bylo toto město významné po stránce hornictví? Jak?

- a) ne b) nevím c) ano

7. Podívejte se do mapy a napište, která řeka probíhá celou Kutnou Horou?

8. K jakému účelu slouží dnes barokní jezuitská kolej?

- a) jako galerie b) jako kasárna c) jako nemocnice d) jako škola

9. Nejznámější gotický chrám v Kutné Hoře je zasvěcen:

Proč?

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.9 Broumov

Doporučená trasa výletu kolem poutního místa v Broumově je tato: Broumov, žst. – Broumov, nám. (žlutá turistická cesta) – Benediktínský klášter (ulicemi) – kostel sv. Petra a Pavla (ulicemi) – Křinice (červená turistická cesta, NS Proč chodit daleko?) – Křinice, býv. kovárna (NS Proč chodit daleko?) – Broumov, žst. (zelená turistická cesta). Tato trasa je dlouhá cca 7,5 km. Doporučená trasa je na jednodenní výlet. Tento výlet je vymyšlen na 2,5 hodiny pěší chůze. Dále však musíme připočítat hodinu na prohlídku města a na výklad k poutnímu místu. Tento výlet bude tedy časově zhruba 3,5 hodiny na místě. Poutní místo (klášter) se nachází v centru města na mírné vyvýšenině.

Broumov je město, které se rozkládá na severovýchodě ČR. Je centrem CHKO Broumovsko. Zde v roce 1680 propukly selské bouře. Tyto bouře však byly tvrdě potlačeny vojskem. Dále musíme zmínit, že zde zemřel Emerich Rath, který však bydlel v Praze. Rath byl německý lyžař, který soupeřil s našim českým Bohumilem Hančem³⁶ a dokonce to byl on, kdo našel v osudný den 24. března 1913 právě již zmiňovaného Hanče nedaleko Labské boudy.

Samotné poutní místo můžeme označit jako barokní klášter v čele s kostelem sv. Vojtěcha. Dále se ale jedná také o poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie, tzv. U naší milé paní pod lipami a v neposlední řadě je to děkanský kostel sv. Petra a Pavla. V centru města můžeme pak ještě nalézt barokní mariánský sloup, jehož autorem je Jan Brokoff (srov. Šnorbert, 2018 s. 35).

Broumovský klášter se vám představí jako impozantní barokní komplex v červené a bílé; dnešní podobu mu vtiskl skvělý barokní architekt K. I. Dientzenhofer³⁷. Kromě řady barokních plastik, zahrady, knihovny a dalších

³⁶ Bohumil Hanč (1866–1913) byl český lyžař, rodák z Benecka. Tragicky zahynul 24. března 1913 při závodu na 50 km, který se konal na hřebenech Krkonoš.

³⁷ Kilián Ignác Dientzenhofer (1689–1751) byl významný český barokní architekt, představitel vrcholného baroka a pátý syn architekta Kryštofa Dientzenhofera. Jeho významná díla: Břevnovský klášter (spolu s otcem), kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce, Loreta na Hradčanech (spolu s otcem), Invalidovna v Praze (jenom zlomek), kostel sv. Mikuláše na Malé Straně, kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí, kostel sv. Jakuba Většího v Červeném Kostelci, kostel Narození Panny Marie v Hořicích, kaple Panny Marie na Hvězdě, broumovský

interiérů si prohlédnete také unikátní kopii Turínského plátna, do něhož bylo údajně zabaleno tělo Krista po snění z kříže. Z přibližně čtyřiceti kopií plátna, které na světě existují, je ve střední Evropě severně od Alp jediná – a právě tu si můžete prohlédnout v broumovském klášteře (srov. Kudyznudy.cz, 2018).

Již ve 12. století zde byly první zmínky o Broumově. V roce 1213 Přemysl Otakar I. daroval tzv. broumovský výběžek benediktínům. Ti zde od roku 1256 založili městečko, které bylo povýšeno v roce 1348 na královské město. Tehdy byl v Broumově postaven také hrad a klášterní kostel s proboštvím - založeno roku 1322. Za husitských válek byl klášter pobořen, ale zároveň se stal hlavním sídlem břevnovských opatů až do 20. století. Ti ho nechali v letech 1726 - 1748 velkoryse přestavět K. I. Dientzenhoferem v barokním slohu. Klášterní kostel, původně gotický, byl přestavěn v letech 1684–1694 M. Alliem. K rozdělení břevnovského a broumovského kláštera došlo až za 2. světové války, po níž byli mniši německé národnosti vyhnáni. Zbylí řeholníci byli rozehnáni roku 1950 a z kláštera zřízen koncentrační tábor pro kněze a řeholníky, později pro řeholnice. Po jeho zrušení byl využíván ministerstvem vnitra a roku 1990 vrácen benediktinskému řádu (srov. Církevní turistika, 2018).

Dalším zajímavým místem je poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie, tzv. U naší milé paní pod lipami. Tento kostel se totiž nalézá na hřbitově. Zároveň je dřevěný a je jednou z nejstarších sakrálních staveb ve střední Evropě. Je velmi zajímavý svou architekturou a interiéry. Byl spálen při obléhání města husitskou vojskou v červnu 1421 a dnešní podoba kostela pochází pravděpodobně z roku 1450. Kostel údajně byl vybudován v roce 1177 pohanskou princeznou. Další zajímavostí bylo to, že byl vybudován bez jediného hřebíku. Loď kostela je po celém obvodu obklopena krytým ochozem. Dnešní podoba je výsledkem obnovy kostela po pruském vpádu v roce 1779, kdy byl původní ochoz se stěnami pobitými prkny z rozkazu generála Anhalta stržen, aby nebránil vojenskému využití kostela. Kostelík obepíná v ochoze 9 dřevěných desek, které působí jako kronika města. Ke kostelíku se vztahuje mnoho pověstí. „Za třicetileté

klášter, kostel sv. Jana Nepomuckého v Nepomuku a kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi a další (Ottův slovník, 2008).

války, když tady byli Švédové, kasal se švédský důstojník, že dřevěný kostel nemá tu pevnost kamene, vzal šavli a sekl. Chtěl ukázat, jak je dřevo povolné. Když udeřil do ostění, šavle se rozlomila a musel uznat, že dřevo někdy bývá pevnější než kámen“ (srov. Broumovsko, 2018).

4.9.1 Pracovní list

1. V Broumově umřel Emerich Rath. O koho se jednalo?

2. Od koho je mariánský sloup na Mírovém náměstí?
a) od M. B. Brauna b) od J. Brokoffa c) od J. Dietricha d) od F. M. Brokoffa
3. Komu patří klášter v Broumově?
a) benediktinům b) dominikánům c) jezuitům d) premonstrátům
4. V jakém stylu je postaven?
a) gotika b) renesance c) baroko d) secese
5. Který architekt byl jeho autorem?
a) G. B. Alliprandi b) K. Dietzenhofer c) J. B. Santini-Aichl d) K. I. Dietzenhofer
6. Co se stalo v roce 1680 na Broumovsku?

7. Jdeme po červené turistické trase. Po jakém světci je pojmenována? Proč?

8. Co můžeme najít v Křinicích?
a) kostel sv. Havla b) bývalé kasárny c) vesnickou památkovou rezervaci
9. Která řeka protéká Broumovem? Do které řeky se vlévá a kde?

Jaký je její druhý název?

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

4.10 Chlumeck v Luži

Doporučená trasa výletu za poutním místem v Luži je tato: Skuteč, žst. – Skuteč, Komenského náměstí (ulicemi) – Malhošť (zelená turistická cesta) – Košumberk (žlutá zelená cesta) – chrám Panny Marie Pomocné (zelená turistická cesta). Tato trasa je dlouhá přibližně 8,5 km. Tato trasa je přizpůsobena pro vícedenní výlet. Trasa jako samotná by měla zabrat cca 3 hodiny pěší chůze. Dále je však nutné připočítat zhruba hodinu na výklad a prohlídku poutního místa, takže celkový čas strávený na výletě je minimálně 4 hodiny, ale jak jsem již zmínil je možné tento výlet udělat vícedenním, a proto je dobré, aby se třída dohodla, co chce dělat, až bude v Luži.

Toto poutní místo se nachází v centru města Luže, na vyvýšeném místě, aby chrám byl vidět z města. Nedaleko leží ještě zřícenina hradu Košumberk. Zajímavostí je, že toto poutní místo nevzniklo tak, jak je obvyklé, myšlenka nevěšla od prostých lidí a z jejich touhy poděkovat za zázrak či uctít zjevení. Poutě tu sice začaly z rozhodnutí vrchnosti, snadno se ale dostaly do povědomí lidu a lákaly zbožné poutníky (srov. Pitrunová, 2013, s. 89).

Podle legendy poutní místo založila hraběnka Marie Maxmiliána Eva Hýzrllová z Chodů a Košumberka. Hraběnka pocházela z rodu, v němž měla pevná víra svou tradici. Její otec, Florián Dětrich Žďárský ze Žďáru, byl zakladatelem poutního místa Hájek u Prahy a matka pocházela z rodu Martiniců, kteří se zasloužili o rekatolizaci v českých zemích. Od svého bratra dostala hraběnka Hýzrllová milostný obraz Panny Marie Pasovské, kopii originálu Lucase Cranacha³⁸ z Innsbrucku, kterou údajně namaloval stejný malíř jako kopii uctívaného obrazu v Pasově. Tento obraz hraběnka uložila do kaple na hradě Košumberku. Pro velký zájem lidu se rozhodla zpřístupnit milostný obraz i ostatním, a tak v roce 1664 požádal její druhý manžel František Kryštof Hýzrle o povolení vystavět na kopci zvaném Chlumeck kapli. Stavbu však realizovala sama hraběnka, protože se opět

³⁸ Lucas Cranach starší (1472–1553) byl německý renesanční malíř. Jeho významná díla jsou: Portéty Heinricha IV. ze Saska, Katharina z Mecklenburgu, Milostivý obraz Pomocnice Marie a Tři Grácie (Kotková, 2016).

stala vdovou. Poutní kaple s ambitem, osmi kaplemi a schodištěm byla vysvěcena 8. 9. 1669 (srov. Pitrunová, 2013, s. 89 a 90).

O toto nové poutní místo se začali starat jezuiti. Nejprve jezuité přebývali na Košumberku a v roce 1683 se přestěhovali do nově postavené rezidence přímo u kaple. Sama hraběnka si nechává postavit v západní části areálu malý dům, kam se přestěhovala z hradu. Poutní místo se však stalo velmi navštěvovaným, a proto se hraběnka rozhodla vybudovat větší chrám podle návrhu italského stavitele Bernarda Minelliho. Dokončení se však hraběnka již nedožila, protože zemřela v roce 1690. Jak Košumberk, tak i chrám odkázala jezuitům. Ti se starali především o chrám, ale nikoli o hrad. Stavbu chrámu doprovázely finanční těžkosti. Jelikož hraběnka odkázala všechno právě jezuitům, tak se její příbuzní soudili s jezuity. Rodina soudní proces však prohrála. Na počest vyhraného procesu přidali jezuité do kostela obraz svaté Áji, patronky soudních pří. Milostný obraz Panny Marie Pasovské byl do nového chrámu přenesen v roce 1696, zcela stavebně dokončen byl chrám až na počátku 18. století. Hlavním autorem sochařské výzdoby nového chrámu byl řezbář Jiří František Pacák, obrazová díla pocházejí z dílny Jana Jiřího Heinsche³⁹, následovníka malíře Škréty⁴⁰. Jednolodní chrám s bočními kaplemi, emporami a s dvěma věžemi v průčelí představuje typickou českou jezuitskou stavbu. Jezuité spravovali chrám do roku 1773, kdy byl jezuitský řád zrušen císařem Josefem II. Chrám Panny Marie na Chlumku se stal farním kostelem města Luže. Chrám byl na začátku 20. století opraven a stal se velmi oblíbeným poutním místem královéhradecké diecéze. Na přelomu tisíciletí proběhla další rekonstrukce, po níž je chrám bezbariérový a přístupný opravdu všem poutníkům (srov. Pitrunová, 2013, s. 89 a 90).

³⁹ Jan Jiří Heinsch (1647–1712) byl českoněmecký malíř, představitel klasicistního proudu barokního malířství. Jeho významnými díly jsou: Portrét Bohuslava Balbína, oltářní obraz Svatý Josef s Ježíškem, chrám Panny Marie před Týnem (Staré Město pražské) a další (Šroněk, 2006).

⁴⁰ Karel Škréta (1610–1674) byl nejvýznamnější český barokní malíř. Jeho nejvýznamnějšími díly jsou: Zvěstování, Narození svatého Václava, Paris a Helena a Portrét muže s dlouhými plavými vlasy a další (Stolárová, 2010).

4.10.1 Pracovní list

1. Vycházíme ze Skutče. Co bychom zde nenalezli?

- a) ZUŠ Vítězslava Nováka b) Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů
c) Krakonošovu zahrádku d) pamětní síň V. J. Tomáška

2. Co to je „Malhošťská vyvěračka“?

- a) ponor/ studánka b) typ katapultu c) typ vývěvy d) typ pípy

3. Scházíme do údolí. Jak se nazývá řeka?

- a) Doubravka b) Novohradka c) Krounka d) Chrudimka

4. Došli jsme ke Košumberku. Dnes je to?

- a) pivovar b) kostel c) rozhledna d) zřícenina
hradu

5. V Košumberku se nachází také léčebna. Jaká onemocnění se zde léčí? Jak se léčebna nazývá?

6. Jak se nazývá kostel na Chlumku v Luži?

7. V jakém stylu je tento kostel postaven?

- a) románský sloh b) gotika c) renesance d) baroko

8. Které jméno nese náměstí v Luži?

- a) plk. Švece b) plk. Svobody c) plk. Koukala d) plk. Husa

9. Jaké další náboženské stavby bychom našli v Luži?

10. Jak se Vám líbilo na tomto poutním místě? Co Vás zde zaujalo? Jak na Vás toto poutní místo zapůsobilo?

Závěr

V této práci jsme si osvětlili, co je to religiózní geografie a morální geografie, dále jsme si definovali 5 náboženství, které jsou nejdůležitějšími – judaismus, křesťanství, islám, hinduismus a buddhismus. A také zařazení poutních míst v religiózní geografii.

Dále jsme se podívali na tři české učebnice zeměpisu. Jedna byla velmi kvalitní, další průměrná a poslední velice podprůměrná. Jednalo se především o obsahovou část učebnic. V prvním případě učebnice byla pouze tištěná a další dvě byly interaktivní – zde oceňuji docela dobrou myšlenku umožnit dětem se podívat do učebnic v online prostředí a pracovat v rámci učebnicových sad.

Dále jsme prošli výzkumem o poutních místech, kde jsme zjistili, že gymnázia mají větší objem učiva podle RVP ZV a RVP G na rozdíl od základních škol, které se řídí pouze RVP ZV. Je nutné se také podívat na to, že už Jan Komenský používal lokální pojítka k jednotlivým místům.

Posledně jsem navrhl deset pracovních listů k jednotlivým (vybraným) poutním místům. Tato poutní místa jsem šetrně vybíral a před pracovními listy jsem dal výkladovou část k poutním místům a také doporučenou cestu, kudy na tato poutní místa a zda-li se jedná o jednodenní, či vícedenní výlet.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné

KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Poutní místa a duchovní památky*. Brno: CPress, 2013, 144 s. Kam v ČR. ISBN 978-80-264-0144-5.

MATLOVIČ, René. 2001. *Geografia religii: Náčrt problematiky*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 247 s.

DOBOŠ, Pavel. 2016. *Imaginativní geografie: rozbor a diskuze konceptu*. Brno. Rigorózní práce. Masarykova univerzita v Brně.

SMITH, David M. 2000. *Moral Geographies: Ethics in a World of Difference*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

CRESSWELL, Tim. 2005. „Moral Geographies“ In ATKINSON, David, Peter JACKSON, David SIBLEY, Neil WASHBOURNE (eds.). *Cultural Geography: A Critical Dictionary of Key Concepts*. London: I.B.Tauris. s. 128-134.

MATLESS, David. 2009. „Moral Geographies“ In GREGORY, Derek, Ron J. JOHNSTON, Geraldine PRATT, Michael J. WATTS, Sarah WHATMORE (eds.). *The Dictionary of Human Geography*. Malden: Blackwell. s. 478-479.

PROCTOR, James D. 1998. „Ethics in geography: giving moral form to the geographical imagination“ *Area* 30 (1): s. 8-18.

CRESSWELL, Tim 1996. *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

SIBLEY, David. 1995. *Geographies of Exclusion. Society and Difference in the West*. London: Routledge.

HARVEY, David. 1996. *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Cambridge: Blackwell.

SACK, Robert D. 1999. „A Sketch of a Geographic Theory of Morality“ *Annals of the Association of American Geographers* 89 (1): s. 26-44.

GREGORY, Derek. 1994. *Geographical Imaginations*. Cambridge: Blackwell.

ŠNORBERT, Jan. *Poutní místo v královéhradecké diecézi: religiózně-geografická analýza*, Liberec, 2018, Bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci.

DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*, Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, c2012, 446 s. ISBN 978-80-7415-066-1.

RECHTORIK, Martin - Státní dohled na Biskupství královehradeckém 1949-1956, aneb spolupracoval Mořic Pícha s totalitním režimem?, in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. 8, Ústí nad Orlicí, Oftis 2013, ISBN 978-80-7405-324-5, s. 253-272.

Bible

RŮŽIČKA, Stanislav. *Jan Blažej Santini Aichel: stručný průvodce životem a dílem génia barokní gotiky*. Ilustrace Vladimír Kunc. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Video-foto-Kunc, 2014. 167 s. ISBN 978-80-905429-5-2.

HAVLÍKOVÁ, Eva, POLEHLA, Petr. *Intronizace královéhradeckých biskupů v 17. a 18. století*; Červený Kostelec, 2020; s. 55—60 ISBN 978-80-7465-419-0.

HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 308 s. ISBN 80-7325-029-2.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, Matice cyrilometodějská, Olomouc, 2004, ISBN 80-7266-179-5.

Osobnosti - Česko: Ottův slovník. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008. 823 s. ISBN 978-80-7360-796-8.

KOTKOVÁ Olga (ed.), *Cranach ze všech stran*, katalog výstavy Národní galerie v Praze, Praha 2016.

ŠRONĚK, Michal. *Jan Jiří Heinsch: (1647-1712): malíř barokní zbožnosti*. Praha: Gallery; Správa Pražského hradu; Ústav dějin umění Akademie věd ČR, 2006. 192 s. ISBN 80-86990-03-6.

STOLÁROVÁ, Lenka; VLNAS, Vít. *Karel Škréta (1610–1674): Doba a dílo*. Praha: Národní galerie v Praze, 2010. ISBN 978-80-7035-458-2.

Elektronické

Lomnice nad Popelkou: Oficiální web města [online], 2018. Lomnice nad Popelkou: Město Lomnice nad Popelkou [vid. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://m.lomnicenadpopelkou.cz/kostel-promeneni-pane-na-hore-tabor/d-7810>

Klášter Želiv [online], 2016. Želiv: Kanonie premonstrátů v Želivě [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.zeliv.eu/>

Číhošť [online], 2021. Číhošť [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.cihost.cz/historie>

Petr Brandl [online], 2016. Praha [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://petrbrandl.eu/>

Schönstattské hnutí [online], 2021. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://schoenstatt.cz/drupal7/index.php>

Pastorační centrum P. Antonína Šuránka [online], 2021. Ostrožská Lhota: Farnost Ostrožská Lhota [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://www.pastoracnicentrum.wz.cz/zivotopis.php>

Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova [online], 2006. Praha: Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/vzpominka.php?id=82>

Kudyznudy.cz: CzechTourism [online], 2018. Praha: CzechTourism [vid. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.kudyznudy.cz/kam-pojedete/kralovehradecko/kladske-pomezi/broumov.aspx>

Církevní turistika [online], 2018. Praha: Církevní Turistika [vid. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.cirkevnuturistika.cz/poutni-mista/poutni-misto-638>

Broumovsko: Turistický server [online], 2018. Broumov: Agentura pro rozvoj Broumovska [vid. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://www.broumovsko.cz/cs/hrbitovni-kostel-panny-marie-v-broumove>

Seznam příloh

Příloha A.....	119
Příloha B.....	120

Přílohy

Příloha A

Úvodní text k dotazníkům:

„Vážení žáci,

jmenuji se Jan Šnorbert a jsem studentem Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické. V rámci mé diplomové práce se zabývám poutními místy v královéhradecké diecézi.

Královéhradecká diecéze je největší diecézí v České republice a zaujímá celkem 5 krajů: celý Královéhradecký kraj, asi 1/8 rozlohy Libereckého kraje, dále cca 3/8 rozlohy Středočeského kraje; 95% rozlohy Pardubického kraje a asi 1/3 rozlohy kraje Vysočina.

Prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku. Vyplnění by Vám nemělo trvat déle než 15 minut. Na začátku dotazníku jsou otázky zjišťující základní informace o Vás. Následujících přibližně 10 položek je zaměřených na poutní místa a jak je znáte. U některých otázek stačí odpověď (jednu nebo více) zaškrtnout, u jiných je potřeba napsat odpověď vlastními slovy. Odpovídejte, prosím, bez jakékoliv pomoci.

Vaše odpovědi mi velmi pomohou při psaní mé diplomové práce. Děkuji Vám za Váš čas a ochotu vyplnit dotazník.

Jan Šnorbert, email: snorbert.j@gmail.com“

Příloha B

Samotný dotazník:

1. Které z následujících poutních míst znáte?

- a) Tábor – kostel Proměnění Páně
- b) Rokole
- c) Neratov – kostel Nanebevzetí Panny Marie
- d) Králíky – klášter
- e) Želiv – klášter
- f) Číhošť – kostel Nanebevzetí Panny Marie
- g) Malé Svatoňovice – kostel Nanebevzetí Panny Marie
- h) Kutná Hora-Sedlec – kostel Nanebevzetí Panny Marie
- i) Broumov – klášter
- j) Chlumeck v Luži – kostel Nanebevzetí Panny Marie
- k) jiné

S možností odpovídat vícekrát.

2. Zkuste k jednotlivým poutním místům zadat správný kraj:

	Královéhradecký kraj	Liberecký kraj	Pardubický kraj	kraj Vysočina	Středočeský kraj
Tábor		✓			
Chlumeck v Luži			✓		
Rokole	✓				
Kutná Hora-Sedlec					✓
Želiv				✓	

Správné odpovědi jsou znázorněny tzv. fajfkou.

3. Které z výše uvedených (otázka č. 1) poutních míst je na obrázku?

Obr. 4 Broumovský klášter

Zdroj: <https://bit.ly/2ET7e1n>

Zde byla pouhá krátká odpověď bez možností. Správná odpověď: „*Broumov – klášter*“ (případně další jazykové možnosti).

4. Co Vás napadne, když se řekne "číhoštský zázrak"? Víte, co se zde stalo? Kdy a proč?

Zde za správnou odpověď považují: „*Stal se zde zázrak na konci roku 1949, kdy se pohnul kříž na hlavním oltáři.*“ Ale i v podobných jazykových obměnách.

5. Víte, v kterém kraji bychom našli klášter v Broumově?

a) **Královéhradecký kraj**

b) Liberecký kraj

- c) Pardubický kraj
- d) Středočeský kraj
- e) kraj Vysočina

Zde je jedna správná odpověď – vyznačena přímo v textu ztučněním.

6. V kterém kraji najdeme poutní místo v Malých Svatoňovicích?

- a) kraj Vysočina
- b) Středočeský kraj
- c) Pardubický kraj
- d) Liberecký kraj
- e) Královéhradecký kraj**

Opět je zde správná odpověď znázorněna ztučněním v textu.

7. Na obrázku je poutní místo nad městem Králíky - Klášter Hora Matky Boží Hedeč. V kterém stavebním stylu je tento klášter postaven?

Obr. 5 Klášter nad Králíky

Zdroj: <https://bit.ly/2H5iHfZ>

Možnosti:

- a) Románský sloh
- b) Gotický sloh
- c) Renesance
- d) Baroko**
- e) Pseudogotika

Zde je jedna správná odpověď – vyznačena přímo v textu ztučněním.

8. Co Vám říká tzv. "Akce K", která se konala v dubnu 1950?

Zde za správnou odpověď považuji: „*Úmyslné zavírání klášterů a zavírání mnišského kléru (i jeptišek) do vězení v té době státní mocí (KSČ, StB).*“ Ale i v jiných formulacích.

9. Jedním z dalších poutních míst v královéhradecké diecézi je také kostel sv. Jakuba Staršího v místní části Jakub v Církvici, v kterém slohu je postaven a v jakém kraji bychom našli toto poutní místo?

Obr. 6 Kostel sv. Jakuba Staršího v Církvici

Zdroj: <https://bit.ly/2HFokCD>

Více správných odpovědí (2 správné):

- a) Baroko
- b) Gotický sloh
- c) Královéhradecký kraj

d) Liberecký kraj

e) Pardubický kraj

f) Renesance

g) Románský sloh

h) Středočeský kraj

i) kraj Vysočina

Správné odpovědi znázorněny ztučněním.

10. Navštívili jste nějaké poutní místo? Pokud ano, které? Jak jste se zde cítili?
Co Vás zde zaujalo?

Zde považuji jakoukoli odpověď za správnou. Některé pěkné odpovědi jsem použil výše u výsledků dotazníku. Nutno zmínit, že to byly odpovědi různé kvality.